

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MEKANIN YAŞANABİLİRLİK DEĞERİ ÜZERİNE
SİSTEM ODAKLI BİR MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

Y. İçmimar Armağan Seçil MELİKOĞLU EKE

İç Mimarlık Anabilim Dalı

İç Mimarlık Doktora Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İpek FİTOZ

OCAK 2014

**T.R.
MİMAR SİNAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

**A SYSTEM ORIENTED MODEL SUGGESTION
FOR SPACE LIVEABILITY VALUE**

Ph. D. Thesis by

Armağan Seçil MELİKOĞLU EKE, M.Sc.

Division of Interior Architecture

Programme of Interior Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İpek FİTOZ

JANUARY 2014

Armağan Seçil MELİKOĞLU EKE tarafından hazırlanan MEKANIN YAŞANABİLİRLİK DEĞERİ ÜZERİNE SİSTEM ODAKLI BİR MODEL ÖNERİSİ adlı bu tezin doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

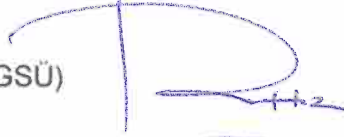

Doç. Dr. İpek FİTOZ

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından İç Mimarlık Anabilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. İpek FİTOZ (MSGSÜ)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Saadet AYTIS (MSGSÜ)

Üye : Yrd. Doç. Cem DOĞAN (MSGSÜ)

Üye : Prof. Dr. Ayhan USTA (İstanbul Kültür Üniv.)

Üye : Doç. Didem BAŞ (İstanbul Kültür Üniv.)

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

ÖNSÖZ

ÇİZELGE LİSTESİ

ŞEKİL LİSTESİ

1. GİRİŞ	1
1.1. Sorunun Belirlenmesi	1
1.2. Amaç	3
1.3. Konu ve Kapsam	5
1.4. Düşünme Sistemi	6
2. TANIMLAMA EVRESİ	10
2.1. Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak "Yaşanabilirlik"	10
2.1.1. Kavramsal Boyut	10
2.1.1.1. Yaşam ve İlgili Tanımlar	10
2.1.1.2. Yaşanabilirlik	14
2.1.2. Kuramsal Boyut	16
2.1.2.1. Sosyolojik Kuramlar	16
2.1.2.1.1. Yaşam Kalitesi Çalışmaları	17
2.1.2.2. Psikolojik Kuramlar	18
2.1.2.2.1. Maslow'un İhtiyaçlar Teoremi	19
2.1.2.2.2. Çevre Psikolojisi Kuramı	20
2.2. İlintiler Bütünü Olarak "Mekan ve Yaşanabilirliği"	23
2.2.1. Tarihsel Boyut	23
2.2.2. Kavramsal Boyut	32
2.2.2.1. Çevre	33
2.2.2.2. Mekan	34
2.2.2.3. İnsan	38
2.2.2.4. İnsan-Mekan İlişkisi	41
2.2.3. Kuramsal Boyut	44
2.3. Tanımlama Evresinin Modele Katkısı	46
3. BİRLEŞTİRME EVRESİ	49
3.1. Sistematik Bir Yaklaşım: Mekanın Yaşanabilirlik Değerleme Modeli	49
3.1.1. Kavramsal Yapılanma	50
3.1.1.1. Modelin Tanımı	50
3.1.1.2. Modelin Amacı	51
3.1.1.3. Modelin Düşünme Sistemi	53
3.1.1.4. Modelin İlkeleri	57

3.1.2. Kurgusal Yapılanma	59
3.1.2.1. Modelin Bileşenleri	59
3.1.2.1.1. Tanımlanabilen Bileşenler	66
3.1.2.1.1.1. Fizyolojik Bileşenler	67
3.1.2.1.1.2. Psikolojik Bileşenler	73
3.1.2.1.1.3. Sosyolojik Bileşenler	78
3.1.2.1.2. Tanımlanamayan Bileşenler	85
3.1.2.2. Modelin Değerleri	89
3.1.2.2.1. İşlevsellik Değeri	91
3.1.2.2.2. Uyumluluk Değeri	93
3.1.2.2.3. Algılanırlık Değeri	96
3.1.2.2.4. Okunaklılık Değeri	99
3.1.2.2.5. İletilirlik Değeri	101
3.1.2.2.6. Sürdürülülük Değeri	103
3.1.2.2.7. Evrilirlik Değeri	106
3.1.2.2.8. Erişilirlik Değeri	108
3.1.2.2.9. Çeşitlilik Değeri	111
3.1.3. Sistematik Modelleme	115
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	120
KAYNAKLAR	125
ÖZGEÇMİŞ	

MEKANIN YAŞANABİLİRLİK DEĞERİ ÜZERİNE SİSTEM ODAKLI BİR MODEL ÖNERİSİ

ÖZET

Günümüzde yaşamın ortak paydalarını belirleyen eylemler, çeşitli mekanlarda gerçekleşmektedir. Ancak olanakların nicelik olarak artması niteliklerinde görünür bir değişim yaratmamıştır. Bu da insanın çevresiyle olan etkileşimini azaltmış ve mekanın yaşam ile kurduğu ilişkinin zayıflamasına neden olmuştur. Buradan kaynakla çalışmaya başlarken belirlenen sorun; yaşam sürecinin niteliğini ve anlamını yitirmesiyle mekanın insandan kopması, yaşama ait değerlerden uzaklaşması şekilde ortaya konulmuştur. Böylece yaşanan mekanları, eleştirel bir bakış açısı geliştirerek irdelemek yaklaşımın temelini oluşturmuştur.

Belirlenen sorun, aynı zamanda tasarım odaklı disiplinlerin ana konusudur. Çünkü mimarlık ve iç mimarlık, sadece yapı yapma sanatı değil, yaşanabilir çevreler, paylaşılabılır ilişkiler kurma hedefleri olan düşünme sistemleridir. Özellikle iç mimarlık disiplininin ana çatkısı, insanın mekanla varolması düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu anlamda yapılan çalışma ile eğitim sisteminde ve mesleki bakış açısının kazandırılmasında, ileriye yönelik yenilikçi bir tasarım vizyonu oluşmasında yararlanabilecek bir model önerilmiştir. Böylece önerilen bu model ile yaşanabilirlik değeri yüksek mekan oluşturulmasına katkı sağlanması planlanmıştır.

Mekan ve yaşanabilirliğini konu edinen çalışmalar, yaşam çevreleriyle ilgili problemlere çözüm bulmak amacıyla oldukça yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Bu çalışmanın diğer araştırmalardan farkı ise değerlemeye yönelik yeni bir model önerisi getirmesidir. Yapılan araştırmalarda güncel kullanılan niceliksel yaklaşımların yerine çalışmada bir değerlemeye alt yapı oluşturabilecek niteliksel bir model önerilmektedir. Bu anlamda modelin, sistem kuran nitel bir değerlendirme çalışması olması, araştırmanın diğer yaklaşımlardan farklılığını ortaya koymaktadır.

Bu bakış açısıyla çalışmanın ana çerçevesi; Tanımlama ve Birleştirme olmak üzere iki temel evre üzerine kurulmuştur. Tanımlama evresi, mekan ve yaşanabilirliğini tüm alt kavramlarıyla birlikte ilgili kuramsal literatürün irdelenmesinden; birleştirme evresi ise, tanımlanan temel üstünde kurgulanacak sistematik bir değerlendirme modelinin önerilmesinden oluşmaktadır.

Bu ana çerçeve içinde araştırmayı oluşturan bilgiler ile önerilen model, kurulan farklı düşünce ve ilinti haritaları ile anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile izlenebilir bir kılavuz model ortaya konulurken, yaşama değer katan tasarım anlayışının oluşturulmasına da katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşanabilirlik, Mekan, Yaşanabilirlik değeri, Sistem odaklı model

A SYSTEM ORIENTED MODEL SUGGESTION FOR SPACE LIVEABILITY VALUE

ABSTRACT

Today, the actions which set the common ground for the life occur in various spaces. However, the increase in the quantity of the opportunities has not brought along an increase in the quality whatsoever. And this has decreased humans' interaction with their surroundings and caused space's relation with the life to weaken. The problem based upon this is that space has drifted away from the human because the life process has lost its quality and meaning, and got away from the values of life. Therefore, examining the residential spaces by developing a critical point of view has set the ground for the approach.

The identified problem is also the main topic for the design oriented disciplines. Since architecture and interior architecture are not just the arts of building, but also thinking system that aim to found liveable environments and sharable relations. Especially the main frame of interior architecture is built on the thought that the human exist together with space. By this study carried out to that end, a model was suggested for developing an anticipatory and innovative designing vision in the educational system and in adding a professional point of view. So, it was planned to help creating a space with high liveability value with this model.

The studies about space and its liveability have been carried out intensively to find solutions for problems of living environments. The difference between this study and the other ones is that this study brings a new model suggestion for assessment. A qualitative model that is able to create an infrastructure for a valuation in the study is suggested in substitution for the quantitative approaches currently used in the researches. In this sense, the model being a qualitative valuation study that builds a system reveals the research's difference from the other approaches.

Based on this, the main frame of the study is based on two basic phase: Identifying and Unifying. The Identifying phase consists of examining the theoretical literature along with all subconcepts of space and liveability and the unifying phase is composed of suggesting a systematical valuation model to be built on the identified foundation.

This is an attempt to explain the information that forms the research in this main frame and the suggested model with different idea and relation maps built. This study reveals a traceable guiding model, and helps creating a design understanding that adds value to life.

Keywords: Liveability, Space, Liveability value, System oriented model

ÖNSÖZ

Bu çalışma benim için birçok anlama sahiptir.

Birincisi; önemli bir başlangıç noktasıdır. Bir düşüncenin nasıl üretilceği, geliştirileceği ve deneneceği konusunda derin akademik bir bakış kazanmak,

İkincisi; sadece başarılı olmanın değil hedefin, bilimde değer yaratmanın ve yaşama değer katmanın bir erdem olduğunu anlamak,

Üçüncüsü ise otuz yıl boyunca beni yaşama ve kendime farklı yönleriyle bakmaya yöneltmiş onlarca insanın bende bıraktıkları izleridir.

Goethe'nin de söylediği gibi;

“Büyük yapıtları çok iyi anlayabilmek için onların yalnızca mükemmel halini değil, mükemmelliğe giden oluşumlarını da incelemek gerekir.”

başta ilk öğretmenim annem ve canım ailem,

pusulam hocalarım,

destekçim arkadaşlarım,

yol arkadaşım eşim,

sizler ve destekleriniz olmadan ne ben ne de bu çalışma asla olamazdı.

Elinizde tuttuğunuz çalışmayı sizlere olan borcumun başlangıcı olarak kabul ediniz...

Ocak 2014

Armağan Seçil MELİKOĞLU EKE

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa No
Çizelge 2.1. Yeni yaşam mekanları ve reklam sloganları.....	31
Çizelge 3.1. Modelin kavramsal çerçevesi.....	50
Çizelge 3.2. Çeşitli yaşanabilir mekan bileşenleri.....	64
Çizelge 3.3. Modeli oluşturan bileşen-değer ilintileri.....	113
Çizelge 3.4. Bileşen değerlendirme cetveli örneği.....	116

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1. Gökçen Eke'nin çocukları konu alan karikatürleri.....	2
Şekil 1.2. Modele ilişkin şematik kurgu.....	6
Şekil 2.1. Maslow'un ihtiyaçlar teoremi piramidi.....	19
Şekil 2.2. Weidemann ve Anderson'ın "bütünleştirilmiş doyum modeli"	22
Şekil 2.3. Ortaçağ Parisi'nde kent dışında çiftlik faaliyetleri.....	24
Şekil 2.4. Gustave Doré'nin dönemi anlatan resimleri ile fabrika ve çalışan işçiler.....	25
Şekil 2.5. Robert Owen'ın New Harmony ve Charles Fourier'ın Phalanstère'i.....	25
Şekil 2.6. Hannes Meyer'in "Yeni Konut" yaklaşımı.....	28
Şekil 2.7. Modern mimarlığa yaklaşmak.....	29
Şekil 2.8. Kentleşememe, kente uyum sağlayamayan yaşam.....	30
Şekil 2.9. Çevre-insan-mekan ilişkisi ve üretilen kullanım/deneyim eylemi.....	32
Şekil 2.10. The Cloud Project.....	39
Şekil 2.11. Vora Arquitectura'nın tasarladığı Toormix workshop çok amaçlı oda.....	40
Şekil 2.12. Baupiloten tarafından tasarlanan Taka Tuka Land.....	42
Şekil 2.13. Maya Ying Lin tarafından tasarlanan Vietnam Veterans Memorial.....	43
Şekil 2.14. Tanımlama evresine ait ilinti haritası.....	48
Şekil 3.1. Model ve amaçlarının, mimari planlama süreci ile ilişkisi.....	53
Şekil 3.2. İnsan-mekan ve kullanım ilişkisi.....	55
Şekil 3.3. Modeli oluşturan ilintileri gösteren sistematik yapı.....	55
Şekil 3.4. Yaşanabilirlik değerlendirme modeli ilkeleri.....	58
Şekil 3.5. Kuban'ın işlev analizi.....	61
Şekil 3.6. Mekanın tanımlanabilen bileşenleri.....	66
Şekil 3.7. Fizyolojik bileşenlerin sınıflandırılması.....	67
Şekil 3.8. Tianzhoushan Tea House projesi.....	72

Şekil 3.9. Psikolojik bileşenlerin sınıflandırılması.....	73
Şekil 3.10. Olivetti Showroom.....	77
Şekil 3.11. Sosyolojik bileşenlerin sınıflandırılması.....	79
Şekil 3.12. House I.....	84
Şekil 3.13. Mekanın tanımlanamayan bileşenleri.....	86
Şekil 3.14. Vals kaplıca binası.....	88
Şekil 3.15. Andre Bloc'un Habitable çalışması.....	89
Şekil 3.16. Pop-Up Office Installation.....	92
Şekil 3.17. Çevre-mekan-insan arasındaki uyum ilişkisi.....	93
Şekil 3.18. Galindez Slope And Pau Casals Square.....	95
Şekil 3.19. İnsan mekan ilişkisinde algının yeri.....	96
Şekil 3.20. Berlin Yahudi müzesi.....	98
Şekil 3.21. Guggenheim müzesi.....	100
Şekil 3.22. Google Campus Dublin.....	103
Şekil 3.23. Soe Ker Tie House.....	105
Şekil 3.24. Deskontalia Store.....	108
Şekil 3.25. Gröndians projesi.....	110
Şekil 3.26. Counter Culture Coffee Training Center.....	112
Şekil 3.27. Birleştirme evresine ait ilinti haritası.....	114
Şekil 3.28. Sistemik modellemeye ilişkin düşünce haritası.....	115
Şekil 3.29. Modele ait algoritmik değerlendirme adımları.....	119
Şekil 4.1. Araştırmanın ilintiler haritası.....	121
Şekil 4.2. Yaşanabilirlik değerlendirme skalası.....	123

1. GİRİŞ

1.1. SORUNUN BELİRLENMESİ

Bir insanın yaşamında değer verdiği pek çok şey vardır. Ailesi, arkadaşları, işi, sahip olduğu diğer maddi ve manevi değerler gibi. İşte bu değerleri kendisi ile birleştirmeye, bütünleştirmeye, onları kaybetmemeye çalışmaktadır. İnsanın haz aldığı, yaşamaktan mutluluk duyduğu mekanlardır bunlar. Hayatının amacı yaşamaktan zevk alacağı bu mekana sahip olmaktır çoğu zaman.

Bu duyguları hissettirmesi beklenen mekan, aslında insanın üzerinde yaşadığı toprak parçası olan vatan gibidir. Vatanın metaforlaştırılması ile aslında mekanın da vatan kadar değerli olması, yaşayanı tarafından kendilenmesi, yaşama değer katması gerekmektedir. Jean Giraudoux, vatan için şunu demiştir;

“Vatan, yeni doğan her çocuğu, aynı hediye sunarak karşılamalı: kendisini, bütünüyle ve herhangi bir sınırlama olmaksızın sunmalıdır. Büyük bir vatan yalnızca maddi ve manevi olanaklarının yüceliği ile değil, bunları çevreleyen refah ve konfor olanaklarıyla da belirlenmiştir. Vatanın hazineleri, yalnızca bu durumda herkesin malı olur ve vatan, böylece güvenlik olanaklarıyla gündelik hayata, maceralarıyla da geleceğe doğru yönelebilir.”

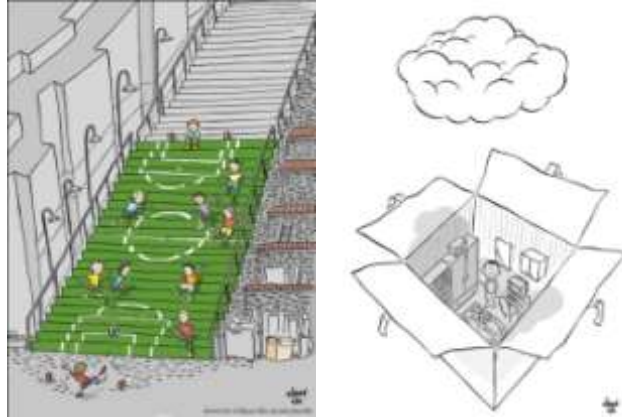
Bu ifade içindeki vatan kelimesini kaldırıp yerine “yaşanılan mekan” kelimesi konulduğunda anlamsal olarak insana aynı duyguları ifade etmektedir. Demek oluyor ki yaşadığımız mekanlar bu inceliğe sahip olmalıdır.

Ancak günümüzde çevremize baktığımızda bu durumun mümkün olmadığı görülmektedir. Her insan aynı yaşam şartlarına sahip olamamakta, bununla birlikte aynı niteliğe sahip mekanlarda yaşamını sürdürememektedir. Elbette yaşam şeklinin değişmesi, hayatlarımıza giren, bazen onu alt üst eden ekonomik olanaklar gibi birçok sebep bulunmaktadır. Ama yine de bunların hiçbirisi yaşanamaz mekanların yaratılmasının nedeni olmamalıdır. Önemli olan ise bunları yaratmak isteyen insanların ve düşünme biçimlerinin üretilmesidir.

Özellikle çevremize baktığımızda yaşadığımız mekan çeşitliliği azalmıştır. Günün büyük bir kısmı, işyerlerinde çalışmak, diğer kısmı ise evlerde uyumak, yemek yemek gibi eylemlerle tüketilmektedir. 19. yüzyılın sonlarında bazı ütöistlerin

kurguladığı standart topluluklar halinde yaşamakta, aynı kıyafetleri giymekte, aynı tür yiyecekleri tüketmekte, aynı mağazaların bulunduğu alışveriş merkezlerinde yaşamaya devam edilmektedir.

Örneğin toplumun önemli bir kesimini oluşturan çocuklar ya okulda ya da evde ders çalışarak odasında vakit geçirmektedir. Gözetim altında tutulan odalarında her türlü tehlikeden uzak, steril hayatlar süren bu çocuklar kentlerin de onlara veremediği olanaklardan dolayı artık sokaklarda oyun bile oynayamamaktadır. Kentlerde çocuklara parklar yerine, artık kenti esir alan araçlara otopark alanları yaratılmaktadır.

Şekil 1.1. Gökçen Eke'nin çocukları konu alan karikatürleri
(<http://www.caricaturella.com/>)

Bir başka durum ise yaşadığımız konutlardır. Plansız yapılaşmanın etkisiyle ortaya çıkan güneş almayan odalar, havasız banyolar, rutubetli mutfaklar en çok karşılaşılan ve kanıksanmış durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni tekniklerin, yeni malzemelerin ortaya çıkması başta sağlıksızlık olmak üzere olumsuz nitelikte yapılaşmanın önüne geçememiştir. Üretilen “lüks” konutların bile temelde yaşama kattığı ek bir değer de yoktur aslında. Üstelik bu konutlar hiç kullanılmayan rekreatif alanlarıyla, diğer insanlara çizdiği site duvarlarıyla insani değerleri de alt üst etmektedir. Çünkü yaşanan mekandan sadece estetik değerlere sahip olması değil, aynı zamanda insan ilişkilerini destekleyecek, yaşamın sürekliliğini sağlayabilecek bununla birlikte doğa ile sürdürülebilir ilişkiler kurmasına olanak verecek özelliklere sahip olması da beklenmelidir.

İşte bunlar gibi birçok sorun akıllara;

“yaşadığımız mekanlar ne kadar yaşanabilir?”

sorusunu getirmektedir.

Bu soru yaşanan mekanlarla ilgili tespit yapmayı gerektirmektedir. Yaşama değer katmayan mekanların yaratılmasına devam ediliyorsa bu durum, üzerinde durulmayan noktaların varlığını ortaya koymaktadır. Karşılıklı bir iletişimin ürünü olan mekan, tasarımcıların yaşanabilir mekan tasarlamaktan, kullanıcıların da bu mekanlarda yaşamaktan zevk alacağı yaratım nesneleri olmalıdır.

Bu bağlamda çalışmanın sorunu;

“yaşam sürecinin niteliğini ve anlamını yitirmesiyle mekanın insandan kopması, yaşama ait değerlerden uzaklaşması böylece yaşanamaz mekanların ortaya çıkması” olarak belirlenmiştir.

Mevcut mekanlar üzerinden bugünkü durumun tespit edilmesini sağlayan bu araştırmanın aynı zamanda ileride tasarımcılar için yol gösterici bir düşünme sistematığının oluşturulmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.2. AMAÇ

Mimarlığın temel uğraşı olan “yapı yapma” eylemi ilk olarak insanın doğal çevresinde sığınacak bir yer ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Zaman içinde gelişen ve değişen insanoğlunun ihtiyaçlarına cevap verebilmek, mimari biçimlenişin de aynı paralellikte değişmesiyle sağlanmıştır. Baş’ın da belirttiği gibi;

“Tasarım, yaşama uyarlanan dinamik bir biçimlendirme etkinliği gerektirir” (Baş, 2010).

Mimarlığın insanoğlu için en önemli gerekliliği ortaya çıkan bu koşullara göre gerçekleştirilen yaratıcı biçimlendirme etkinliğidir.

Alain De Botton’da mimari yapı yapma arzusunu başka bir perspektiften şu şekilde dile getirmiştir;

“Temelde mimari bir yapı ortaya koyma arzusu, iletişim kurma ve hatırlama arzusu ile, kendimizi dünyaya sözcükler dışında bir araç kullanarak, nesnelerin, renklerin, tuğlaların dilini kullanarak anlatma arzusu ile ilişkilidir. Başkaları nasıl biri olduğumuzu anlasın, süreç içinde biz de kim olduğumuzu hatırlayalım diye bina inşa ederiz” (Botton, 2010).

Bu bakış açısı ise yaşanan mekanların nasıl insanlar ürettiğini gözlemlemek ileride gerçekleştirilecek yeni mekan düzenlemeleri için yol gösterici olmaktadır. Bu bağlamda mekanın yaşanabilir olması onu, yaşamla bağ kuran ve insandan ayrı düşünülmeyen yaşama ait bir öge haline getirmektedir. Çünkü insanın çeşitli

ihtiyaçlarını karşılamak için kendini doğal çevreden ayırarak yarattığı bir boşun olan “mekan”; fiziksel, psikolojik, sosyolojik, ideolojik ve daha birçok yaşamsal işlevi içermektedir. Bu işlevlerin mimari bir düzenleme olan mekanda var olması onu, içinde yaşadığı insan kadar canlı kılmaktadır. Her mekanın sahip olduğu bu “yaşanabilirlik değeri” onun, Kuban’ın söylediğı gibi “insanların kendilerinin ilgi duyup benimseyecekleri, içine yerleşmekten zevk duyacakları, köşesine bucağına sahip çıkacakları” nitelikte olmasını gerektirmektedir.

Bu doğrultuda yaşanabilir mekan tasarımının gerçekleştirilmesinde atılacak ilk adım var olan mekanların yaşanabilirlik değeri olmasının yapılmasıdır. Böylece alışma ile yaşanabilirlik değeri yapılan mekanlar, yeni tasarımlar için bir referans olacaktır. Ortaya konan bu çalışmanın amacı; mekanın yaşamak için anlamını keşfederek, insanlar tarafından kullanılmakta olan mekanların yaşanabilirlik değeri için bir modelin oluşturulmasıdır.

Bu alışma ile ulaşılmak istenen ileriye yönelik hedefler ise şu şekilde sıralanmaktadır;

- İnsan yaşamında önemli bir yere sahip mekan düzenlemelerinin; yaşam niteliğini yükseltecek, geliştirecek ve herkese ulaşabilecek bir nitelik kazandırılmasını sağlamak,
- İnsanın içinde yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirdiğı mekanın “yaşanabilir” olması için farkındalık yaratarak, bunun temel bir hak olarak talep edilmesi bilincini yerleştirmek,
- Günümüz mimarlık etkinlikleri içinde, mimarının en önemli öğesi olan insanı yadsıyan çalışmaların aksine “yaşanabilir mimarlık” için yanlış yapılanların tespit edilerek doğrulara ulaşmak için izlenmesi gereken bir yol ortaya koymak,
- Mimari tasarım faaliyetlerinde bulunan mimar ve içmimarlardan, eğitim sürecinin paydaşları olan eğitimci ve öğrencilere, “yaşanabilir mekan tasarlama” felsefesini benimsetmek ve mimari tasarım süreçlerine uyarlamalarını sağlamak,

hedeflenmektedir.

Görüldüğü gibi “Mekanın Yaşanabilirlik Değeri Üzerine Sistem Odaklı Bir Model Önerisi” başlıklı bu çalışma ile ulaşılmak istenen noktalar aşağıdaki şekliyle özetlenebilir;

- evrensel tasarım,
- bilinçlenme ve bellek kazanımı,
- iyileştirme ve sağlıklaştırma,
- eğitim felsefesi.

1.3. KONU VE KAPSAM

Son yıllarda çevremizi şekillendirmenin karmaşıklaştığı, eylemlerin çeşitlendiği ve birbirini etkilediği bir gerçektir. Bu şartlarda gelişen ve değişen yapıları çevreyle insanın kurduğu ilişkinin değerlendirilmesi, yaşanan çevrenin pek çok farklı boyutunun beraber ele alınarak araştırılmasıyla mümkündür.

Yaşam çevrelerinin tasarım özellikleri ile sahip olduğu fizyolojik, sosyolojik, psikolojik parametrelerin incelenmesi, 1970'lerde başlayan insan-çevre çalışmalarının konusu haline gelmiştir. Yaşanan çevrenin fizyolojik özelliklerinin yanı sıra onların insanda yarattığı psikolojik etkilerin tek başına ele alınması ve bu süreçlere ilişkin düzenleme çabaları, çevresel deneyimi, bütünlüğü içinde anlamada yeterli olmamaktadır (Göregenli, 2010). Bu yüzden konuya bütünsel bir bakış açısıyla bakmak gerekmektedir.

Burada en önemli nokta ise insanın mekana, mekanın da insana göre şekillenmesidir. İnsan-mekan etkileşiminin, mimarlık ve içmimarlık gibi tasarım disiplinlerinde mekanı anlamada ve değerlendirmede önemli bir yeri vardır. Çalışma kapsamında, insan-mekan etkileşiminin mekanın yaşanabilirlik değerlemesinde etkin bir faktör olduğu kabul edilmiştir. Çünkü insanların yaşamsal etkinliklerini gereken biçimde sürdüremedikleri mekanları yoğun bir şekilde kullanmadıkları, kullansalar bile mutlu olamadıkları bilinmektedir.

Bu tespiti Kevin Lynch'in şu sözleri kaynak gösterilebilir;

"İnsanın barınma eylemi esnasında kendini yönlendirebilme, konumlandırabilme, kimliğini bulabilme ve yaşadığı çevreye, mekana anlam yükleyebilme gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir. İnsanda bu duyguları oluşturan mekanların yaşayan mekanlar olduğu söylenmektedir" (Soygeniş, 2010).

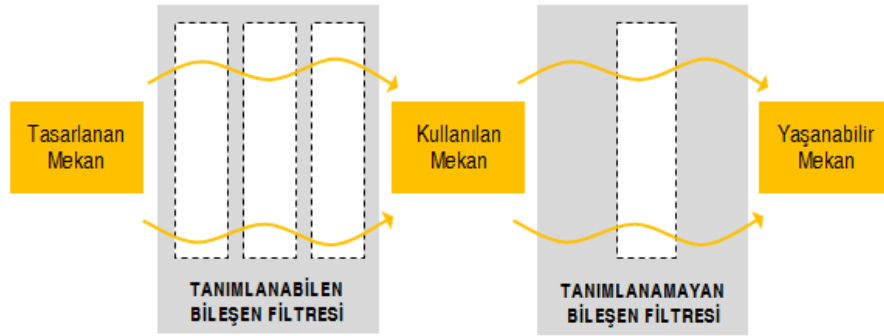
Mekan tasarımının amacını, "kullanıcıya uyan yani yerleşimi ve eşyaları bu kullanıcılara uyan, onların isteklerini, eylemlerini destekleyen çevreleri ve bu çevrelerin bileşenlerini yaratmak" olarak açıklayan Amos Rapoport'da insanla ilişkili kavramların mekan için önemini vurgulamıştır.

Bu çalışma çerçevesinde; yaşanabilirlik değeri, insanlar tarafından kullanılması ve deneyimlenmesi olanaklı mekanların sahip olduğu bileşenlerin, değerlemesi ile elde edileceği kabul edilmektedir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında irdelenecek ana başlıklar;

- Yaşanabilirlik,
- Mekan ve yaşanabilirliği,
- Mekanın yaşanabilirlik değerlemesine yönelik sistem odaklı bir modeldir.

Modelin ana hatları aşağıda yer alan şematik anlatımda görüldüğü gibidir. Modele göre tasarlanan mekanlar, tanımlanabilen ve tanımlanamayan bileşen filtrelerinden geçerek “yaşanabilir mekan”a dönüşmektedir. Bu dönüşüm mekanın kullanılması ve deneyimlenmesi ile gerçekleşmektedir. Tanımlanabilen bileşen filtresi fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak alt başlıklara ayrılırken, tanımlanamayan bileşen filtresi ise kullanıcı ile mekan özlerinin birbirine yaklaştığı ve mekanın “yer”e evrilirken yüklendiği anlam, kimlik ve bağlılık gibi nitelikleri içermektedir.

Şekil 1.2. Modele ilişkin şematik kurgu (A. S. Melikoğlu Eke)

Bu yolla kullanılan her mekanın aslında yaşanabilir olmadığına altı çizilerek, yaşanabilirlik adına sahip olması gereken niteliklerin ortaya konulması çalışmanın kapsamı ve konusu içinde yer almaktadır.

1.4. DÜŞÜNME SİSTEMİ

“Düşünmek ormanda bir yolu takip etmeye benzer”

Heidegger.

Aristoteles'in öne sürdüğü biçimiyle düşünme insanın en belirgin özneliliğidir. Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak usun bağımsız ve kendine özgü eylemdir. Karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi olan düşünme eyleminin ürünü düşüncedir. Düşünceler ancak düşünmenin yaratıcılığı içinde gerçekleşmektedirler.

Düşünmeyi oluşturan öğeler ise düşünen bir özne, ruhsal düşünme olayı, düşünülmüş olan düşünce içeriği, düşüncenin dile getirildiği deyiş biçimi, düşüncenin yöneldiği konu şeklinde ifade edilebilir (URL-1).

Mimari tasarlama etkinliklerinde düşünme üzerine yaptığı araştırmasında Ertürk, düşünme olgusunu açıklayan yaklaşımlara değinmiştir. Bu yaklaşımlara göre davranışçılar insanın düşünme yeteneğini uyarıcı-tepki modeli içinde; gestaltçiler ise bütünlüğü, ilişkileri, örüntüleri tanıma ve onları yeni baştan düzenleme biçiminde; bilişçi psikologlar ise insanı daha zeki bir yaratık olarak kabul edip, onun aldığı bilgileri zihninde seçen, denetleyen, depolayan, düzenleyen bir yapı içinde açıklamaktadır (Ertürk, 1981).

Heidegger'in düşünme tanımı ise şöyledir; “daha önce oradan geçmiş diğer kişilerin toprakta iyi kötü açtığı yolu izlemeyi, en vaatkar dönemeçlerden sapmayı, bazen yolunu kaybetmeyi, bazen de ormanda aydınlıkta yönümüzü tayin edebileceğimiz bir kayrana varmayı gerektirir” (Sharr, 2013).

Bir bilimsel çalışmanın gereği, belirlenen sorunların çözümüne yönelik cevapların bulunmasıdır. Ancak öncelikle sorunun tespit edilmesi en az çözümler kadar gereklidir. Bunun için de araştırmacı çevresine bakmalı, onu anlamalı, sorunu yaşamın içinde bulmalı, onu çözümlemeli ve kavramalıdır. Bu süreç, araştırmacının düşünme yöntemini belirlemekle birlikte araştırmanın düşünme sistemini de meydana getirmektedir. Her araştırmanın kendine özgü düşünme sistemi, onu diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Bilindiği gibi bilimsel bir araştırmanın temel özelliklerinden birisi de bu özgünlüktür.

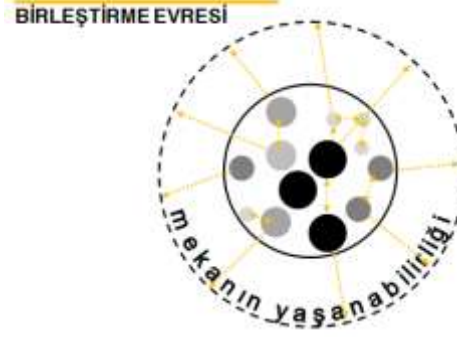
Bilimsel çalışmaların gerçekleştirilme sürecinde Neuman'a göre araştırmacı, kuram oluşturma ve onu test etmeye iki yönden yaklaşmaktadır. O'na göre;

“Bazıları soyut düşünmeyle başlar. Mantıksal olarak kuramdaki fikirleri somut kanıtlara bağlarlar ve sonra fikirleri kanıtlara karşı test ederler. Diğerleri ampirik kanıtların belirli gözlemleriyle başlar. Kanıtlara dayanarak genelleme yaparlar ve gittikçe daha soyut fikirlere doğru giderler (Neuman, 2006).”

Tümdengelim ve tümevarım olarak ayrılan bu iki yaklaşımı Neuman'a temellendirerek şu şekilde açıklayabiliriz.

“Tümdengelimci yönde bir kuramlaştırmada, soyut kavramlarla ya da kavramlar arasındaki mantıksal bağın ana hatlarını çizen kuramsal bir önermeyle başlanır ve sonra somut ampirik kanıtlara doğru gidilir. Böylece, fikirlerle ya da toplumsal

2. Birleştirme: bu evrede modele ulaşırken toplanan bilginin sınırları genişletilmiş, anlamı zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bu da tespit edilen problemin çözümüne yönelik bir modelin geliştirilebilmesinde önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak bu araştırmanın sadece önerilen model üzerinden okunmaması bununla birlikte onu özgün kılan düşünme sisteminin de incelenmesi gerekmektedir.

2. TANIMLAMA EVRESİ

2.1. ÇOK BOYUTLU BİR KAVRAM OLARAK YAŞANABİLİRLİK

Dünyada son yıllarda yaşayanları tehdit eden çevresel olumsuzluklar, yaşam biçimlerindeki radikal değişimler, sadece karmaşıklık ve sıradanlığı değil, bununla birlikte önemli mekansal sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle mekan kalitesindeki teknolojik gelişmelere rağmen sosyolojik ve psikolojik gerilemeler, toplumsal birçok sorun yaratmıştır. Bu bağlamda yaşanabilirlik, çok boyutlu bir kavram olarak farklı disiplinlerin araştırma konularından biri haline gelmiştir. Bir yandan insanların yaşadığı toplumsal ayrışmaları çözebilecek sosyoloji alanında, ya da çevresel etkilerin yarattığı psikolojik sorunları araştırarak çevresel psikoloji alanında araştırmacılar için temel bir kavram olmuştur. Mimarlık disiplini içinde kendine yer bulan yaşanabilirlik, özellikle kentleşmenin etkileri ve bunların kent halkının esenliği üzerindeki yansımaları konusu ile kentleri ve insanların yaşadıkları yerleri planlama çalışmalarında önemli yere sahiptir.

2.1.1. Kavramsal Boyut

Bunun için öncelikle yaşanabilirliği tanımlamak gerekmektedir. Çok boyutlu bu kavramı anlamak için ise öncelikle yaşanabilirlikle ilişkili olan diğer kavramların incelenmesi gerekmektedir.

2.1.1.1. Yaşam ve İlgili Tanımlar

Yaşam; maddesel varlıkların metabolizma, büyüme, üreme gibi belirli işlevsel etkinlikleri yerine getirip çevreye yanıt ve uyum göstermesi durumudur. Çevreye yanıt ve uyum gösterme canlının çevredeki değişiklikler karşısında değişebilme yeteneğini ifade etmektedir.

Yaşamın kökeni üzerine atılan varsayımlar arasında yaşamın tanrısal bir varlık tarafından cansız maddeden oluşturulduğunu ileri sürenler olduğu kadar, Yer’de yaşamın bir dizi kimyasal tepkime sonucunda ortaya çıktığını ortaya koyan kuramlar da vardır (Ana Britannica, 1994).

Canlıların tüm eylemlerini kapsayan bir süreç ve onların temel özelliği olan yaşam, özel olarak insan yaşayışı için de kullanılan bir terimdir. Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde yapılan yaşam tanımlamaları ise şöyledir;

- Belli bir zaman sınırı içinde yaşanmış olan bedensel, ruhsal, tinsel olayların birliği,
- Biçim kazanmış yaşantıların tümü,
- Değerleri gerçekleştiren, insanın varoluşuna anlam veren ilkedir (URL-1).

Yaşam süresi; canlının doğumuyla ölümü arasında geçen zamandır. Her canlının yaşam süresi yiyecek, barınak bulma ve iklim gibi çevre koşullarına, hastalık ve kazalar gibi fiziksel durum değişikliklerine ve kalıtsal etkenlere bağlıdır.

İnsanda en uzun yaşam süresi 115-150 yıl arasında hesaplanmaktadır. Ancak bu süre yaşanan yer, standartlar, genetik özellikler gibi farklı etmenlere bağlıdır. Örneğin insanın ortalama yaşam süresi 1700'lerde 30 yılken, günümüzde 70 yıla çıkmıştır (Ana Britannica, 1994).

Yaşam süresi, canlıya ait biyolojik ve genetik özelliklere bağlı olduğu kadar yaşanan çevreye ait fiziksel özellikler de oldukça etkilidir. Birçok bilimsel çalışma artık yaşam süresinin uzatılmasını amaçlamaktadır. Yapay zeka araştırmaları, tıp ve biyolojideki incelemeler gibi geniş bir skalada incelenen yaşam süresi çalışmalarının yanında asıl söz konusu olanın iyi yaşama dair sorular oluşturmalıdır. Bert Gordijn iyi yaşam kavramını “eudaimonia” fikrine bağlamakta ve Yunanlıların da bunu bildiğini söylemiştir (Hülswitt & Brinzanik, 2012). Aristoteles, kişi eudaimonia'nın keyfini erdemleri ve sağlık, dostlar ve güzellik gibi belli dışsal değerler sayesinde çıkarır demiştir. Bundan dolayı yaşanan yer, insan yaşamında önemli bir değer olduğundan bu kavram içinde iyi yaşamla ilişkilendirilebilir. Çünkü yeri geldiğinde iyi yaşamak, insan için uzun yaşamaktan daha önemli bir kriter olmaktadır.

Yaşam hakkı; kişinin fiziksel varlığını sürdürebilmesinin güvencesini oluşturan insan hakkıdır. 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi herkesin yaşama hakkının yasayla korunacağını belirtmiştir (Büyük Larousse, 1986).

Sözleşmede beyan edilen ilk esas hak, 2. maddede yer alan yaşam hakkıdır. Yaşam hakkı ilk sayılan haktır çünkü tüm hakların en temel olanıdır. Eğer biri yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakılırsa diğer tüm haklar anlamsız olacaktır. Bu hakkın temel olma niteliği ayrıca hakkın “geri alınamaz” nitelikte olmasında belirgindir (Korff, 2006).

Görüldüğü gibi insanın onurlu bir yaşam sürmesi insan hakları arasında merkezi bir konuma sahiptir. Bunun gerçekleşmesi ise insanların yeterli bir yaşam standardına kavuşmasıyla olacaktır (Tekeli, 2010). Bu yeterli yaşam standardını sağlayacak öğeler sayılırken konut gibi özellikli yerleşim yerleri üzerinde de durulmaktadır. Çünkü konutlarda olmak üzere yerleşim yerleri insanın temel gereksinimleri arasında yer almaktadır.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de konut hakkı 25/1. Maddesi kapsamında ele alınmıştır. Bu beyannameye göre konut hakkı yeterli yaşam standardını sağlamanın bir ögesi olarak görülmüştür.

Madde 25'e göre; Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.

Konut hakkı gibi sağlıklı yaşam hakkı, yeterli yaşam standartlarına sahip olma hakkı şeklinde sıralanabilecek hakların yaşama geçirilmesi, insani yaşam koşullarının oluşturulmasında önemli bir adım olarak görülmektedir.

Yaşam biçimi - yaşam tarzı; belirli bir mekanı benimsemiş bir insan topluluğunun yaşama tarzını niteleyen, gelenekle pekişmiş kültürel ve teknik uygulamaların bileşimidir. Eskiden insan coğrafyasının başlıca inceleme konularından biri olan yaşam biçimi kavramı, halkların çokça karışması, yaşam biçimlerindeki özgün yanları ortadan kaldıran yeni tekniklerin özellikle kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması yüzünden eski önemini yitirmiştir. Yalnızca ilkel halk toplulukları bakımından önemini koruduğundan günümüzde modern coğrafyadan çok etnolojinin alanına girmektedir (Büyük Larousse, 1986).

Günümüzde yaşam biçimi farklı bir bakış açısından incelenmektedir. Chaney yaşam biçimini; kültürel yapılara bağlı şekillenebilmesine karşın, bazı eşyaların, yerlerin ve zamanların kullanılış şekli olarak tanımlamaktadır. Featherstone ise kişinin vücudunun, giysilerinin, konuşmasının, boş zamanları değerlendirme şeklinin, yeme-içme tercihlerinin, evinin, arabasının, tatil seçimlerinin ve bunun gibi diğer tercihlerin kişinin yaşam biçimini gösterdiğini savunmaktadır (Erol & Karadayı, 2013)

Rapoport ise yaşam tarzını, birey ve topluluğa ilişkin değerler; idealler, imgeler, şemalar, anlamlar ve normlar, standartlar, kurallar, beklentiler ile ortaya çıkan eylem sistemlerinin kaynağı olarak belirtmiştir (Rapoport, 2004).

Tasarım disiplini bağlamında bakıldığında yaşam biçimi bir seçimdir. Yaşam tarzı tasarım noktasında bir profil olarak ifade edilmektedir. Günümüzde uygulanan reklamlara bakıldığında da aktarılan bilginin konut veya ofis yapısından çok orada gerçekleşecek yaşam tarzına yönlendirildiği görülmektedir. Bu şekilde yaşam tarzı, bir ideal profil olarak sunulmaktadır. Sonuçta mimarlığın özünde olan, mekan içinde kendi temsil ettiği kavramlarla bağdaşacak bir yaşam biçiminin sürdürülmesidir. Böylece bir yandan bizi dış çevreye karşı korurken diğer yandan da mutluluğa ilişkin olasılıklarla yaşamımızı zenginleştirmektedir.

Yaşam standardı; belirli bir birey ya da grubun ulaşabileceği mal ve hizmetlerin ölçüsüdür. Yaşam standardı bireyin doğrudan denetimi altında olmayan kamu hizmetleri ile bireylerin içinde yaşadığı ortamın niteliği gibi refah etkisi uyandıran mal ve hizmetleri de kapsadığından harcanabilir gelirle karıştırılmamalıdır. Yaşam standardının hangi nicel göstergelerle belirleneceği konusunda farklı ölçütler ileri sürülebilir. Gelir dışında belli besinlerin tüketimi, ortalama ömür süresi ve güvenli su kaynaklarına erişebilme olanağı gibi temel gereksinimlerin düzeyi gibi veriler yaşam standardının ölçütü olarak sayılabilir (Ana Britannica, 1994).

Yaşam standardı daha çok maddi konfor düzeyini tanımlarken, yaşam kalitesi maddi iyiliğin yanında maddi olmayan bileşenleri de içeren yaşamın bütünündeki iyiliğe karşılık gelmektedir.

Yaşam kalitesi; insanların duygusal, toplumsal ve fiziksel refahına ve hayatlarındaki gündelik işlerini kendi başlarına yerine getirebilme becerisine sahip bulunmalarına atıfta bulunan tanımlayıcı bir kavramdır (Demirkaya, 2010). Yaşam kalitesi teriminin kesin bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bilgin'de (1991) yaşam kalitesini, belirli bir insan tipine göre az çok ustalıkla tanımlanmış, belirli bir çevreye bağlı, doğru tanımlandığı takdirde nesnel olarak kavranabilir bir değişken, bir biçim veya bir özellik olarak tanımlamıştır.

Yaşam kalitesi kavramı, modern hayatın gelişimi ve toplumların çağdaşlaşmasıyla birlikte gündeme gelen ve gelişen bir kavram olmuştur. Araştırmalar teknolojinin gelişmesi ve gelir seviyesinin yükselmesiyle birlikte, maddi zenginliğin yaşam kalitesinin tek başına bir göstergesi olmadığını; mekansal, sosyal ve hatta politik faktörlerin de bireylerin yaşam kalitesinde etkili olduğunu göstermektedir (Demirkaya, 2010). Yakın yıllarda hızla yayılan yaşam kalitesi terimi politik, ekonomik söylemlerde ve gazetelerde, çevre kirliliği, yıkımlar, yığılmalar, yoğunluk, kalabalık, zararlı maddeler, kuyruklar gibi sözcüklerle yanyana kullanılmaktadır (Bilgin, 1995).

Öte yandan yaşam kalitesi, farklı ulusal ve uluslararası platformlarda da bahsedilmektedir. 1992 BM Çevre ve Kalkınma Zirvesinde kabul edilmiş olan Gündem 21 belgesinde demografik dinamikler, insan yerleşimleri, atmosferin korunması, çölleşmeyle mücadele, denizlerin korunması, su kaynaklarının korunması, toksik kimyasallar, yerli halk ve toplulukları, sürdürülebilir kalkınma için bilim gibi çeşitli başlıklar altında doğrudan “yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedefine yer veren politik taahhütlerin” yer aldığı görülmektedir (Tekeli, Güler, Vaizoglu, Algan, & Dündar, 2003)

Ulusal Çevre Eylem Planı ve Stratejisi (UÇEP)’ne göre yaşam kalitesi; “Bedensel, ruhsal, zihinsel ve kültürel gelişme üzerine olumlu etkileri olan etmenlerin niteliği ve niceliği ile bu etmenlerden yararlanma biçimi ve düzeyi” olarak tanımlanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise yaşam kalitesi; bireylerin hayat içerisindeki durumlarını, ait oldukları kültürel yapı ve değerler sistemi bağlamında, algılama ve değerlendirme biçimidir. Söz konusu değerlendirme, bireylerin beklentileri, hedefleri, hayat standartları ve hayata ilişkin kaygıları ile ilişkili olarak şekillenir. Yine Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre yaşam kalitesi, bireyin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, özgürlük seviyesi, sosyal ilişkileri ve yaşadığı çevrenin başlıca özellikleriyle etkileşimleri gibi çok sayıdaki etkenle ilişki içerisinde şekillenen karmaşık ve geniş bir kavramdır (WHO, QOL Group 1995).

Yaşam kalitesi kavramına geniş bir açıyla bakıldığında görülen; insan haklarından, ekonomiye, sağlıktan, çevre koşullarına kadar birçok konuyla birlikte ele alındığıdır. İnsanın doğal ve yapılı çevresiyle kurduğu tüm ilişkilerin temeline dayanan yaşam kalitesi, yaşanabilirlik bağlamında önemli bir kavram haline gelmektedir. Çünkü yaşanabilirliğin en basit anlamda yaşam kalitesi, yaşam standardı veya belli bir alandaki nüfusun iyiliği üzerine genel bir değerlendirmeyi kapsadığı söylenebilir.

2.1.1.2. Yaşanabilirlik

Bir yerleşim yerinde insanların yaşamasına elverişli tüm koşulların değerlendirilmesi ve ölçülmesine ilişkin parametreler bütünüdür. İnsanların temel ve daha üst düzey nitelikteki gereksinimlerinin karşılanma düzeyi ve insani gelişme olanakları yaşanabilirlik kavramının anlamını oluşturmaktadır (Parlak, 2011). Konuyla ilgili yapılan taramalarda yaşanabilirlikle ilgili kullanılan kavramlar şu şekildedir;

- Liveable: yaşanabilirlik,
- Livable: içinde yaşanabilir, katlanılabilir,
- Habitability: oturulabilir, yaşanabilir olma,

- Viable: yaşayabilecek durumda olan, canlı,
- Viability: yaşama kabiliyeti, yaşayabilirlik.

Yaşanabilirlik, birbiriyle ilişkili üç temel etken olan ekonomi, toplum ve çevreye bağlı bir olgudur. Ekonomik faktör gelir durumu, mal varlığı; toplumsal faktör adalet, eşitlik, özgürlük; çevre faktörü ise insanların doğal yaşamla kurduğu ilişkiler temeline dayanmaktadır (URL-2).

Yaşanabilirlik ne kesin ne de evrensel fikir birliğine varılmış bir terimdir. Yaşanabilirlik kavramı, aynı temele sahip sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi, yerin kimliği ve toplumun refahıyla ilişkilidir. Myers ve Andrews'un tespitine göre ise yaşanabilirlik, birçok karmaşık özelliği ve durumu içeren etmenlere sahip bir denge kavramıdır (Myers, 1988; Andrews, 2001).

Ruut Veenhoven'ın 2000 yılında yayınladığı makalesi yaşanabilirlik-yaşam kalitesi ilişkisi ile ilgilidir. Bu çalışmada yaşanabilirlik, iki şekilde ele alınmıştır. Araştırmada Veenhoven, olası yaşam kalitesinin iki değişkenini şematik bir şekilde ortaya koymuştur. Bu iki değişkeni de çevresel yaşanabilirlik ve bireyin yaşama becerisi olarak adlandırmıştır. Çevresel yaşanabilirlikle "iyi yaşam koşullarını", bireyin yaşam becerisi ile de "insanın yaşamında karşılaştığı problemlerle başa çıkmasında becerisi" araştırılmıştır. Çalışmada çevresel yaşanabilirlik;

- Ekolojik: iklim koşulları, temiz hava, geniş barınaklar,
- Sosyal: özgürlük, eşitlik, kardeşlik vb,
- Ekonomik: mal varlığı, sosyal güvenlik, ekonomik gelişim,
- Kültürel: sanatsal ve bilimsel faaliyetler, eğitim

olarak sınıflandırmıştır (Veenhoven, 2000).

Nelson'da (1976), bir çevrenin yaşanabilirlik düzeyini; o çevrenin veya mekanın insan ihtiyaçları ile ne ölçüde örtüştüğü üzerinden ifade etmektedir (Göregenli, 2010).

İngiltere'de başbakanlık tarafından İngiliz kentlerinin durumunu inceleyen bir araştırma çalışması yapılmıştır. Bu araştırmaya göre kentler; çevresel kalite, fiziksel yer kalitesi, fonksiyonel yer kalitesi, güvenli yerler şeklinde dört temel başlık altında incelenmiştir (Parkinson, et al., 2006). Bu çalışmaya göre incelenen kentlerin yaşanabilirliklerini tespit etmek için aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır.

- İngiliz şehirleri az veya çok mu yaşanılır hale geldi?
- Hangi açıdan? hangi yönleriyle? kimin için ?
- Temel tartışmalar ne?

- Hangi süreçler öğrenilebilir?
- Metodolojik konular ve zorluklar neler?
- Bu konuları daha iyi tanımlamak ve anlamak için hangi çalışmalar gerekli ?

Görüldüğü gibi yaşanabilirlik, karmaşık ve farklı tanımlarla ortaya konulan bir kavramdır. Bu özelliği onu çok boyutlu kavram haline getirmiş ve birçok disiplinin araştırma alanında kendine yer bulmuştur. Tezin çalışma kapsamında da yaşanabilirlik, insanın yaşamsal etkinliklerini sürdürdüğü mekan düzenlemelerini nitelendiren yaşamı bütüncül olarak içeren bir kavram olarak kullanılmıştır.

2.1.2. Kuramsal Boyut

Kavramsal boyutun irdelendiği kısımda anlaşıldığı gibi yaşanabilirlik, tek bir boyutla ele alınması mümkün olmayan çok geniş bir kavramdır. Bu nedenle farklı disiplinlerin, araştırma alanlarının, eylemlerin kapsamı içinde irdelenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı yaşanabilirlik kavramının kuramsal boyutunu anlamaya çalışmak için onu değişik bakış açılarının kesişiminde ele almak gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında kavram, yaşanabilirliği konu edinen disiplinler üzerinden farklı kuramsal yaklaşımlar bağlamında incelenecektir.

2.1.2.1. Sosyolojik Kuramlar

İnsan yaşamında oldukça önemli olan yaşanabilirlik aynı zamanda disiplinlerarası birçok araştırmanın da konusu olmuştur. Psikolojiden mimarlığa, sağlık bilimlerine, iktisadi çalışmalara kadar farklı alanlarda incelenen kavram, sosyal bilimler alanında kendine bir yer edinmiştir. Sosyal bilimler konularında yaşanabilirlik özellikle yaşam kalitesi çalışmaları dahilinde irdelenmiştir. Özellikle günümüzde zorluklarla başa çıkmaya çalışan insanın “iyi bir yaşamın” ne olduğunu, onu yaratmaya ve yaşamaya hakları olduğu gerçeğini anlamaya ve talep etmeye yönlendirilmesi gereklidir. Böylece sosyoloji alanında yapılan yaşam kalitesi çalışmalarının incelenip anlaşılmasıyla yaşanabilirliğe bir adım daha yaklaşmak mümkün olmaktadır.

2.1.2.1.1. Yaşam Kalitesi Çalışmaları

Yaşam kalitesini konu edinen ulusal ve uluslararası pekçok çalışma yapılmıştır. Ulusal ölçekte TÜBA Çevre Çalışma Grubunun hazırladığı araştırma önemli ve yol gösterici bir çalışmadır. Tekeli, Güler, Vaizoğlu, Algan, Dünder'in 2003 yılında hazırladıkları “Yaşam kalitesi göstergeleri; Türkiye için bir veri sistemi önerisi”

başlıklı bu araştırma Türkiye’de yeterli çevre politikaları geliştirebilmek ve bu politikaların uygulanmasını izleyebilmek için ne tür verilerin toplanması gerektiğini saptamak için yapılmıştır. Araştırmada yaşam kalitesinin tanımlandığı alanlar;

- Hazcılığa, yararcılığa, yaşamda bireyin istek sıralamasına, Maslow’cu gereksinimler kademelenmesine, Sen’ci kapasiteye sahip olmaya ve Aristo’cu ahlak anlayışına dayanan ereksel,
- İnsan hakları temelli,
- Sağlık merkezli,
- Kent merkezli
- Çevre merkezli çalışmalar kapsamında incelemişlerdir.

Hazcılık; bir yaşam deneyiminin ancak yaşandıktan sonra değerlendirilebileceğini kabul etmektedir. Hazcılık için yaşanmış olmak ön koşuldur. Yaşam kalitesi bağlamında da eylemi yapan insanda ortaya çıkan etkinin kişiyi mutlu etmesi hazcılığın bu konudaki önemini göstermektedir (Tekeli, Güler, Vaizoğlu, Algan, & Dündar, 2003).

İstek kuramları ise yaşam kalitesini, insanın isteklerinin ne kadarının gerçekleşmiş olması ile paralellendirir. İnsanın yaşamı boyunca gerçekleştirdiği istekleri, onun yaşam kalitesini ortaya koymaktadır. Ancak insan evrilerek değişmektedir. Böylece istekleri de değişmektedir. Bu yüzden yaşam kalitesini yalnızca gerçekleşmesi öngörülen isteklere bağlamak doğru olmamaktadır.

Aristotelesçi anlayış da, iyi yaşamın ne olduğunu insana ilişkin özde bulmaya yöneltilmektedir. Buna göre insan gövde ve ruhtan kurulu bir varlıktır. Gövde materyal bir varlıktır. Onun biçimlendirici tözü olan ruh, onun ereği (telos) niteliğindedir. İnsan için erek mutluluktur. Aristoteles insan için iyiyi insanın işlevlerini yerine getirmesiyle ilişkilendirmekte ve yaşamı ulaşılan nesneler üzerinden değil gerçekleştirilen bir faaliyet duygusu olarak değerlendirmektedir (Tekeli, Güler, Vaizoğlu, Algan, & Dündar, 2003). “İnsanı ereğine götürecektir olan onun özüdür. Bu özü ise insanın akılcı eylemlerde bulunma kapasitesi oluşturmaktadır.”

Rapora göre yaşam kalitesi dört temel ölçüte bağlı olarak değerlendirilmektedir;

- Komünite düzeyinde nesnel yaşam kalitesi göstergeleri,
- Komünite düzeyinde öznel yaşam kalitesi göstergeleri,
- Birey düzeyinde nesnel yaşam kalitesi göstergeleri,
- Birey düzeyinde öznel yaşam kalitesi göstergeleridir.

Anlaşıldığı üzere yaşam kalitesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyleri bulunan öznel ve nesnel bilgileri içeren bir yapıdan oluşmaktadır.

Bu yaklaşımların yanında sosyal bilimlerde yaşam kalitesiyle ilgili çalışmalar genel olarak üç kuram bağlamında incelenmektedir. Bunlar;

- Yaşanabilirlik kuramı (Liveability Theory)
- Karşılaştırma kuramı (Comparison Theory)
- Adaptasyon kuramı (Adaptation Theory)

Yaşanabilirlik kuramı, kişilerin yaşamlarından hoşnutlukları bazı standartlara dayalı olarak değerlendirmektedir (Sipahi, 2002). Bu kuram bir toplumdaki ya da yerleşim yerindeki şartların bireyleri nasıl etkilediğini ve bu şartların gelecek nesilleri nasıl etkileyeceğini anlamayı içermektedir (URL-2).

Karşılaştırma kuramında, bireylerin değerlendirmeleri vardır ve bunlar görecelidir. Algılanan durum ve bireyin değer yargılarından oluşan öznel veriler ile hoşnutluk arasındaki ilişki araştırıldığında karşılaştırma kuramının kullanılması daha uygundur (Çoban, 2007).

Adaptasyon kuramı ise diğer iki kuramın bileşkesi gibidir. Bu kuramda kişi hem kendi yaşam kalitesini hem de yaşam kalitesindeki değişimi değerlendirmektedir (Sipahi, 2002).

Sonuç olarak yaşam kalitesi çalışmalarının insanın yaşamı ve onu oluşturan diğer dinamikler üzerinde temellenmektedir. Yaşam kalitesinin yüksek olduğu toplumların refah düzeyinin ve yaşama ait doyumlarının yüksek olduğu söylenebilir.

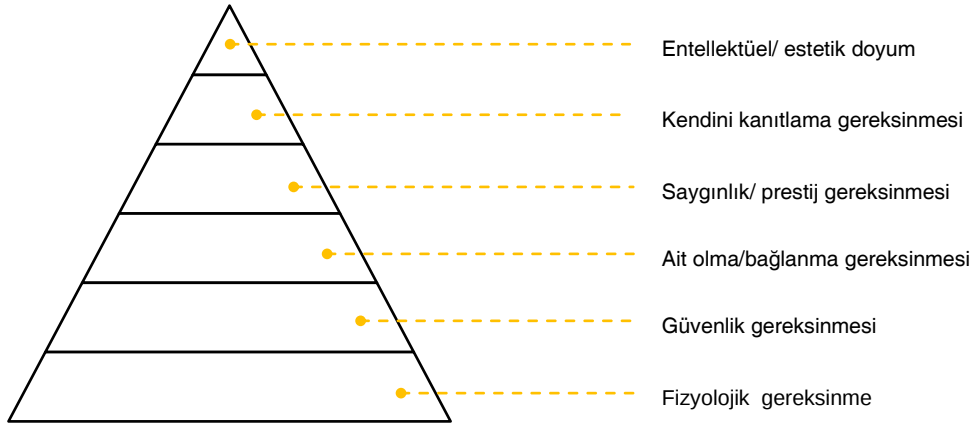
2.1.2.2. Psikolojik Kuramlar

Psikoloji alanında ise yaşanabilirlik iki temel kuramla ilişkilidir. Bunlar Maslow'un İhtiyaçlar Teoremi ile Çevresel Psikoloji Kuramıdır. İhtiyaçlar teoremi ile yaşanabilirlik, insan gereksinimlerinin en temelden özele doğru hiyerarşik bir düzen içinde karşılanmasıyla sağlanmaktadır. Çevresel psikoloji kuramı bağlamında ise yaşanabilirlik, insan ile yaşadığı mekan ve bulunduğu çevre arasında gerçekleşen davranışlar ve bunların etkileri üzerine temellendirilmiştir.

2.1.2.2.1. Maslow'un İhtiyaçlar Teoremi

Yaşanabilirlik, insan ihtiyaçlarıyla da ilişkili bir kavramdır. İnsan ihtiyaçları en zorunlu ve yaşamsal olandan en seçkin olana doğru bir hiyerarşik düzen içindedir. "Maslow'un İhtiyaçlar Teorisi" de bu temele dayanmaktadır.

Hümanist psikolojinin kurucularından Amerikalı psikolog Abraham Maslow, Harry Harlow ile çalışmasıyla davranışçı bir yönelime girmiştir. Maslow'un İhtiyaçlar Teoremi'ni kurmasında Harlow ile çalıştığı dönemde maymun yavrularında gözlediği bazı davranışlar oldukça etkili olmuştur. Örneğin aç ve susuz hayvanın ilk önce suya yöneldiğini gözlemiştir. Yani susuzluk, açlıktan daha güçlü bir ihtiyaçtır. Bu tür gözlemler onu bütün insanları güdüleyen bir ihtiyaçlar hiyerarşisinin bulunduğu varsayımına götürmüştür (Budak, 2009).

Şekil 2.1. Maslow'un ihtiyaçlar teoremi piramidi (Cüceloğlu, 1991).

1960'larda gelişen bu kuram insanın işlevlerini yerine getirmeleri ve yaşamlarını sürdürmedeki gereksinimleri arasında zorunluluk derecesi bakımından bir kademelenme önermektedir. Bunların en temel olanı fizyolojik gereksinmedir. İkinci kademe güvenlik gereksinmelerinden oluşmaktadır. Tüm fizyolojik gereksinmeler karşılanmaya başladığında güvenlik gereksinimleri ortaya çıkar. Üçüncü düzeyde sevgi ve ait olma gereksinimleri yer alır. İnsanların içinde bulunduğu toplumda kendilerine gerek olduğuna, sevildiklerine ve yalnız olmadıklarına inanmalarını içerir. Sevgi ve ait olma gereksinimi karşılandığında karşısına saygınlık gereksinimi çıkar. Kendisine saygısını koruduğunda ve başkaları tarafından saygı gördüğünde kişinin kendisine güveni artar. Kendini gerçekleştirme gereksinmesi ise; insanın gerçekleştirmek için doğduğuna inandığı işi gerçekleştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bunu gerçekleştirmedikçe insan kendini huzursuz hissedecektir (Tekeli, Güler, Vaizoğlu, Algan, & Dünder, 2003).

Maslow'un İhtiyaç Hiyerarşisi Teorisi'ne göre insan, önce en önemli gereksinimini tatmin etmeye çalışmaktadır. Bir düzeydeki gereksinim karşılandığı zaman sıra bir sonrakine gelmektedir. Çünkü açlık çeken bir insanın çevre sağlığıyla ya da klasik müzikteki son gelişmelerle ilgilenmesi mümkün değildir (URL-3).

Maslow'un kuramında alt kademeler gereksinme iken, üst kademelere geçildikçe bunlar istek haline dönüşmektedir. İnsanlar, güdülerini ne kadar yüksek ise isteklerini de o kadar gereksinme olarak görmeye başlamaktadırlar.

Maslow'a göre temeldeki bir güdünün, gereksinimleri karşılamadan birey üst düzeydeki güdülerden etkilenmez. Alt düzeydeki güdüler doyuma ulaştıncaya birey, üst düzeydeki güdülere hazır hale gelir.

Buna göre kuramı oluşturan hiyerarşik basamakların oluşmasını Cüceloğlu şu şekilde açıklamıştır;

- Üst düzeydeki bir güdüye gidebilmek için alt düzeydeki bütün güdülerin doyuma ulaşması gerekliliği yoktur, belirli bir derecede doyumluluk sizi öbür düzeye hazır hale getirebilir.
- Bireyden bireye düzeyler arasında farklılıklar olabilir. Bazı kimseler için sosyal ilişkiler kurarak insanlarla yaklaşma güdüsü, emniyet ve korunma düzeyinden daha önce gelebilir, fakat başkası için bu doğru olmayabilir.
- İnsanların içinde büyüdüğü aile ortamı ve kültürün değeri, hangi düzeydeki güdülerin daha belirgin ve baskın bir rol oynayacağını saptar (Cüceloğlu, 1991).

Sonuç olarak bir insanın hayatındaki yaşanabilirlik olgusundan bahsedildiğinde Maslow'un teoremi dikkate alınarak onun en temel ihtiyacının sağlandıktan sonra piramidin en üstündeki en optimum ihtiyacına kadar her basamaktaki gereksinmelerinin sağlanarak, fiziksel psikolojik, sosyal vb birçok yönden tatminini gerektirmektedir.

2.1.2.2.2. Çevre Psikolojisi Kuramı

"Biz binalarımıza şekil veririz, sonra da binalarımız bizi şekillendirir."

W.Churchill

Mekana ait değişkenlerin insan davranışlarını nasıl etkilediği temel sorunu üzerine çözümler üretilen araştırmalar yapan çevre psikolojisi, sosyal psikolojinin bir alt dalıdır. Sosyoloji, ekonomi, coğrafya ve elbette mimarlık gibi alanların kapsamına giren disiplinlerarası bir düzeye sahiptir.

Çevre psikolojisi alanında yapılan çalışmalar 1970'lere kadar insan-mekan ilişkisine dayalı açıklamalı modelleri kapsamaktaydı. 1970'ten sonra ise Baker'ın "davranış ortamı", Lewin'in "insan davranışını temel olarak uyaran-tepki bağlantılarıyla" açıklaması, Tolman'ın ise "mekansal öğrenmenin öğrenilmiş sinirsel örüntüler, temsiller yoluyla gerçekleştiğini öne sürmesi" çevre psikolojisinin kendine özgü köklerini oluşturmuştur (Göregenli, 2010).

Özellikle ortaya çıktığı yıllarda dünyadaki sorunlara artık bilindik yöntemlerin dışında yaklaşımlarla cevaplar bulunabileceği çevre psikolojisini, laboratuvar ortamından çıkartarak zaman ve mekanla doğrudan ilişkilendirmiştir. Böylece gerçek dünya için gerçek çözümlerin üretilmesi sağlanmıştır.

Bozdayı çevre psikolojisini ortaya çıkaran nedenleri şehirlerin problemleri ve doğal çevrenin problemleri şeklinde iki gruba ayırmıştır (Bozdayı, 2004). Şehir problemleri; yapılı çevrenin nüfus yoğunluğu, çeşitli çevresel stresler ve kirlilik ile insan yaşantısının fiziksel mekanlarla etkileşiminin bozulmasını kapsarken, doğal çevrenin problemleri; ekolojik dengenin bozulması nedeniyle insanın çevresi ile psikolojik ve fiziksel iletişiminin zarar görmesidir.

Çevre psikolojisinin çalışma alanı farklı konu başlıklarından oluşmaktadır. Bunların en önemlileri mahremiyet, mekansal davranış, görsel tatmin, çevre algısı ve temsili, kişisel mekan ve alansallık, egemenlik sınırı, kalabalık, çevresel stres, yer kimliği ve yere bağlılık ile çevresel tasarımıdır.

En yaygın çevre psikolojisi tanımı "Fiziksel çevre ile insan davranışları arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesidir" (Göregenli, 2010). Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere insan ve onun çevresi alanın iki önemli ögesini oluşturmaktadır. İnsan ve gerçekleştirdiği eylemler ile içinde bulunduğu çevre ve onun özellikleri birbirinden etkilenmektedir. Bu bağlamda özellikle mimarlık disiplini ile sıkı bir ilişki içindedir.

Ancak çevre ve insan üzerine çalışan psikologlar ile mimarların konuya bakışı farklı olmuştur. İmamoğlu (1979) bu durumu şu şekilde belirtmiştir; "mimar her ne kadar fiziki çevrenin insan etmeninden bağımsız olarak ele alınamayacağını düşünse de, asıl ilgilendiği tasarıma ilişkin somut birtakım sorulara yanıt, sorunlara çözüm bulmaktır. Buna karşın psikologlar da insan biliş ve davranışlarının belirli bir sosyal çevrenin yanı sıra bir de fiziki çevre içinde olduğu düşüncesiyle, fiziki çevre-davranış ilişkileriyle ilgili çalışmalar yapılırsa da asıl anlamaya çalıştıkları davranışa ilişkin düzenliliklerdir."

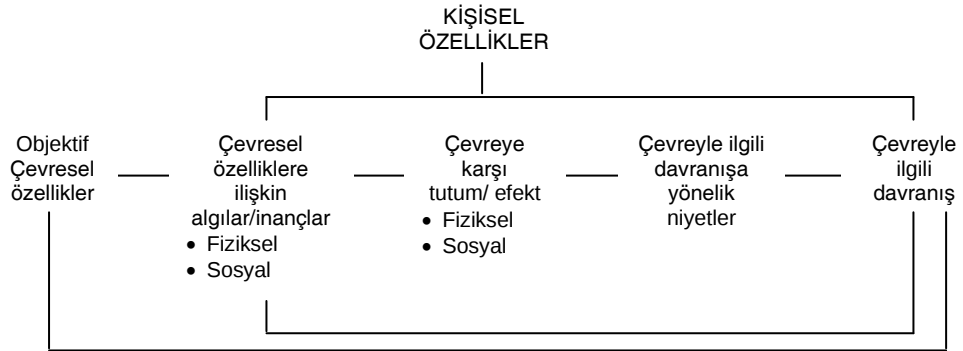
Mimar ve psikologları birleştiren bu disiplinlerarası alanda psikologlar, insan davranışlarına ilişkin görüşler, kavramlar ve özellikle yöntembilim açısından katkıda bulunmakta; mimarlar da içinde yaşamakla birlikte görece olarak yabancı olan

fiziki çevreye ilişkin önemli değişkenlere, sorunlara dikkati çekmekte, duyarlılığı arttırmaktadırlar (İmamoğlu, 1979).

Böylece insan-mekan etkileşimi çerçevesinde ne insan davranışı ne de mekan özellikleri tek başlarına incelenmemektedir. İnsana ait öznel değerlendirmeler ile mekana ait nesnel değerlendirmeler birlikte var olmaktadır. David Harvey'nin de mekanı "ontolojik bir kategori olarak değil, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyut" olduğunu kabul etmesi durumu destekler niteliktedir.

Bu bakış açısına paralel çevre psikolojisi içinde "yaşam çevrelerine ilişkin doyumun ölçülmesine" dayalı çalışmalar, Stokols ve Schumaker (1981)'in subjektivist ve objektivist bakış açılarını da destekleyici nesnel ve öznel değerlendirmelerin birlikte yapılması üzerine yoğunlaşmıştır.

Çevre psikolojisi alanında yaşama çevrelerine yönelik doyum çalışmaları kapsamında nesnel ve öznel değerlendirmeleri birleştiren modeller tasarlanmıştır. Özellikle Weidemann ve Anderson'ın genişletilmiş modeli önemli bir yere sahiptir. Araştırmacılara göre bu modelin önemli yanı; nesnel-çevresel özelliklere ilişkin bilginin açıkça ele alınmasıdır. Yerleşim çevrelerine ilişkin algılamalar ve değerlendirmeler ile çevrenin objektif özellikleri arasındaki farklılaşma, kişisel farklılaşmalar konusunda da bilgi vermektedir. Objektif ve subjektif ölçütlerin tek bir modelde ele alınması çevre psikolojisinin doğasına da uygundur. Weidemann ve Anderson'ın "Bütünleştirilmiş Doyum Modeli" Şekil 2.2'de gösterildiği gibi özetlenmektedir.

Şekil 2.2. Weidemann ve Anderson'ın "bütünleştirilmiş doyum modeli" (Göregenli, 2010)

Yaşama çevrelerine yönelik doyum çalışmalarıyla cevapları aranan "Yaşadığınız yerde mutlu musunuz?", "Yaşamaktan hoşlanacağınız yerin özellikleri nelerdir?", "İdealinizdeki yerleşim çevresi nasıl bir yerdir?" sorularla mekan kullanıcısının ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Böylece çevre psikolojisinin yardımıyla, yaşanılan mekanlara sadece birer nesnel, fiziksel varlıklar olarak değil, öznel değerleri de barındıran davranışa ait, psikolojik gerçekler olarak kabul etmek gerekmektedir.

Özetlendiğinde Çevre Psikolojisi, kuram ve uygulamayı birleştiren, insan-çevre etkileşimini vurgulayan, laboratuvar ortamından çok doğal ortama dayalı araştırmaları yeğleyen, bireyden topluma tüm analiz düzeylerinde çalışan, çevreyi pasif olmaktan çok aktif bir etken olarak algılayan, bütünsel bir anlayış taşıyan, disiplinler arası bir yapıya sahip olan ve sistem yaklaşımı ile insan-çevre ilişkilerini inceleyen bir etkinlik alanıdır (URL-4).

2.2. İLİNTİLER BÜTÜNÜ OLARAK “MEKAN ve YAŞANABİLİRLİĞİ”

Bir önceki bölümde kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla incelenen yaşanabilirliğin, mekan ile olan ilişkisine, hangi yaklaşımlarla, yöntemlerle ele alındığına değinilecektir. Bu bölümün amacı, farklı kavramlarla ilişkilendirilen, birçok kuramın araştırma alanına giren yaşanabilirliğin “mekan” kavramıyla ilişkisinin ve mimarlık kuramı içindeki yerinin ortaya konulmasından oluşmaktadır.

Kentten, iç mekana kadar yaşanabilirlik, insanın oluşturduğu fiziksel çevrenin önemli bir koşuludur. Günümüzdeki olumsuzluklar kentlerin yaşanabilirliği ile ilgili araştırmaların yapılmasına neden olmuştur. Ancak kullanıcı olarak insanın, yapı çevre ile ilk buluştuğu nokta olan “iç mekanın” yaşanabilir olması en az kentsel yaşanabilirlik kadar önemlidir. Buradan kaynakla “İlintiler bütünü olarak mekan ve yaşanabilirliği” başlıklı bu bölüm kapsamında makro ölçekten başlayıp, mikro ölçek olan iç mekan özeline uzanan bir inceleme yapılmaktadır.

2.2.1. Tarihsel Boyut

Mekanın yaşanabilirlikle kurduğu ilişkiye tarihi bir perspektiften bakmak, geçmiş, bugünü ve geleceği biçimlendiren koşullara değinmekle mümkündür. Bu koşullar, bulunduğu zaman içerisinde değerlendirilerek, nedenlerini sorgulayarak, sonuçlarını inceleyerek daha sonraki süreçlere örnek oluşturabilecektir. Geçmiş ve bugünü anlamaya çalışarak sorunlar tespit edilebilir, çözüm yolları aranabilir ve yeni bakış açıları geliştirilebilir.

“Mekan yaratmak” aniden ortaya çıkan bir eylem değildir. Bu etkinlik bir gereksinim ihtiyacı ile başlamıştır. Yapı yapma etkinliğinin ilk ürünü olan barınağa bakıldığında o zaman için önemli bir gereksinim olan güvenlik, bu eyleme yön vermiştir. Zaman

içinde gelişen yaşam, yaşanan mekanlarında değişmesini sağlamıştır. Artan faaliyetler, ihtiyaç duyulan gereksinimlerin fazlaşması ve paralelinde yaşanan yerlerden sağlanmak istenen doyum ve istekler günümüz mekan anlayışını ortaya çıkarmıştır. İşte bu mekan anlayışını kavrayabilmek için de yaşanan olaylar ve kırılma noktaları, yeni yaklaşımların tarih perspektifi içinde incelenmesi oldukça önemli olmaktadır.

Bu bağlamda mekana, yaşanabilirlik penceresinden bakıldığında tarihte yaşanan bazı olaylar, kişiler ve bu olayların sonuçlarının irdelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla çalışma kapsamında mekanın yaşanabilirlik kavramıyla yolunun kesiştiği ilk nokta Avrupa'da ortaya çıkan Sanayi Devrimi'dir.

Sanayi devrimi Ragon'un da belirttiği gibi kırsal bölgedeki nüfusu azaltıp, yaşadıkları yerden kopup gelen bir yığın insanı fabrikaların yanına yerleştirerek, yerleşik uygarlığın başlangıcından bu yana süregiden mekan ilişkilerini yok etmiştir (Ragon, 1998). Bunun en büyük etkisi Londra, Paris gibi şehirlerde görülmüştür. Ortaya çıkan problemlere aranan çözümler yine bu kentlerde uygulamıştır.

O tarihlere kadar kentler surlarla çevrili bir yapı göstermiştir. Ancak savaş aletlerinin gelişmesiyle işlevini yitiren bu surlar zaman içinde yıkılmış ama belleklerden silinmemiştir. İşte kentlerde sanayinin artmasıyla insan gücüne duyulan ihtiyaç, kırsal kesimdeki insanların bu görünmeyen surları aşarak kent içlerinde kendilerine yaşamak için yerler edinmesine sebep olmuştur.

Şekil 2.3. Ortaçağ Parisi'nde kent dışında çiftlik faaliyetleri. Limbourg Kardeşler, Les Tres Riches Heures du duc de Berry, (Sennett, 2011).

Ancak nüfusun giderek arttığı şehirler bu yoğunluğu kaldıramamış ve insanların iyi şartlarda yaşamasını engellemiştir. Özellikle işçi kesimin kentlerin içine yerleşmesiyle şehirler boğulmaya başlamış; hastalık, ulaşım, hijyen gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Ragon, 1998).

Şekil 2.4. Gustave Doré'nin o dönemi anlatan resimleri ile bir fabrika ve çalışan işçiler

Dönemin planlamacıları bu olumsuzluklarla savaştan Paris, Londra gibi şehirleri, insanın serbestçe dolaşıp nefes alabilecekleri bir yer, insanların sağlıklı kan hücreleri gibi içinde aktığı akışkan atardamar ve toplardamarlardan oluşan bir şehir haline getirmeye çalışmışlardır. Böylece o dönemde insan mutluluğunun standardı olarak ahlakın yerine sağlık geçmiştir (Sennett, 2011).

Bu durum farklı mekan ihtiyaçlarının doğmasına neden olmuştur. Özellikle kötü şartlarda yaşamlarını sürdüren erkek-kadın ve çocuk işçiler için uygun yaşam alanlarına gereksinim duyulmuştur. Yürekli'nin aktardığı gibi "Köylülerin işçi olarak kentlere göçü nedeniyle oluşan konut açığı, sağlıklı olmayan konutlarla karşılanıyordu. Sanayinin ilk geliştiği ülke olan İngiltere'de "back to back" yani sırt sırta yapılan işçi konutlarını insanlık tarihine yazıyordu" (Yürekli, 2010).

Tarihe bakıldığında yaşanan olumsuzlukların iyileştirilmesi gerektiğini düşünen Fourier, Considerant, Cabet, Pugin, Ruskin, Morris, Marx, Engels gibi birçok düşünür olmuştur. Fourier'in falansterleri, Cabet'in İkarya'sı ya da Owen 'ın New Harmony adlı komunal kenti birer ütöpik fikir olarak ortaya çıkmışsa da aslında hepsi insanlar için yaşanabilir mekanlar olarak kurgulanmıştır. Ütöpik yaklaşımlar olan bu denemeleri gerçekleştiren kişiler ne mimar ne de şehirciydi. Onlar yaşamla yaşanan yer arasındaki değersizliğe çözüm arayan siyasetçiler, sosyalistler, düşünürlerdir ve iş sahipleriydi. Aranılan çözümlerin çıkış noktasını, Zweig'in söylediği gibi bu işçi kentlerinin, işçinin mutlu olması, üretimin artması fikrinden hareketle gerçekleşmesidir (Zweig, 1995).

Şekil 2.5. Robert Owen'ın New Harmony ve Charles Fourier'in Phalanstère'i
(<http://www.arkitera.com/>)

Ütopik kentler ve sonrasında inşa edilen sosyal konut projelerinin temelinde işçiler için yaşanabilir mekanların yaratılmak istenmesi vardır. Ancak geliştirilen bu projeler de zaman içinde bazı sorunlar yaratmış görünmektedir. Sanayicilerin kazanç sağlamak amacıyla inşa ettirdikleri işçi kentleri, diğer yerlere göre bir gelişme olarak görünüyorsa da, zaman içinde birer yoksul konuta dönüşmüştür. Yürekli'nin de söylediği gibi;

“...Berlin sosyal konutlarında tuvaletler bahçede ve ortak, yıkanma yerleri meçhul. Havasız konutlar 1890'ların Manhattan'ında da tek çözüm. Bu sağlıksız barınma koşullarında gelişen verem, işçi sınıfını kırıp geçirirken, ancak bir avuç entelektüel, gelişen sosyalist-komünist düşünceler ışığında işçi sınıfının sefaletini dert ediniyor, sağlıklı konut - sağlıklı kent için öneriler geliştiriyor. Modern mimarlık olarak adlandırılan hareket böylece başlıyor. Modern mimarlık hareketinin temelinde yeni bir üslup yaratma endişesinin olmadığı, “verem” hastalığının olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak bu sayede sıradan insan ilk kez 20.yy başında mimarlığın konusu olabiliyor” (Yürekli, 2010).

Fabrikalarla demiryolları arasında yaşamaya elverişli olmayan alanlarda yapılan sosyal konutlarda yaşanan sorunlar, yeni düşüncelerin, yaklaşımların doğmasına neden olmuştur.

Yaşanabilirliğin, kullanıcı-çevre ilişkisinin iyi kurulmasıyla sağlanabileceğini savunan bir yaklaşım olan Modern Mimarlık Kuramı'nın çıkış noktası saf, açık, okunabilen biçimlerle sosyal duyarlılığı olan, yaşamaya destek olacak işlevsel yapı ve çevreler üretmektir (Pamir, 1979).

Bu düşünme sistemini benimsemiş olanlar öncelikle mevcut durumu gözlemlene yoluna gitmişlerdir. Bunu en iyi ortaya koyan belgelerden olan Atina Antlaşması'nda o günkü yaşam alanları için yapılan gözlemler, şu şekilde ortaya konulmuştur (Corbusier, 2009);

- Madde 9; şehirlerin tarihi nüvesinin içerisinde olduğu kadar, 19. yüzyılın bazı endüstriyel yayılma bölgelerinde de nüfus son derece yoğundur.
- Madde 10; konut için ayrılan yerin yeterli olmaması, faydalanılacak yeşil alanların yokluğu ve binaların iyi bakım görmemesine paralel olarak ölüm oranlarının artmaktadır.
- Madde 11; Yeşil alanlar yok olmaktadır. Bu doğal unsurların yok olması sağlık koruma yönünden ortaya çıkan etkileri daha da arttırmaktadır.
- Madde 12; Konut olarak yapılmış binalar, şehrin alanı üzerinde sağlık koruma gerekleriyle çatışacak şekilde dağılmışlardır.

- Madde 13; En yoğun mahalleler en az elverişli şartlar altında bulunan bölgeler içerisinde yer almaktadır.
- Madde 14; Elverişli bölgelerde lüks konutlar yapılmaktadır.
- Madde 15; Konutun eşit şartlar altında olmayan dağılışı.
- Madde 16; Ulaşım yolları boyunca yükselen binalar gürültü, toz ve zararlı gazlar bakımından konut için zararlıdır.
- Madde 17: Konutların geleneksel bir şekilde yol kenarlarına sıralanması, ancak pek az bir konutun güneş ışığından faydalanmasına imkan vermektedir.
- Madde 18; Konut çevresindeki sosyal alanların dağılımı gelişigüzel olmaktadır.
- Madde 19; Okullar, trafik yolları üzerinde ve konutlardan uzak şekilde konumlanmaktadır.
- Madde 20; Banliyöler, plansız bir şekilde ve şehirle normal bağlantısı olmaksızın düzenlenmiştir.

Literatüre bakıldığında Modern Mimarlığın her ne kadar çağın ürünü olan sanayi ile gelişen yeni malzemeler, yeni yapım teknikleri ile ortaya çıktığı düşünülse de, asıl olan yaşanan yerlerin sağlıksızlığına, köksüzlüğüne, giderek kötüleşmeye devam eden yaşam koşullarına bir tepki olarak doğmuştur. Modern Mimarlık, bina ile onu kullanan insanı birbirine yaklaştırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada bu düşünce sistemini oluşturmaya, onu kullanmaya çalışan bazı önemli kişiler ile ürettikleri fikirlere bakmak gerekmektedir.

1926'da Adolf Loos'un öğrencisi olan Frederick Kiesler şöyle demiştir (Kiesler, 1991);

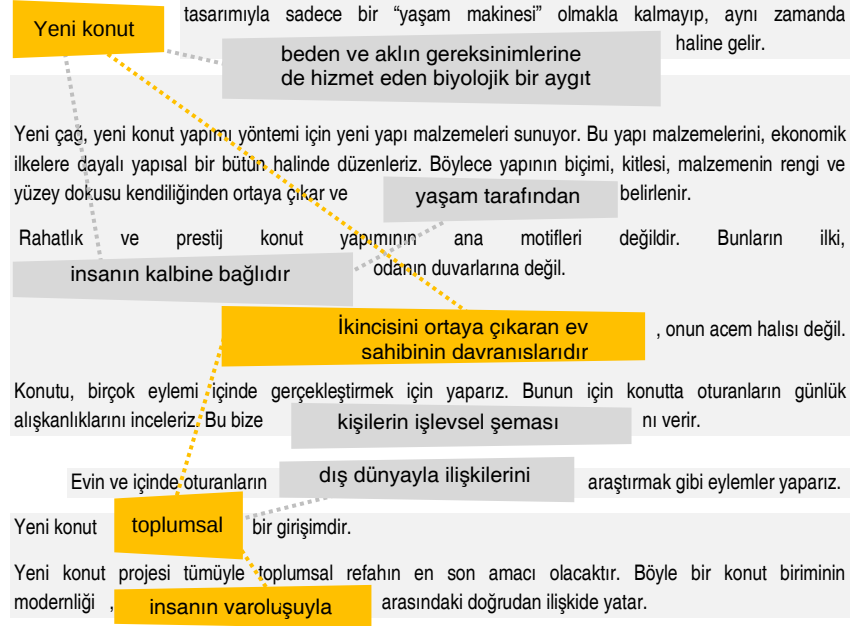
"Yaşayan binayı, yaşam işlevinin esnekliğine yeterli olan binayı talep ediyorum."

Kiesler'e göre bu mimarlık, yeni yaşam olanaklarının ve bunlar aracılığıyla toplumu yeniden yapılandıracak olan gereksinimlerin yaratılması ile gerçekleşmektedir.

Modern Mimarlıkla önemli hale gelen gösterişsiz, amaca uygun biçim ve malzeme kullanımını Hugo Haring 1927'de şu şekilde belirtmiştir;

"Bir nesnenin şeklini, taşıdığı amaçtan doğan ve kendi anlatım değerleri olan biçimler ve belirli bir anlatım için yaratılan biçimler belirler. Amacın zorunlu kıldığı biçime gelince, bunu malzemenin temel yasalarının tanımladığını söyleyebiliriz... Şimdi yapılacak iş, çağdaş insanın gereksinim duyduğu kullanım nesnelerini tasarlamaktır."

“Bina yapımı biyolojik bir süreçtir, estetik bir süreç değildir.” diyen Hannes Meyer, 1928 yılında yayınlanan “Bina Yapımı” başlıklı çalışmasında üzerinde durduğu noktalar Şekil 2.6’da görülen analiz ile ortaya koymak mümkündür (Meyer, 1991).

Şekil 2.6. Hannes Meyer’in “Yeni Konut” yaklaşımı (Meyer, 1991)

Meyer, Bauhaus öğrencilerine aktardığı yeni bina yapım ilkelerini aşağıdaki gibi sıralamıştır. O’na göre bina yapımı (Meyer, 1991);

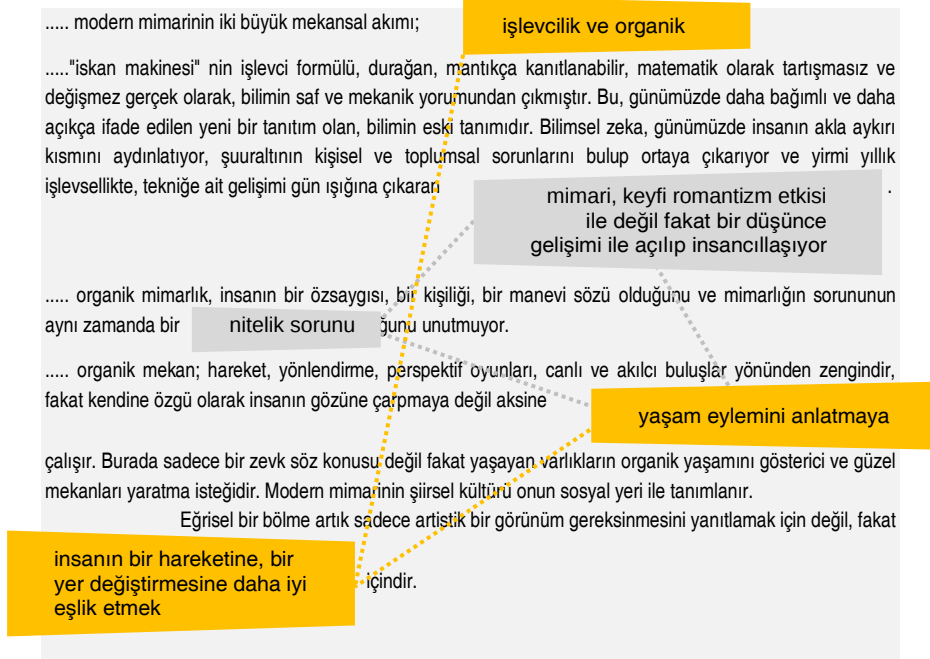
- Yaşam süreçlerinin düşünülerek düzenlenmesidir.
- Teknik bir süreç olması nedeniyle tüm sürecin ancak bir parçasıdır. Bina yapımı projesini belirleyen ilkeler işlevsel şema ve ekonomik programdır.
- Artık mimari heveslerin gerçekleştirildiği bireysel bir çaba değildir.
- Zanaatçılar ve buluşçuların ortak çabasıdır.
- Kişilerin bireysel girişimi olmaktan çıkıp, tüm ülkenin ortak bir eylemi haline dönüşür.
- Örgütlenmeden başka bir şey değildir; Toplumsal, teknik, ekonomik, psikolojik örgütlenme.

1931 yılında “Genç Mimarlık” başlıklı konuşmasında Frank Lloyd Wright, Le Corbusier’in “Ev, içinde yaşanacak bir makine” sözüne karşıt bir duruş sergilemiştir. Wright’ın konut ile ilgili düşünceleri şu şekildedir (Wright, 1991);

“Konutu içinde oturulan bir makine olarak düşün, fakat mimarlık bu tür bir konut kavramının bittiği yerde başlar. Basit anlamda tüm yaşam bir makinedir fakat makine hiçbir şeyin yaşamı değildir. Ancak yaşamdan dolayı makine makine olur. Bina, insan yüreğinin tüm sıcaklığıyla dışa taşmasıdır... Herşeyi kavrayarak toprağa

kavuşturan yatay düzlem, içindekileri kutulamak yerine hayal gücünü kullanarak mekanı ifade eden bir biçim anlayışını tamamlamak için, organik mimarlığa varmıştır. Modern budur.”

Modern Mimarlık kuramı ile ilgili Bruno Zevi'nin “Modern Çağın Organik Mekanı ve Serbest Planı” başlıklı yazısındaki yaklaşımı ise şu şekilde analizi yapılarak irdelenebilir;

Şekil 2.7. Modern mimarlığa yaklaşmak (Zevi, 1990)

Ancak Modern Mimari'nin kuramsal temeli ile biçimselliği karşıtlıklar gösterdiği için tepkilerle karşılaşmıştır. Gür bu tepkileri şöyle değerlendirmiştir;

“Modern mimariyi binanın yakın dolayından uzaklaştıran bir özellik de biçimsel estetik kaygısıydı. Basit sade dikdörtgen biçimlere duyulan ilgi ve tarihsel biçim ve sanat anlayışının reddi, kübizmin resimsel ve heykelsi biçim anlayışı ve De Stijl'in düz çatılı dikdörtgen biçimiyle bütünleşince ve mimarın yaratıcılığı sosyal içeriği olmayan bu biçimsel estetik uğraşı alanında desteklenince, ekolojik denge, kültürel anlam ve kullanım, simgesel estetik gibi kavramlar uluslararası modern stilin gündemine giremedi” (Gür, 1996).

Fakat toplumun ve kişinin çevrelerinde aradıkları özellikler sadece biçimsel değil aynı zamanda davranışsaldır. Biçimler sadece görsel bir anıyı çağrıştırdıkları için değil, bir davranış da tanımladıkları için toplumun tutucu eğilimleri eskiyi yinelemekte kararlı olur (Kuban, 2010). Bu da Modern Mimarlık Kuramı'nda saptanan kalıpların her toplum, kültür, hatta birey için geçerli olamadığı belki de bu

yüzden Modern Mimarlık Kuramı'nın kurallarının daha sonra çokça eleştirilmesine, bazı mekanların yıkılmasına ve yaşanabilir bulunmamasına sebep olmuştur.

Günümüzde ise teknolojinin ilerlemesine, üretim olanaklarının artmasına rağmen mekanların yaşanabilir nitelikte olduğunu söylemek gerçekçi bir bakış değildir. 1970'lerde başlayan ekolojik yaklaşım ve sürdürülebilir çevrelerin yaratılmak istenmesi yapılan yanlışlıklara aranan çözümlerdir. Yaşanabilir mekanın ne şekilde düşünülmesi ve tasarlanması gerektiğini ulusal ve uluslararası ölçekte yapılan toplantılarda alınan kararlarda da görmek mümkündür. Örneğin Dönüşüm temasının vurgulandığı 24. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresinin sonuç bildirgesinde yer alan uygulama kararları şu şekildedir;

- Kentsel dönüşüm kentin kültürel dokusuna, silüetine, zaman içinde oluşmuş olan *kimliğine ve toplumsal belleğine saygılı* olmalıdır.
- Kentin değişim planlanan bölgelerinde yaşayanların ve kent kullanıcılarının *yaşam tarzlarına ve beklentilerine saygılı*, katılımcı planlama ve tasarım çözümleri içermelidir.
- İnsan-mekan ilişkilerini konu alan bilimsel çalışmalarla geliştirilen *yaşanabilirlik ve mekan kalitesi ölçütlerine* uygun olmalıdır.
- Dönüşüm uygulamaları kentin çeşitliliğini desteklemeli, *ayrışmaları önlemeli ve kent yoksullarını gözetmelidir*.
- Kent ve bölgelerindeki *sosyal yaşamı destekleyici* olmalıdır.
- Dar gelirli ve kiracılar için satın alınabilir *konut seçenekleri* öngörmelidir.
- Yeni konutlandırma projeleri *kent bütününde ele alınmalı*, mevcut kentsel sistem ile yol ve peyzaj açısından bağlantı kurarak bütünleşmelidir.
- Deprem ve diğer *doğal afetleri dikkate alan* yerleşme kararları üretilmelidir.
- Doğal ve tarihi değer ve *varlıklara saygı* gösterilmelidir.
- Uzun erimde *ekonomik* olmalıdır.

Şekil 2.8. Kentleşememe, Kente Uyum Sağlayamayan Yaşam, Sebahattin Özveren, 2011

Görüldüğü gibi günümüzdeki durumu irdeleyebilmek için aslında mekanın evrilme sürecine bakmak gereklidir. Bu evrilme süreci her zaman olumlu sonuçlar

doğurmamış, ama sorunlara çözümler üretebilmeyi de başarmıştır. Ancak o günlerden bu günlere anlaşılması gereken en önemli noktanın “insani mekan yaratma eylemi” olduğu hala göz önünde bulundurulmamaktadır. Her türlü kirlenmenin yaşandığı bugünün yaşam alanları artık ekonomik koşullara tabi olmuş bir sistem dahilinde üretilmektedir. Hiçbir doğal, kültürel, fiziksel dinamiğin uygulanmadığı bu yerlerde insanlar farkında olarak ya da olmayarak yaşamaya zorlanmaktadır. Yaşam biçiminin birkaç görsel imgeden, yaratılan sanal istek ve beğenilerden ibaret olduğunu sanan sistem, insanlar için tasarlanan mekanların sadece yüzeysel bilgilerle oluşturulmasını sağlamaktadır.

Çizelge 2.1. Yeni yaşam mekanları ve reklam sloganları

Metropol içinde doğayla yaşam...

Zirvede golf, zeminde sandal, karşıda deniz keyfi...

Gerçek yaşamın içinde, beklentilerinizin de ötesinde...

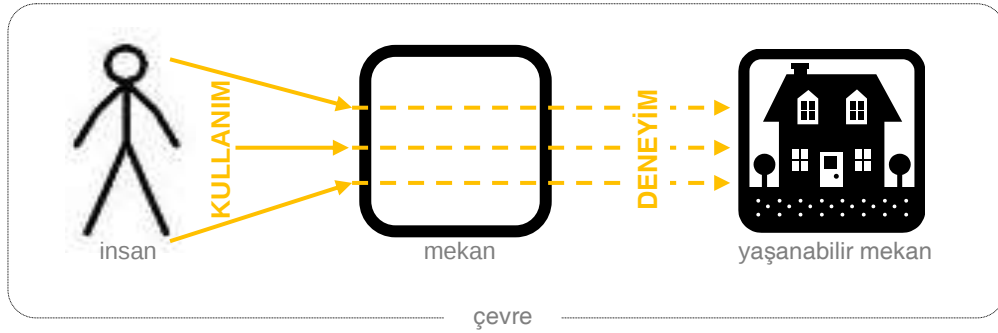
2.2.2. Kavramsal Boyut

Mekanın yaşanabilirlikle ilişkisine ait kavramsal boyutun irdeleneceği bu bölüm dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;

- İnsanların etkileşimde olduğu ve onu saran “çevre”nin tanımlanması,
- Farklı perspektiflerden ancak yaşanabilirlik bağlamında “mekan”ın ortaya konulması,
- Mekanın oluşturulmasında en önemli dinamik; “kullanıcı olarak insan” ile,
- İnsanın mekanla etkileşimini oluşturan “kullanım ve deneyim” eylemidir.

Konunun belirtilen başlıklarla irdelenmesi mekanın, sadece nesnel değil aynı zamanda öznel değerlere de sahip bir özü olduğunu ortaya koymaktır. Yaşanabilirlik kavramında olduğu gibi mekana da farklı bakış açılarından bakılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki şemada görüldüğü gibi irdelenecek alt başlıklar, mekanın yaşanabilirliğe ulaşması için insan-mekan ilişkisi üzerinden kurulan bir sisteme göre ortaya konulmuştur.

Şekil 2.9. Çevre-insan-mekan ilişkisi ve üretilen kullanım/deneyim eylemi
(A.S.Melikoğlu Eke)

Çalışmanın sorununu belirlerken “kullanılmakta olan mekanlar aslında yaşanabilir mi? sorusunun cevabını yıllarca yaşadıkları mahallerden sürülerek alışık olmadıkları apartmanlarda yaşamaya zorlanan bir Tozkoparan sakininin söylediği şu cümlede aramak mümkündür;

“Ben gökdelenlerde yaşamayı mutluluk olarak saymıyorum.” (Azem, 2012)

2.2.2.1. Çevre

“Çevre” ye ait tanımlar farklı sözlüklerde şu şekilde sıralanmaktadır (URL-1);

- Biyoloji terimleri sözlüğüne göre; “Bir organizmanın ya da bir parçasının üzerinde etki yapan dış etkenler topluluğu”,
- Felsefe terimleri sözlüğüne göre; “Yaşamın gelişmesinde etki yapan doğal, toplumsal, kültürel dış koşulların toplamı”,
- Kentbilim terimleri sözlüğüne göre; “Kişiyi etkileyen, özdeksel ve tinsel gelişmesini, biçimlenmesini ve yaşamını belirleyen, dirimbilimsel (hayatla ilgili), iklimle ilgili ve toplumsal etkenlerin tümü”,
- Ruhbilim terimleri sözlüğüne göre; “Bireye dıştan etki yapan bütün nesne, güç ve uyarımların toplamı”,
- Yöntembilim terimleri sözlüğüne göre ise; “Ayrırcı toplumsal özellikleri bulunan ve bireyleri kuşatarak biçimlenmelerinde köklü bir üstlencesi bulunan ekinel ya da yersel alan”.

Tüm bu tanımlar doğrultusunda çevreyi; “canlı bir varlığın -ki bunun karşılığı insandır- yaşamının devam etmesinde onu etkileyen ve biçimlendiren yaşamıyla ilgili tüm maddi ve manevi etkenlerin toplamı ve toplandığı yer” olarak tanımlamak mümkündür.

Canlı varlık olarak insanın, çevre ile olan ilişkisini Erdoğan şu şekilde sıralamıştır;

- Çevre, insanın fizyolojik ihtiyaçları ve bunlardan doğan amaçları için imkanlar sağlamakta,
- Çevre, insanın amaçlarını gerçekleştirmesi için gerekli olan özel davranış örüntülerine imkan sağlamakta,
- Çevre, insanın amaçlarını gerçekleştirmesinde gerekli olan psikolojik koşulları, belli simgesel ve etkileyici görevleri yerine getirerek desteklemektedir (Erdoğan, 1999).

Kuban’da doğal ya da yapılı olsun fiziksel çevrenin insanın yaşamını sınırlandırdığını, yönlendirdiğini, tanımladığını bu yolla insanın çevreyi, çevrenin de insanı yarattığını belirtmiştir.

İnsan tarafından yaratılan ve onu yaratan bu çevre aslında insanın yaşam alanını belirlemektedir. Kurt Lewin; yaşam alanını, bir insanın belli bir zamandaki olabilecek seçeneklerinin tamamı ile bu seçenekleri içeren çevre olarak tanımlamıştır. Yaşam

alanı, kişinin belli bir zamandaki eşsiz gerçekliğini tanımlayan çevresel, biyolojik, toplumsal ve psikolojik etkenlerin toplamıdır (Budak, 2009).

Bu yapıli yaşam alanının oluşmasıyla da mimarlık eylemi ortaya çıkmıştır ki bu da ancak toplumsal yaşayışa geçme ile mümkün olmuştur. Çünkü insan sadece tekil bir bina ile değil o binanın bulunduğu yer, içinde yaşayan diğer insanlar ile de ilişki kurmaktadır. Bu durum da sosyal varlık olarak toplumsal yaşama ihtiyacının, fizyolojik barınma ihtiyacının üzerinde olduğunu göstermektedir.

Buradan kaynakla mimarlığın; doğa içinde yer alışı ve doğal kaynakların bir değerlendirilme biçimi olması nedeniyle doğal ortamın tüm olanak ve sınırlamalarını, oluşumuna insanın katıldığı bir etkinlik geliştirmiş olması nedeniyle insan kavramının kapsadığı bütün boyutları, yapı üreten bir uğraş olarak üretim olgusunun bütün verilerini, sosyal nitelikleri içermesi nedeni ile toplum yapısının bütün özelliklerini, tasarlayıcı ve kullanıcı arasında bir bilgi alışverişi süreci olarak toplumun kültür düzeyinin göstergesi olan sosyal değerleri içerdiği söylenebilir (Aksoy, 1974) (Arcan & Evci, 1999).

Mimari eylemin ilk basamağı olan “insanın içinde kendisini güvende hissettiği bir sınırlı hacim yaratması”, zaman içinde çevresini kaplayan boşluğu sınırlandırma isteğine dönüşmüştür. Ortaya çıkan istekler belirli bir işleve sahip, oluştuğu çevreye bağımlı, belirli teknikler kullanılarak biçimlenen ve sonuç olarak insanlar tarafından algılanan ve kullanılan; mimarinin özü olan “mekan” yaratılmıştır.

2.2.2.2. Mekan

“Mimarlık kullanılabilen sanattır.

Heykeldir, ancak insanoğlu tarafından kullanılan heykeldir.”

Charles Correa

İnsanın gerçekleştirdiği bir eylem olan mimarlık, doğal çevrenin insan tarafından ele geçirilmesine ve ona müdahale edilmesi ile gerçekleşmektedir. Ancak insanlarda doğal çevrenin bir parçasıdır fakat çoğu zaman bunu unutma eğilimindedirler. İnsanoğlunun ve paralelinde mimarlığında amacı kendilerini ve davranışlarını bir arada tutan sistemler yaratmaktır. Oluşturulan bu sistemler, insanların yaşamaları için yaratılan mekanlardır.

Ancak Salingeros’un da belirttiği gibi yaratılan bu mekanlar ne doğal düzene zarar vermeli ne de onunla çelişecek nitelikte olmalıdır. Çünkü doğal oluşumlar kendi yapısı ile uyumlu bir öze sahiptir ve yaşam da bu öze yapılan basit eklentilerdir

(Salingaros N. , 2013). Bu yüzden gerçekleştirilecek her mekan, doğal çevreye ait bir yapı taşı olacak şekilde kurgulanmalıdır.

Bununla birlikte mekanı, sınırlandırılan bir boşluk olarak tanımlamak, kavramı tek bir yönü ile anlamaktır. Ancak farklı görüşler ile yapılacak mekan tanımı, kavramın zenginliğini ortaya koyacaktır.

Schulz'a göre mekan; içinde yaşayan kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçası, bir boşluktur.

Zevi'ye göre mimari, mekan yaratma sanatıdır ve mekanın etkisinin mekanı sınırlayan yüzeylerin organizasyonu, aydınlatma ve hatta sembolik motiflerle belirlendiğini savunmaktadır. O'na göre mekanda yaşam ve kültür, ruhi kazançlar ve sosyal sorumluluklar birbirleri ile uyusurlar; çünkü mekan, sadece bir oyuk değildir, "katının zıttı"; o, canlı ve gerçektir. Mekan, sadece görsel bir olgu değil, her bakımdan yaşanan bir gerçektir (Zevi, 1990).

Leibniz'e göre mekan ise; cisimlerin herhangi bir durumu değil onların birbirini izlemelerine olanak sağlayan bir durumlar dizisi, bir arada varolabilme olasılıklarının düzenidir. Ona göre mekan bir varlık değil bir ilintidir. Cisimleri, varlıkların birbirine göre konumlarının teşkil ettiği ilintiler bütünü oluşturur ve varlıklar ortadan kalkar.

Lefebvre mekanı; ne salt bir soyutlama ve nesne ne de sadece somut, fiziksel bir şey olarak tanımlamaktadır. Bütün boyutları ve biçimleriyle hem kavram hem de gerçekliktir, yani toplumsaldır. Bu yüzden ilişkiler ve biçimler bütünüdür. Yine cansız, sabit, durağan değil; canlı, değişken ve akışkandır. Sürekli diğer mekanlara uzanır ve geri döner, onlarla birleşir ya da çatışır. Mekan, O'na göre hem somut bir maddilik olarak, hem de deneyim içerecek şekilde kavramlaştırılır (Avar, 2009).

Gür ise mekanı; insanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen boşun şeklinde ifade etmiştir (Gür Ş. Ö.,1996).

Tanımlamalardan anlaşıldığı üzere mekan, temel olarak ilintiler bütünüdür. Bu ilintiler cansız nesnelerle, insan arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır. Bundan dolayı mekanı ilişkiler açısından anlamak için bu durumu destekleyecek farklı bir düşünme biçiminin ortaya konulması gerekmektedir. Bunun için çalışma kapsamında mekan, yaşanabilirlik ile ilişkilendirilerek irdelenmeye çalışılmıştır. Çünkü mekan, içinde "yaşamak" için tasarlanmaktadır. Bu yüzden mekanın yaşanılır olması, yaşama değer katacak bir öze sahip olmasını gerektirmektedir.

Mekanın yaşama değeri katması beklenen özünü ne fiziksel biçimlenişinde ne de diğer anlamlarında ayrı ayrı aramak yanıltıcıdır. Hepsinin birlikte ele alınması gerekmektedir. Üstelik bunun yapılması da pek mümkün değildir. Örneğin fiziksel olarak uygun olmayan bir koltuk, sahip olduğu anlamsal değerden dolayı bir anda evden dışarı atılmamaktadır.

Bu yüzden çalışmada mekanın yaşanabilir olmasından ne anlaşılması gerektiği oldukça önemlidir. Bunun için farklı görüşlerden yardım almak araştırmanın ilerlemesi bakımından yararlı olacaktır.

Örneğin Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen kitabında Moore, Allen ve Lyndon'ın konut üzerinden yaşanabilir mekan ile ilgili görüşleri şu şekilde aktarılmaktadır (Ching, 2010);

“İyi bir ev tekil bir şey olduğu kadar, pek çok şeyin toplanmasıdır. Bir ev kurmak tek tek bileşenlerden bütünün görünümüne kavramsal bir sıçrama yapmayı gerektirir. Seçenekler, parçaları bir araya getirme yollarını gösterecektir. Bir evin temel parçaları, kendi başlarına olduklarından fazlasını ortaya çıkarmak için bir araya getirilir. Bu parçalar aynı zamanda mekanı, elemanların örüntüsünü ve dış alanları da meydana getirebilirler. Bunlar mimarlığın icra etmesi gereken en temel edimi gerçekleştirirler. Bir artı birden üçü elde etmek için, önemli olduğunu düşündüğünüz şeyi yaparken, önemli olduğunu düşündüğünüz başka birşeyi daha yapmalısınız. Mekanları yaşanır kılmak, içerde anlamlı bir mekansal örüntü oluşturmak veya dışardaki başka alanlara hükmetmek (Moore, Allen, Lyndon, 1974).”

Bununla birlikte mekanın yaşanabilirliğinin nasıl olması gerektiğine Schomberg, Polakit ve Prospero'nun gerçekleştirdikleri çalışma referans olarak alınabilir. Çalışmaya göre farklı bir mimari ölçekte yaşanabilirlik ve yaşanabilir kentler dendiğinde mekansal değerleri içeren ve yaygın kabul gören ilke ve değerler şu şekilde sıralamışlardır;

- Ekoloji; mimari ve kentsel tasarım için ekolojik değerlerin korunmasından ekoloji ve ekonomi dengesi,
- Arazi kullanımı; karma arazi kullanımı, yaya-bisiklet erişimi vb,
- Kamusal alanlar; sokak ölçeğinin önemi, herkes için yeterli kamusal alan, toplumsal ilişkilerin önceliği, karar alma süreçlerinde katılım,
- Ulaşım; yaya erişimi, mimari ve kentsel tasarımda kolay hareket edilebilir çevrelerin üretimi,
- Tasarım; yerel kültürel mimari kültüre ve eserlere saygılı, yerel ve tarihi kültürle barışık tasarım, hafıza mekanlarına vurgu, estetik ve mekan ilişkisinin önemi,

- Kültür; kültürel kimliklere saygı,
- Kalkınma; yerel kapasitelere vurgu, kamu özel işbirliği, sürdürülebilirlik ve yenilenebilir enerji perspektifi (Schomberg, Polakit, & Prosperi, 2011).

Frank Lloyd Wright'da Organik Mimarlık başlıklı yazısında mekanın içeriğini ve yaşamla kurduğu ilişkiyi şu şekilde belirtmiştir (Wright, 1991);

‐Binayı, donanımından, konumundan ve çevresinden ayrı olarak ele almak pek olanaklı değildir. Bu binaları ortaya çıkaran Ruh, tüm bu unsurların biraraya gelmesiyle oluşur. Yapının doğası bağlamında, bunların tümü  ng r lmeli ve gereği yerine getirilmelidir. Ancak bunlar bitmiş ve kişiliğini bulmuş yapının içinde yalnızca birer ayrıntıya dönüşmelidir. Aydınlatma, ısıtma ve havalandırma bunlara eklenebilir ya da bunların dışında bırakılabilir. İskeleler, masalar, dolaplar hatta bazen müzik aletleri bile binanın kendisine aittir, ona eklenti değil.‑

‐İnsanın yaşam alanını kendi içinde uyumlu, anlamlı ve güzel  ağdaş yaşamla sıkı biçimde ilişkili ve içinde yaşayanların bireysel gereksinimlerini özgürce ve kolayca karşılamalarını sağlayan, rengi, deseni ve doğasıyla işlevine uygun ve bu nitelikleriyle işlevini ifade eden tam bir sanat yapıtına dönüştürmek.‑

Görüldüğü gibi insan ve insan gruplarını saran bütün yapılı fiziksel  evre tüm örgütlenme etkinliklerini içermektedir. Sonuç olarak mekanı, insanlar tarafından çeşitli eylemlerin gerçekleştirildiği; kullanıcı gereksinimlerinin karşılandığı; onları konumlandırıdğı, biçimlendirdiği ve onlara göre biçimlenen, bulunduğu  evre ve değerler ile uyumlanabilen bir boşun olarak tanımlamak mümkündür.

Bu boşunu yaratmak için, yaratmakla görevli kişilerin bir yaşam felsefesine ve dünyayı derinlemesine anlayabilecekleri bir kavrayışa sahip olmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde doğal  evre ve dünya ile bağlantı kurularak, onu içselleştirmek mümkün olacaktır.

Bunun için bu yaratıcı kişi öncelikle kimin için ve ne için mekan yaratacağını kafasında yorumlamalı ve belirlemelidir. Kullanıcı ve kullanım şekli o mekan için artık oldukça önemli bir dinamik haline gelmiştir. Bundan dolayı öncelikle kullanıcı olarak insanın ve mekanda gerçekleştirilen eylem örüntüsü olarak kullanımın açıklanması gerekmektedir.

2.2.2.3. İnsan

“İnsan herşeyin ölçüsüdür.”

Protogoras

İnsan, toplum halinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlıdır. (URL-1). İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği konuşması ve düşünmesidir.

İnsanın düşünebilmesi çevresini yorumlayabilmesine ve onu, örüntüler kurarak biçimlendirebilmesine olanak sağlamıştır. O yüzden insan diğer canlılardan biraz daha farklı olarak çevresine onu değiştirerek uyum sağlamaktadır. İşte bu çevresini yaratma eylemi mimarlık olarak tanımlanmaktadır.

Arcan ve Evcî’de insanı, akli yoluyla çevresini gözlemleyen, bunun sonucunda edindiği bilgileri yorumlayıp üreten, bilgi ve deneyimlerini toplumuna kazandırarak kültürünü oluşturan, gelişmeye açık bir varlık olarak tanımlamışlardır (Arcan & Evcî, 1999).

Yaşam koşullarının değişip gelişmesi, insan topluluklarının avcılıktan tarıma geçmesi ile insan, kendi varlığını adanmış olduğu bu düzende giderek kendi usunun, bilincinin ve en önemlisi kendi emeğinin katkısının ayırımına varmıştır. Tüm evrenin kendinden önce var olduğunu, ancak kendi varlığı ile yaşanabilir bir nitelik kazandığını keşfetmiştir. O zamanda kendinde doğaya karşı çıkma gücünü bulmuştur. Düzenin anahtarının kendisi olduğunun ve gerçeğin ancak kendi emeğinin bir ürünü olarak ortaya çıkabileceğinin bilincine vardığında doğaya egemen olma gücünün kaynağına ulaşmıştır (Aksoy, 1977).

İşte bu nokta mimarlığın ortaya çıktığı yerdir. Çünkü insanoğlu mimarlık ile doğayı kendi isteklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirmeye başlamıştır. Bu yüzden mimarlık, insanoğlunun evrimi ile paralel bir gelişme göstermektedir. Onun yaşadığı her değişim insanın değişmesinin bir çıktısı olmaktadır.

Mimarlığın dolayısıyla da mekanın biçimlenmesinde insanın bu kadar önemli olmasını Salingaros “Biz insan bedenini mimarlık için iyi ya da kötünün ne olduğunu bilmek için kullanıyoruz” demiştir (Salingaros N. , 2013).

Böylece mekan, insan bedeni etrafında şekillenmeye başlamıştır. Hem fiziksel hem de psikolojik ve sosyolojik özleri bu biçimlenişte önemli roller oynamaktadırlar.

Şekil 2.10. The Cloud Project (<http://www.ensamble.info/actualizacion/projects/cloud>)

Mimarlık disiplini zaman içinde farklı yaklaşımlarla insan-mekan ilişkisini incelemeye çalışmıştır. Davranış bilimleri çalışmaları temelinde Kurt Lewin'in insan davranışlarını incelediği araştırmalar oldukça önemlidir. Ona göre davranış, insanın bulunduğu çevre ile kişiliğinin fonksiyonudur.

$$D = f(K, Ç)$$

Bu eşitlikte “D” davranış, “K” kişiliği, “Ç” çevreyi tanımlamaktadır. Bu formül davranışın birey, çevre ve her ikisi arasındaki etkileşimin ürünü olarak ortaya çıktığını savunmakta ve davranışın anlaşılmasında bireyin bağlamı için ele alınması yaklaşımını vurgulamaktadır (Göregenli, 2010).

Gehl ise, insanın çevresine doyumluluğu, kendi özellikleri ile çevresel özelliklerin bir fonksiyonu şeklinde ifade etmektedir.

$$S = f(I, Ec)$$

“S” çevreye karşı doyumluluğu, “I” kişisel özellikleri, “Ec” çevresel özellikleri göstermektedir (Ertürk Z. , 1977).

Farklı bir yaklaşımla Kuban mimari mekanın biçimsel yapısının, insan yaşamına ilişkin özelliklerin hareketle ortaya konulduğunu belirtmiştir. O'na göre;

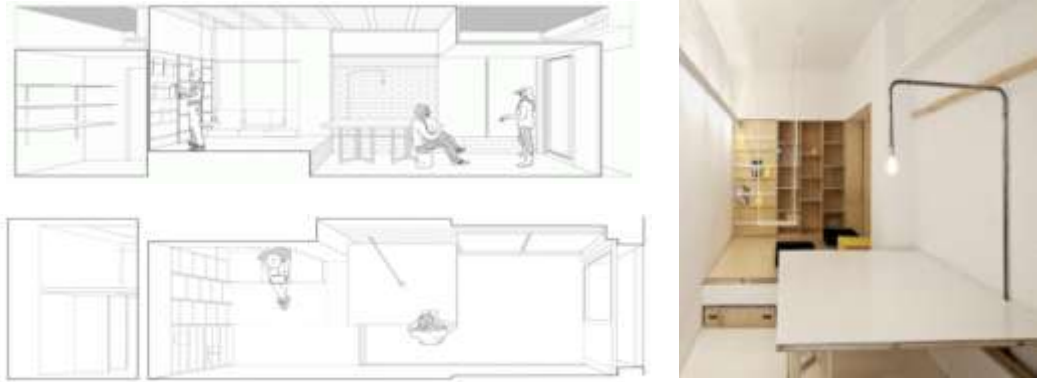
“Mekan hareketle belirlenir. Boşluğun mimarının ayırıcı ögesi olması onun en gerçek yaşam değerlerinin ifadesi olmasıdır. Canlı varlık hareketlidir. Hareket ise ancak boşlukta olabilir. Böylece mekan içindeki potansiyel hareket olanaklarına göre tanımlanacaktır. Bu hareket sadece yapı içinde bir yerden bir yere gitmek şeklinde değil, aynı zamanda içerideki insanın bakışıyla yapı sınırlarına doğru uzanan görsel bir harekettir.”(Kuban, 2010)

Porter'da algıladığımız mekandaki deneyimlerimizi hareketle özdeşleştirir. Hareketin duyularımızı etkilediğinden, beş duyumuzla abartılı olarak duyumsadığımız hareketin, beden fonksiyonlarımızı uyuracağından, bunun da zihnimizde aşırı bir mekan duygusu uyandıracığından söz etmektedir (Porter, 1997) (Günel, 2006).

İncelenen bu yaklaşımlar kullanıcının, bir boşunun mekan olarak var olmasında önemli bir öge olduğunu ortaya koymaktadır. İster bir davranış bilimcinin isterse bir

mimarın bakış açısından olsun mekan, kullanıcısı olmadan sadece fiziksel bir nesnedir. Tasarlanan bir hacim ancak kullanıcının o mekanı amacına uygun kullanması ile mekanlaşmaktadır. Çünkü insan durağan bir varlık değildir. Yaşamını sürdürebilmek için sürekli hareket halindedir. Bu hareketlerin bütünü mekanda gerçekleşecek eylemleri ve eylem örüntülerini oluşturmaktadır. Zincirleme gerçekleşen olaylar sonunda bir mekanın ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Mekan bu şekilde yaşayan bir organizma haline gelebilir. İçinde yaşamı ve yaşama ait birçok değeri barındırmaktadır. Aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi mekanın fiziksel boyutundan çok içinde gerçekleşen eylemler ve bu eylemleri yapan kullanıcıların varlığı daha önemlidir.

Şekil 2.11. Toormix workshop çok amaçlı oda (<http://www.archdaily.com/441834/toormix-workshop-vora-arquitectura/>)

Sonuç olarak mekan; içinde çeşitli eylemlerin geçtiği, tanımlanabilen biçimi, dokusu, rengi olan fiziksel bir gerçekliktir. İnsan yani kullanıcı mekanın sağladığı işlevlerden yararlanmak üzere mekanla etkileşime giren kişidir.

İnsan bedeninin mekan için merkezi bir konuma sahip olduğu açıktır. Çevremizi saran boşunu tanımlamaya çalışırken en küçükten en büyük ölçeğe doğru sıraladığımızda sıfır noktası hep bedenimiz olmuştur.

Ching'in kitabından yapılacak bir alıntıda da belirtildiği gibi (Ching, 2010);

“Şunu hep gözlemlemiştik; sahip olduğumuz en temel üç boyutlu varlık olan insan bedeninin kendisi mimari biçimin kavranışında merkezi bir sorun olmamıştı, mimarlık bir sanat olarak anlaşıldığı ölçüde, özellikle tasarım evresinde beden-merkezli bir sanat olarak değilde soyut bir görsel sanat olarak nitelendirilmektedir. Biz, üç boyutluluğun en temel ve anılmaya değer hissinin beden deneyimlerinde kök saldığına ve bu hissin binaları deneyimlerken mekansal kavrayışımız için bir zemin oluşturabileceğine inanıyoruz. Bedenlerimizin dünyası ile barındığımız yerlerin

dünyası arasındaki karşılıklı etkileşim daima akış halindedir. Kendimize adet edindiğimiz deneyimlerin bir dışı vurumu olan yaşam alanları oluştururuz, özellikle de bu deneyimler henüz yarattığımız yaşam alanları tarafından üretildikçe ister bu sürecin bilincinde olalım, ister ondan habersiz, bedenlerimiz ve devinimlerimiz yaşadığımız binalarla sürekli bir dialog halindedir (Moore & Yudell, 1977).

2.2.2.4. İnsan-Mekan İlişkisi

“Evin bizi içerdği kadar, biz de içimizde bir ev taşırız.”
Bachelard

Mimari ürün olan mekan yalnızca görülen ve estetik olarak algılanan bir oluşum değildir. Mekan belirtildiği gibi bütün beden ile kavranmaktadır. Mekan, kullanıcısının hareketlerine, bedeniyle oluşturduğu her türlü eyleme karşılık gelmektedir. Bahsedilen bu eylem mekanın kullanılmasıdır. Örneğin kütüphanenin araştırma yapmak ya da mutfağın yemek hazırlamak için kullanılması gibi. Bir mekanı tanımlarken Kuban önce hangi gereksinimi karşıladığını, hangi amaçla kullanılacağını belirtilmesi gerektiğini söylemektedir (Kuban, 2010). O’na göre kullanılabilir olmanın birinci koşulu mekanın ya da eşyanın amaca uygun biçimde yapılmasıdır.

İnsan ile çevresi arasındaki oluşan ilişkiyi Ittelson, Prohansky, Rivling Winkel (1974) ise üç farklı şekilde tanımlamışlardır;

- İnsanın çevre ile olan etkileşiminde pasif bir durumda olmaması yani ondan etkilenmesi ve onu etkilemesi iki olgu arasındaki ilişkinin seviyesinin yüksek düzeyde ve yoğun olduğunu göstermektedir.
- İnsan ve çevresinin ilişkisi daha önceki eylemleri ve düşünceleri ile oluşmuş kültürün ürünüdür.
- Fiziksel, sosyal, kültürel, psikolojik ve benzeri birçok boyutu içinde barındıran insan- çevre ilişkisi karmaşık bir yapıya sahiptir.

Görüldüğü gibi mekanın kullanılması sadece amaç gözetilerek değil, çeşitli kültürel, psikolojik, fizyolojik eylemlerle de biçimlenmektedir. Çünkü insan eylemleri tek bir boyutla açıklanabilecek bir olgu değildir. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi kullanıcının mekanı farklı şekillerde kullandığı açıktır. Kullanıcının gerçekleştirdiği eylem çeşitliliği mekan zenginliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 2.12. Baupiloten tarafından tasarlanan Taka Tuka Land(<http://www.archdaily.com/519/taka-tuka-land-baupiloten/>)

Ancak kullanımla birlikte deneyim de mekanla kurulan ilişkide oldukça önemlidir. Deneyimlemek mekanı kullanıcısıyla daha sıkı bir ilişkiye sokmaktadır. Deneyim; bilgi ve beceri kazandırıcı bilinçli ya da bilinçsiz kişisel edinim olarak tanımlanmaktadır (URL-1). Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde deneyim, duyular yoluyla algılanan, içebakış yoluyla idrak edilen davranış olarak tanımlanmaktadır. Deneyimin özsel özelliğinin bir şeylerin hissedilmesi olduğu ve temsili bir içeriğe sahip olduğu kabul edilmektedir.

Deneyim mekanı daha çok kişiselleştirerek böylece bilince yerleştirerek, kullanıcı ile bir bağ kurulmasını sağlamaktadır. Deneyimlemek kullanmaktan daha derin bir ifadeye sahiptir. Mekanın deneyimlenmesi, kullanıcının onu özünüyle birleştirmesine, ona uyumlanmasına olanak vermektedir. Böylece mekan artık kullanıcısı için farklı bir anlam yüklenmektedir.

Tekeli (2009)'de mekan-insan arasında gerçekleşen bu eylemi şu şekilde açıklamıştır;

“İnsanlar canlı olduklarından bir bedenleri vardır. Bedense coğrafik mekanda bir yer kaplayandır. Biz yaşamımızı coğrafik mekanlarda ya da yerlerde bedenlerimiz aracılığıyla yaşarız. Beden bir yer içinde var olur. Yaşamımızı bedenimizle yerler içinde sürdürürüz. Ama insanın yaşadığı çevreyle, yerle ilişkisi diğer canlılardan farklıdır. Diğer canlılar yaşadığı yere uyum yapar, uyum yapamıyorsa en çok yapabileceği şey yer değiştirmek, uyum yapabileceği yeni bir çevre bulmaya çalışmaktır. Oysa insan yalnız yaşadığı çevreye uyum yapmaz, onu kendi yaşamına uygun hale getirecek biçimde değiştirir. Böyle olunca da beden ve içinde yaşadığı çevre ve yerin karşılıklı etkileşimle birbirini sürekli olarak dönüştürdüğü söylenebilir.”

Deneyim ve mekan ile ilgili düşünceleriyle Heidegger, malzemenin yarattığı atmosferi mekanda kurgulayan Peter Zumthor, yerin ruhu üzerine yazan Christian Norberg-Schulz ya da Juhanni Pallasmaa ve Steven Holl bu yaklaşım ile çalışmalarına yön vermişlerdir.

Heidegger (Sharr, 2013)'e göre inşa, insanların kendilerine dünyada yer biçme çabasını zamanla fiziksel bir yapıya kavuşturduğunu söylemektedir. Aslında binalar insanların uğraş verdiği şeylerin izlerini maddi dünyada hem küçük hem de büyük ölçekte kaydederek her yapı ustası ve bina sakininin özgün karakterini yansıttığını belirtmektedir.

Mekanın deneyimle insan bedeninden kaynaklandığı görülmektedir. Mekan sadece korunmak için değil deneyimleri ortaya çıkaran da bir oluşumdur. Deneyimler yaşam örüntüsünden elde edilen bilgilerle oluşmakta ve mekan ile somutlaşmaktadır. Örneğin eski ölçü sistemlerine bakıldığında çoğunun insan bedeninin bölümleriyle ifade edildiği bilinmektedir. Mekan deneyiminin yaratılmasına güzel bir örnek olarak Maya Ying Lin'in Washington'daki Vietnam Gazileri Anıtı verilebilir.

Şekil 2.13. Maya Ying Lin tarafından tasarlanan Vietnam Veterans Memorial

Walter Benjamin, iç mekanı yaşam ve deneyim ile birleştirerek şöyle demiştir (Benjamin, 2013); “iç mekan, bireyin yalnızca evreni değil aynı zamanda mahfazasıdır. Bir mekanda yaşamak, orada izler bırakmak demektir. Bu izler iç mekanda vurgulanır. En sıradan kullanım eşyalarının izlerini yansıtan bir sürü kılıf, örtü, mahfaza ve kutu düşünülür.”

Christopher Alexander'da insan için daha özel bir mekan olan ev üzerinden deneyimi aktarmaktadır (Alexander, 1973);

“Ev eylem veya eylemler serisi değil, nesne değildir fakat deneyimdir; alınıp satılan bir mal değil ama hayata dair bir eylemlerdir. Varoluşumuzu ortaya çıkaran ve özgürlüğümüzün ifadesi yerine evimiz var oluşumuzun hapsedildiği, yaşamımızın inkar edildiği yer haline gelmektedir.”

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında mekanın yaşanabilirliğinin, kullanıcısı ile derin bir ilişki kurulması ile ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bundan dolayı yaşanabilirlik değerlemesinin kullanıcı deneyimine dayandırılması gerektiğine karar verilmiştir. Böylece “yaşanabilir mekan deneyimlenen mekan” olarak kabul edilmektedir.

2.2.3. Kuramsal Boyut

Mekan tasarlama eylemi insanın ihtiyaç ve gereksinimleri için bir boşun yaratmak istemesiyle başlamıştır. Öncelikle basit bir kaç müdahale ile çözüm aranmaya çalışılmıştır. Ancak gelişen yaşam koşulları, artan ihtiyaçlar insanın farklı düşünmesi ve yaratması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu başlık ile sürekli gelişen mekan tasarlama eylemini konu alan bazı kuramsal yaklaşımlara değinilecektir. Bu mimari yaklaşımlar, mekanın yaşanabilirliğini yükseltmek için kullanılan sistemler arasından seçilmiştir.

Günümüzde mekandan beklentilere bakıldığında mimarlık ve iç mimarlık gibi disiplinler beliren sorunlara farklı yaklaşımlarla çözümler aramaya çalışmaktadır. Mekan artık sadece biçimiyle değil; statü gibi göstergelerle akıllı ev sistemleri gibi teknolojik olanakların varlığıyla değer kazanmaktadır. Kullanıcı da bu olanaklara sahip mekanlarda yaşamak istemektedir. Bu yüzden mimari tasarım sürecinde programlamadan kullanıma kadar her evre oldukça önemlidir.

Mimar ya da içmimarların süreçte birçok dinamiği göz önüne alarak tasarımlarını gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu dinamikler yaratılan mekanın yaşanabilir olmasında oldukça etkilidir. Kullanım amacının belirlenmesiyle başlayan süreç, kullanıcı ile ilgili bilgileri ve geleceğe ilişkin ihtimalleri de içermektedir. Böylece mekanın sadece fiziksel olarak kurgulanmasından öte, kullanıcıların davranışlarını ve deneyimlerini sağlıklı ve tatmin edici bir çevrede oluşturmaları sağlanmaktadır.

Bundan dolayı mekanın, biçiminden kaynaklı estetik değerinin yanında kullanım memnuniyetini sağlayacak konfor koşullarının optimum düzeyde olması gerekmektedir.

Günlük hayatı kolaylaştıran maddi rahatlık olarak tanımlanan konfor, mimari tasarım sürecinde göz önüne alınması gereken önemli bir kriterdir. Mekanın sağlıklı ve verimli aynı zamanda kullanıma uygun olabilmesi için konfor koşulları sağlanmalıdır. Bina konfor koşulları fiziksel ve psiko-sosyal olmak üzere gruplandırılabilir (Şenkal, 2003).

- *Fiziksel konfor koşulları*; mekanın ısı, ışık, ses, hava kalitesi gibi etmenler karşısında sağladığı konfor durumudur. Bu grup konfor koşulları; ısısal, işitsel, görsel ve iç hava kalitesi olarak sınıflandırılabilir. Isısal konfor, çevrenin iklimsel özellikleri, topografyası, çevre yapılarla ilişkileri, mekân organizasyonu, yapıım sistemi, yapı kabuğunu oluşturan malzeme ve bileşenler iç ortam ısısal konforunu etkileyen faktörler arasındadır. Isısal konfor sıcaklık aralığı, iç ve dış iklimsel

değişkenlere bağlı olarak kullanıcının ısı konforunun sağlanabildiği sıcaklık değerleri aralığıdır. İç hava kalitesi, iç ortam havasının temizliği ile ilgili olup karmaşık bir yapıya sahiptir. İç hava kalitesi havada bulunan, insanın rahatlık ve sağlığını etkileyen ısı olmayan tüm noktaları kapsamaktadır (Schramek, 1999). Gürültü, insanların yapı içi işitsel konforunu aynı zamanda fizyolojik ve psikolojik sağlığını etkileyen önemli bir sorundur. İşitsel konfor değerlerinin sağlanması için, planlama ve yapım aşamalarında uygun malzeme seçimi ve yapı elemanı tasarımı gibi önlemlerin alınması gerekmektedir. Görsel konfor; görsel algılamanın eksiksiz bir biçimde yerine getirilmesi ve insanda rahatsızlık uyandırmaması olarak tanımlanmaktadır. Görsel algılama; kişinin çevresiyle iletişim kurarken kullandığı en önemli algılamalardan biridir. Bir binanın aydınlatılması; o binada yaşayanların konforunu, ruhsal durumunu, üretkenliğini, sağlığını ve güvenliğini direkt olarak etkilemektedir.

- *Psiko-sosyal konfor koşulları*; kişinin çevresindeki ortamla etkileşiminin kişiyi rahatsız etmemesi, mutluluk gibi bir iyilik haline ulaşması mekanın psiko-sosyal konfor koşulları ile sağlanmaktadır. Bu koşullar renk, koku, estetik kalite ve sosyal destek mekanizmaları ile sağlanmaktadır. Renk, koku gibi faktörlerin psikolojik etkileri mevcuttur. Psikolojik olarak renkler hastane, anaokulu gibi özel grupların kullandığı mekanlarda önemli bir konfor kriteridir. Tasarımda fiziksel mekanın estetik özellikleri, kullanıcının psikolojisine katkısı nedeniyle göz önünde tutulmaktadır.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan konfor koşullarının yanında “Bireysel olarak öncü mimarların önerdiği mimarlık kuramları, mimarın toplumsal kültür, insan, doğa, mimarlığın temel boyutları olan sağlamlık, yararlılık, güzellik ile ilgili öncelikleri, tasarım süreci öngörüler, teknoloji ve politika konusundaki görüşlerinin aynasıdır (Gür Ş. Ö., 1996).” diyen Gür’e göre her mimari önerme normatif ve değer yüklüdür. Özellikle insan-mekan ilişkisini temel alan çalışmaları ile davranış bilimcilerin kurama yaklaşımı mevcut durumun anlaşılması, gelecek için öngörülerin oluşturulması ve eğitim sürecinde kullanıcı-mekan ilişkisinin aranması şeklinde gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak mekanın yaşanabilirliği, mimarlık kuramları arasında farklı görüş ve alanlara araştırma konusu olmaktadır. Mimarlığın fizyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi diğer alanlarla ilişkisinde yaşanabilirlik rehber olma niteliği taşımaktadır.

2.3. TANIMLAMA EVRESİNİN MODELE KATKISI

Yapılı çevrenin insanlarla ilişkisi üzerine kurulan yaşanabilirlik, karmaşık ve çok boyutlu bir alanı ifade etmektedir. Yaşanan mekanın kullanılabilir, güvenli, zevkli bir yer hissi uyandırması yaşanabilirliği ile orantılıdır. Bundan dolayı yaşanabilir bir mekan, yaşayanlarıyla içiçe ve yaşama değer katan bir mekan yaratma eyleminin sonucudur.

Bu bağlamda çalışmanın iki temel evresinden biri olan “Tanımlama Evresi” kapsamında yaşanabilirliğin ne olduğuna ve mekanla kurduğu ilişkinin irdelenmesine çalışılmıştır.

Bunun için öncelikle yaşam, yaşam hakkı, yaşam standardı, yaşam kalitesi, yaşam süresi gibi kavramların tanımlaması yapılmıştır. Özellikle yaşam kalitesi, günümüz yaşanabilirlik çalışmalarında incelenen ilk kavram olarak karşımıza çıkmıştır.

Yaşanabilirliğin kavramsal boyutunun incelenmesini, farklı disiplin alanlarında yapılan araştırmaları ve teorileri kapsayan kuramsal boyut takip etmiştir. Sosyolojik ve psikolojik başlıklar altında yaşam kalitesi çalışmaları, Maslow’un ihtiyaçlar teoremi ve çevresel psikoloji teoremi incelenmiştir.

Yaşam kalitesi çalışmalarında; genel ve sürekli iyi olma hali olarak tanımlanan ve kişide tatmin yaratan yaşam kalitesinin yaşanabilirliği konu aldığı görülmektedir. Yaşam kalitesini yükseltecek mekanların insanı mutlu edeceği, pozitif deneyimler yaratabileceği görülmüştür. Yapılan irdeleme sonucunda bu nitelikteki mekanların insan yaşamı açısından özel anlamlar taşıdığı anlaşılmıştır.

Maslow’un İhtiyaçlar Teoremi, insanın yaşamla ilgili gereksinimlerinin, belirlenen hiyerarşik düzen içinde gerçekleşeceğini öngören bir kuramdır. İnsana ait bu ihtiyaçların giderilmesi ile kullanıcının mekandan beklentileri paralellik göstermektedir. Teoreme göre insan önce güvenliğini sağlayacak bir mekan talep ettikten sonra, estetik anlamı olan bir düzenlemeyi istemektedir. Bundan dolayı yaşanabilir mekanın önce biyolojik, fizyolojik, güvenlik gibi ihtiyaçları karşılaması gerektiği anlaşılmıştır.

İnsan davranışlarının içinde geçtiği çevre ile ilişkisini konu alan “çevre psikolojisi” başlarda yaşama çevresine ilişkin mimari özellikler, sosyo-fiziksel kolaylıklar gibi olguları açıklamada kullanılmıştır. Ancak zamanla insan-çevre arasındaki “deneyime” dayanan ilişkilerin önemli bir etken olarak kabul edilemesi bu fiziksel çevrelerin sosyal psikolojik ortamları yarattığı ortaya çıkmıştır. Bu durum insanın yaşadığı mekana ilişkin tutumları, tercihleri ve değerlendirmelerinin hem insanın

hem de mekanın özelliklerinden kaynaklandığını göstermiştir. Böylece bu çalışmada yalnızca mekana ilişkin nesnel değerlendirmenin değil aynı zamanda mekan deneyimine bağlı öznel değerlendirmenin de ele alınması gerektiği anlaşılmıştır. Araştırmada çevre psikolojisi kuramının insan-mekan etkileşimine dayanan düşünme biçimi ile çalışmaya katkı yapacağı düşünülmüştür.

Yaşanabilirlikle ilgili kuramsal ve kavramsal irdelemenin yapılmasını, kavramın mekan ile kurduğu ilişkinin incelenmesi izlemiştir. Çünkü Kuban'ın da günümüz üzerinden yorumladığı gibi (Kuban, 2010); “uygarlığın bu aşamasında şimdiye kadar olan gelişmelerde ağırlığını duyuramamış bir etken, kişisel yaşantı, büyük boyutlu planlamaların olumsuz yanlarını ortaya koyarak sesini duyurmaya başlıyor. Çağdaş insanlık sahnesini yansıtan tüm gözlemciler, büyük kentlerde kaybolan, yabancılaşan, sağlığını ve psikolojik dengesini yitiren insancıklardan söz ediyorlar. Bilinçlenme ve örgütlenmenin bütün yeni teknik olanakları kullanarak artması, insanı mutlu kılmak için yetmiyor. Bunun sonucunda kentlerle ilgili yeni değerlendirmeler yapılması gerekliliği ortaya çıkıyor.”

Buradan anlaşıldığı üzere yaşanabilirliğin mekan ile kurduğu ilişki yaşanan yerlerin niteliği açısından aranması gereken bir değerdir. Bu yüzden mekan-yaşanabilirlik arasındaki ilintiyi anlamak için mekanın tarihsel, kuramsal ve kavramsal boyutlarıyla incelenmesine gerek duyulmuştur. İncelenen başlıklardan tarihsel boyut ile sanayi devriminden başlayarak günümüze kadar geçen sürece gözlemler ve ortaya konulan öneriler üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Kavramsal boyutunda; yaşanabilir mekanla ilgili çevre, insan, mekan, kullanım ve deneyim kavramlarının açıklanmasına çalışılmıştır. Kuramsal boyut ile de mimarlık disiplini içinde yaşanabilir bir mekan oluşturmak için izlenebilecek yöntemlere değinilmiştir.

Böylece yaşanabilir bir mekanın aslında bir talep değil bir hak olduğu ve gelecekte tasarlanacak bütün mekanların bu değerlerle donatılması gerekliliği yapılan analizler sonucunda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak yaşanabilirlik kavramının farklı boyutlarıyla incelendiği bu bölümde birçok ilinti karşımıza çıkmıştır. Bu ilintilerin anlaşılması önerilen modelin oluşturulmasına kılavuz olacaktır. Araştırmanın Tanımlama Evresine ait İlinti Haritası aşağıdaki Şekil 2.14.'de gösterildiği gibi ortaya konulmuştur.

3. BİRLEŞTİRME EVRESİ

3.1. SİSTEMATİK BİR YAKLAŞIM: MEKANIN YAŞANABİLİRLİK DEĞERLEME MODELİ

Fiziksel çevrenin tasarımı, günlük yaşam üzerinde farklı açılardan önemli etkilere sahiptir. Parklardan sokaklara, konutlardan iç mekanlara kadar bütün ölçeklerde insanı saran boşunlar kullanıcılarda fizyolojik, psikolojik, sosyolojik yönlerden çeşitli etkiler yaratmaktadır. Yapılan araştırmalar da bu düşüncüyü desteklemektedir. Örneğin ulaşılabilir bir kamusal alan suç işleme oranını düşürürken, doğru çözülmüş yarı kamusal alanlar konut yerleşimlerindeki arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini arttırmaktadır. Kullanılabilir ve güvenli açık alanlar boş zaman etkinliklerini ve sağlıklı yaşamı desteklerken, modern binalarla tarihi yapılar arasında kurulan doğru tasarım anlayışı yaşayanların geçmişle bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır. Sadece konutlarda değil çalışma mekanlarının fonksiyonel ve konforlu tasarlanması çalışanların refahına ve üretkenliğine katkı sağlarken, ekolojik sorumluluklar yüklenen bir tasarım düşüncesi ile çevreye verilen zararın azaldığı bilinmektedir. Görüldüğü gibi yaşanan ortamların yüklendiği bu değerler, onların bulunduğu çevreyi ve kullanıcılarını etkilemektedir. Bu doğrultuda yaşanabilirlik üzerinde olumlu-olumsuz durumların oluşmasında rol oynamaktadır.

Buradan kaynakla bu tez çalışmasında, mekanların yaşanabilirlik değerlemesinde kullanılabilecek bir model önerilmektedir. Yaşanabilirlik ve mekan kavramlarının irdelendiği Tanımlama Evresi, çalışmanın ilk bölümünü oluşturmuştur. Birleştirme Evresi olan bu ikinci başlık altında ise sistematik bir yaklaşım olarak “mekanin yaşanabilirlik değerlendirme modeli” oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu model kullanım aşamasındaki mekanların değerlemesini yapmak amacıyla kurgulanmıştır. Bunun nedeni ise; günümüzde “kullanılan mekanların” gerçek anlamda yaşanabilir olup olmadığını tespit etmektir. Çünkü “mekanin yaşanabilirliği kullanıcının bütün boyutlarıyla mekanı deneyimleyebilmesine, ondan memnun olmasına, orada mutlu olmasına dayanmaktadır”. Önerilen bu model, öncelikle kullanıcının, daha sonra da tasarımcının kullanımına sunularak yeni ve özgün bir değerlendirme sisteminin oluşturulmasını sağlayacaktır.

3.1.1. Kavramsal Yapılanma

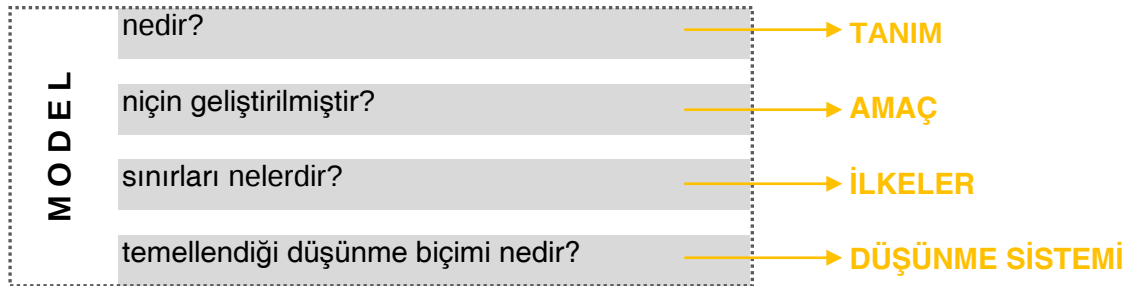
Yaşanılan mekanlar, bireysel ve toplumsal düzen içinde farklı boyutlarda öneme sahiptir. İnsan davranışlarına yön vermekte, yaşam kalitesini yükseltmekte veya düşürmekte bununla birlikte ekonomik başarının sağlanması da dahil her anlamda yüksek değerler yüklenmektedir. Bu değerler, mekanın yaşanabilirliğini belirlemekle birlikte içinde yaşanan deneyimlerin gerçekleşmesini de sağlamaktadır.

İnsanı saran nesnel dünyaya biçilen bu değerler, onun öznel dünya ile bağdaştırıldığı noktada aranmalıdır. Bütün ölçeklerden bakıldığında tüm nesnel ifadeler, öznelliklerle değer kazanmaktadır. Bu yüzden yaşanılan bir mekanın yaşanabilirliği onun nesnel ve öznel değerlerinin kesiştiği yerdedir.

Bunu çözümlmek için de insan faktörüne dayanan kavramsal çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Bunun için öncelikle modeli tanımlamak, sınırlarını çizmek, ilkelerini belirlemek önemli bir basamaktır.

Çalışmada önerilen “Yaşanabilirlik Değerleme Modeli”nin kavramsal çerçevesi aşağıdaki soruların cevaplarında aranacaktır. Bu şekilde önerilen modelin tanımı, amacı, düşünme sistemi ve ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.1. Modelin kavramsal çerçevesi (A.S.Melikoğlu Eke)

3.1.1.1. Modelin Tanımı

Bir yerleşim yerindeki insanların yaşamasına elverişli tüm koşulların değerlendirilmesi ve ölçülmesine ilişkin parametreler bütünü olarak tanımlanan yaşanabilirlik, çok boyutlu bir kavramdır. Günümüz yaşam şartları, yaşam biçimleri, yaşamın geçtiği mekanlar göz önüne alındığında yaşanabilirlik daha önemli bir düzeye çıkmaktadır. Yaşanılan bu mekanlar insanları barındırıyor, çeşitli eylemlerin gerçekleşmesini sağlıyor olmasına rağmen “bütün boyutlarıyla yaşanabilir mekanlarda yaşıyormuyuz?” cevabı beklenen sorular arasındadır. Bununla birlikte farklı birçok yöntemle ölçülen mekanın niceliksel verileri, yaşanabilirliği belirlemek

için yeterli midir? Bu noktada ortaya çıkan tüm soru işaretlerini yok edecek bütüncül bir sistemin önerilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Buradan kaynakla önerilen modelin tanımı şöyle yapılabilir;

“İnsanın içinde çeşitli eylemleri gerçekleştirdiği, yaşamını sürdürdüğü, ondan etkilendiği ve onu etkilediği mekanın yaşanabilirliğini yaşama değer katan bileşenlerle değerlemesini sağlayan bir modeldir.”

Bu model ile değerlemesi yapılacak mekan;

“yaşanmakta olan, kullanıcısı tarafından deneyimlenen ve kullanıcısının bir değerlendirme yapmasına olanak sağlayacak kadar veriye sahip olan düzenlemelerdir.”

Buradan anlaşıldığı üzere mekanın yaşanabilirlik değerlemesine yönelik bu model, niteliksel verilerin kullanılacağı bir sistematığı hedeflemektedir. Çünkü mekana nicel olarak yaklaşmak, onu fiziksel bir nesne olarak ele alındığını göstermektedir. Oysa bu model kapsamında mekan “yaşamın parçası olan canlı bir varlık” olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı insan, mekan ve çevre arasındaki ilişkiler, yaşanabilirlik değerlemesinde önemlidir. Bütün bu girdiler göz önüne alındığında model aşağıdaki ilişkiler temel alınarak kurgulanmıştır.

- Mekanın bulunduğu çevre ile ilişkisi,
- İnsanın mekanla ilişkisi,
- İnsanın diğer insanlarla ilişkisi.

3.1.1.2. Modelin Amacı

Amacı, mekanın yaşanabilirlik değerlemesini gerçekleştirmek olan bu model, aynı zamanda insanın insanca yaşamasına olanak sağlayacak mekan düzenlemelerinin oluşturulmasına ışık tutmaktadır. Çünkü yaşanmış olan ya da içinde bulunan koşullar düşünüldüğünde ortaya bazı olumsuz durumlar çıkmaktadır. Le Corbusier’in, 1933’te hazırlanan Atina Anlaşması’nda belirttiği gibi “yaşanılan yerlerin insani değerlere sahip olmaması onlar için sıkça kullanılan niteliksiz, yaşanamaz gibi sıfatlarla nitelendirilmelerine” neden olmuştur. Bu şekilde nitelendirilen mekanların ortaya çıkardığı belirtiler, o günün koşullarında şu şekilde belirlenmiştir (Corbusier, 2009);

- Kişi başına düşen oturulabilir alanın yetersizliği,
- Dış dünya ile ilişki kurma olanaklarının vasatlığı,
- Güneş görmeme,

- Eskimiş, yıpranmış yapıların mikrop yuvalarına dönüşmesi,
- Sağlık merkezlerinin yokluğu ve yetersizliği,
- Konutun iç tertibatından, binanın kötü bir şekilde düzenlenmesinden, can sıkıcı komşuluk ilişkilerinden ileri gelen iç içe, burun buruna yaşamadır.

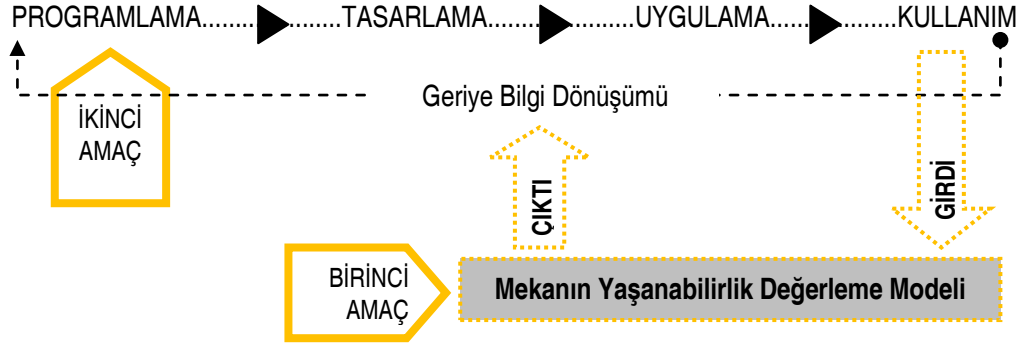
İnsanın yaşaması için uygun olmadığı düşünülen mekanların sahip olduğu bu nitelikler anlaşılanın hazırlandığı yıllarda nasıl ise günümüzde varlığını aynen sürdürmektedir. Gelişen teknolojik olanaklar, büyüyen ekonomi gibi olumlu katkılar sağlayabilecek tüm ilerlemelere rağmen, insanla beraber var olan mekanların olumsuz özellikleri halen devam etmektedir.

İnsanları saran yapılı çevreye bakıldığı zaman kentten, iç mekana kadar yaşanan olumsuzluklar birbirinden farklı değildir. Örneğin insan en çok iç mekanda kendini gerçekleştiriyor olsa bile kent içinde diğer insanlarla ve mekanlarla kurduğu ilişkiler sayesinde varlık bulmaktadır. Özellikle günümüzde insanın özel alanlardan çok kamusal alanlarda varlığını sürdürüyor olması bunun kanıtıdır. Bir çocuk için konutta kendine ait bir odasının olmaması kadar; oyun oynamaya çalıştığı sokağın darlığı, oksijeni yaratan yeşil alanların olmaması da aynı olumsuz etkiyi yaratmaktadır. Görüldüğü gibi insan eliyle oluşturulan fiziksel çevrenin tüm özellikleri, kullanıcıları ve onların yaşamsal faaliyetlerini etkilemektedir.

Makro çevreden mikro çevreye kadar kullanıcısı ile bir bütün olabilen, kullanılmaya elverişli, deneyimlenmeye olanak sağlayan mekanlar bu çalışma kapsamında “yaşanabilir mekan” olarak kabul edilmiştir. Her insanın yaşanabilir niteliğe sahip yerlerde yaşaması gereğinden kaynaklanan model, iki amaç hedef alınarak oluşturulmuştur.

- Modelin birinci amacı; günümüzde yaşamakta olan mekanların yaşanabilirlik değerlemesinin yapılmasıdır. Böylece kullanım aşamasındaki mekanlardan elde edilen verilerin, tasarım aşamasındaki çalışmalara kaynak olabileceği düşünülmektedir. Modelin temel amacını bu yaklaşım oluşturmaktadır.
- Modelin hedeflediği ikinci amaç ise; mekan tasarımı faaliyetleri dahilinde ulaşılmak istenen “yaşanabilir tasarım” anlayışının oluşturulması, benimsenmesi, öğretilmesi ve mekanda aranması gereken bir nitelik olarak tasarımcı beyinlere yerleştirilmesidir. Bu amaç ile model, geleceği planlamada yol gösterici bir özellik yüklenmektedir. Çünkü sorunları çözüme ulaştırırken gerçekleştirilen eylemler, gelecek için kurgulanacak yeni oluşumlara ışık tutmakta, gerçekleştirilmesine yön vermektedir.

Çalışma kapsamında yapılan öneriye, mimari planlama süreci ve evreleri bağlamında bakıldığında model ile modelin birinci ve ikinci amaçlarının süreç içinde yerleri aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 3.1. Model ve amaçlarının, mimari planlama süreci ile ilişkisi (A.S.Melikoğlu Eke)

Rapoport'un "Tasarımın amacının, kullanıcıya uyan yani yerleşimi ve eşyaları bu kullanıcılara uyan, onların isteklerini, eylemlerini destekleyen çevreleri ve bu çevrelerin bileşenlerini yaratmaktır." şeklindeki yaklaşımı "yaşanabilirlik değerlendirme modeli"nin neden oluşturulmak istendiğini özetleyen bir ifade olarak kabul edilmiştir. Böylece tasarım probleminin temel sorunsalı olan insan-mekan etkileşiminin çözümüne yönelik yeni bir bakış açısının ortaya konulması gerekliliği net bir biçimde görülmektedir.

3.1.1.3. Modelin Düşünme Sistemi

Çalışmanın bu başlığına kadar "Yaşanabilirlik Değerleme Modeli"nin tanıtılmasına çalışılmıştır. Mekanın yaşanabilirliği, çalışma boyunca mekan ile içinde yaşayan insanın karşılıklı etkileşiminden ortaya çıkan bir bütün olarak kabul edilmiştir. Bu önerme, bir düşünme biçiminin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İşte bu başlık altında cevabı aranan soru;

"Bu düşünce üretimi nasıl bir sistem ile geliştirilmiştir?"

Her araştırmacının düşünme sistematigi, incelediği konunun niteliğine, hedeflediği amaca, içinde yer aldığı disiplinin özellikleri gibi birçok değişkene bağlıdır. Farklı alanları konu edinen disiplinlerarası birçok çalışmada olduğu gibi mimarlık ve iç mimarlık disiplinleri de tek bir yöntemle çözülmesi imkansız araştırma alanlarıdır. Mimarlık, sadece fiziksel nesnelerin değil, insan ve onun tüm boyutlarını içine alan bir disiplin olmuştur. Bu yüzden farklı araştırma konularına göre farklı yöntemlerle, düşünme sistemleriyle açıklana gelmiştir.

Bu doğrultuda tez çalışmasının temelini oluşturan yaşanabilirlik değerlendirme modelinin düşünme sistemi niteliksellik ve nedensellik olarak belirlenen iki temel kavram ile oluşturulmuştur.

Modelin düşünme sistemi “niteliksel olma” özelliğine dayandırılmıştır. Modelin “niteliksellik” üzerinden kurgulanmasının sebebi bu tez çalışmasının bütününe hakim olan; “belirlenen ayrıntıları, tutarlı bir model ya da birbirine kenetlenmiş bir dizi kavram halinde düzenleme” çabasıdır.

Model ile birlikte araştırmanın bütününde gerçekleştirilmeye çalışılan amaç, ayrıntı bakımından zengin, bağlama duyarlı ve insan yaşamının karmaşık süreçleri ya da dizilerini gösterme kapasitesine sahip olan bir sistemin ortaya konulmak istenmesidir.

Yaşanabilirlik değerlendirme modeline ait düşünme sisteminin niteliksel özünü daha iyi anlamak için Neuman’ın (2006) nitel araştırmanın özelliklerini belirttiği aşağıdaki maddeleri bilmek önemlidir (Neuman, 2006).

- Nitel araştırmaların çoğu zaman tümevarımsaldır.
- Nitel araştırmacılar, örüntüler ya da ilişkileri, bir araştırma projesinin başlarında hala veri toplarken aramaktadırlar. Erken veri analizinin sonuçları, sonraki veri toplamaya kılavuzluk etmektedir. Dolayısıyla analiz, araştırmanın ayrı bir son aşaması olmaktan çok, bütün aşamalara yayılan bir boyuttur.
- Nitel araştırmacılar ampirik kanıtlarla soyut kavramları harmanlayarak yeni kavramlar ve kuram yaratmaktadırlar. Bir nitel analizci bir hipotezi test etmek yerine, bir kuram, genelleme ya da yorumun akla yatkın olduğunu göstermek için kanıtları örnekleyebilir ya da nitelendirebilir.

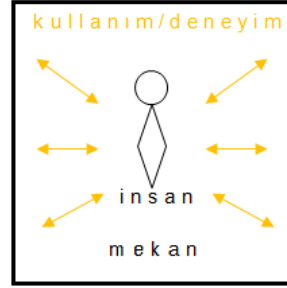
Bu bağlamda mekanın yaşanabilirlik değerlemesini yapabilmek için önerilen model, nitel veriler üzerinden kurgulanan bir düşünme sistemine sahiptir. Bu da modeli oluşturan bileşenlerin, niteliksel veriler üretebilecek özellikte olmasını gerektirmektedir.

Buradan anlaşıldığı üzere niteliksel değere sahip, aralarında bir ilintinin ve nedenselliğin olduğu bileşenler ile mekanın yaşanabilirlik değerlerini belirlemek ona fiziksel bir nesne olarak yaklaşımdan daha farklı bir anlam yüklenmesine neden olmaktadır.

Niteliksel temelinin yanında çalışmada “insani yaşamın”, “yaşanabilir mekanlarda” sürdürülebileceği bağlamında önerilen model, “nedensel açıklama biçimine” dayandırılmıştır. Çünkü yaşanabilir mekanın tek bir tanımının, tek bir açıklamasının,

değişmez kurallarının olmadığı kabul edilmiştir. Yaşanabilir mekan, insanın mekan ile kurduğu ilişkiler bütünüdür.

Bir şeyin niçin olduğu sorusuna, belirlenen genel ilkelerle bağlantılar kurarak yanıtlar arayan “nedensel açıklama”, bu model kapsamında insan, mekan ve aralarında gerçekleşen ilintileri çözümlemek için kullanılmıştır. Bu ilintiler aşağıdaki Şekil 3.2.’de ki gibi gösterilebilir.

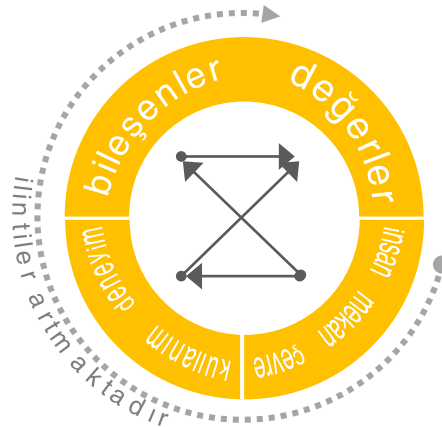
Şekil 3.2. İnsan-mekan ve kullanım ilişkisi (A.S.Melikoğlu Eke)

Çünkü farklı değişkenler arasında ancak bir ilinti söz konusu ise nedensellikten bahsedilebilir. Neuman (2006) bunu “iki fenomen eğer bir kalıba uygun biçimde birlikte gerçekleşiyorsa ya da birlikte hareket ediyor gibi görünüyorsa ilintilidir” şeklinde açıklamaktadır (Neuman, 2006). O na göre eğer bir araştırmacı bir ilinti bulamıyorsa, nedensel ilişki de mümkün değildir.

Bu düşünce ile model içinde kurulan ilintileri oluşturan dinamikler şunlardır;

- İnsan-mekan-çevre
- Kullanım-deneyim
- Bileşenler
- Değerler

Çalışma boyunca açıklanmaya çalışılan bu dinamikler ile oluşturdukları ilintiler bir sistematik yapı oluşturmaktadır. Oluşturulan sistematik aşağıdaki özetlenebilir;

Şekil 3.3. Modeli oluşturan ilintileri gösteren sistematik yapı (A.S.Melikoğlu Eke)

Ortaya konulan sistematik, birbirini takip eden döngüsel bir yapıda düşünülmüştür. Buna göre başlangıç noktası insan-mekan-çevre arasındaki ilintilerden oluşmuştur. Bir sonraki düzey, kullanım ve deneyimle oluşan ilintilerdir. Kullanım-deneyim ile oluşan ilintiler çalışmanın başında kabul edilen, tasarlanan mekandan yaşanan mekana geçişi gerçekleştirmektedir. Bileşenler ve değerler olarak adlandırılan düzeyler ise modeli oluşturan değişkenlerdir. Bileşenler düzeyi, insan-mekan-çevre düzeyinden kaynaklanan ilintilerden oluşurken; değerler ise, kullanım-deneyim ile bileşenlerin etkisiyle geliştirilen bir düzeydir. Modeli oluşturan tüm ilintiler insan-mekan-çevre düzeyinden değerler düzeyine artmakta böylece modelin zenginleşmesini sağlamaktadır.

Modelin düşünme sistemini ve araştırmacının konuya yaklaşımını Collins'in "Statistic Versus Words" başlıklı yazısından yapılan şu alıntıyla netleştirmek mümkündür (Collins, 1984);

"Kelimeler yalnızca zihinsel açıdan daha temel olmakla kalmaz, matematikten kesinlikle daha üstün oldukları söylenebilir. Çünkü kelimeler, daha fazla açık uçluluk, farklı argüman ve deneyim alanlarını birbirine bağlamak için daha fazla güç ve entelektüel izleyicilere ulaşmak için daha fazla kapasite barındıran bir ifade kipidir."

Sonuç olarak mevcut yapıları düşünerek ve değerlendirme yapmaya olanak tanıyabilecek bir modelin oluşturulduğu araştırmada neyin görünür kılındığı, hangi değer sisteminin kabul edildiği, niyetlerin neler olduğu, modelin düşünme sistemi ile ortaya konulmaktadır. Oluşturulmaya çalışılan sistem içinde onu gerçekleştiren öğeleri tanımlarken farklı bakış açılarının olduğu görülmüştür. Bu bakış açısı, asıl amacın artık mekanın kendisi olmadığını, aksine bütün öğeler tarafından çizilen sınırların mekanı tanımladığını, öğelerin farklı amaçları olduğundan farklı sınırlar çizilebileceğini göstermektedir.

Böylece yaşama ve insana ait bir ifade olan mekanın, hayata nasıl bir katma değer sağlayacağını bilmek oldukça önemli olmaktadır.

Pallasmaa'nın da söylediği gibi; " mimari mekan fiziksel mekandan ziyade yaşanan mekandır ve yaşanan mekan geometriyi ve ölçülebilirliği daima aşar." (Pallasmaa, 2005)

3.1.1.4. Modelin İlkeleri

Ölçek bakımından değişiklik gösterse bile mekanın yaşanabilirliği, farklı yöntemlerle belirlenmeye çalışılmış, bu amaca hizmet eden farklı modeller ortaya konulmuştur. Bu yöntemlerden en bilineni iyi yerleşimin kriterlerini ilk ortaya koyan Kevin Lynch'in teorisidir. Lynch, teorisini yerleşim yerinin sahip olduğu performans ölçütleri üzerine kurmuştur. Bu ölçütler, bazı ilkeler dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Lynch'e göre bu temel ilkeler (Leby & Hashim, 2010).

- Süreklilik (continuity)
- Bağlantı (connection)
- Açıklık (openness)

Bu model kapsamında da modelin kuramsal çerçevesini oluşturan bileşenler ve değerleri birbirleriyle ilişkilendirmek için bazı ilkeler ön görülmüştür. Bu ilkelerin belirlenmesinde şu noktalar dikkate alınmıştır;

- Modelin ana strüktrünü oluşturan “yaşanabilir mekan bileşenleri ve değerleri”, insan, mekan ve kullanım/deneyim ilişkisinin var ettiği ilintiler sistematığından kaynaklanmaktadır. Bu sistematığa göre ilk basamak insan-mekan ve çevrenin birbiriyle ilişkisidir. Son adım ise kullanıcı tarafından deneyimlenen mekanın, belirlenen değerler doğrultusunda değerlemesidir. Buradan anlaşıldığı üzere sistem birbirini takip eden bir bütünlüğe sahiptir.
- Sürekli bir değişim ve gelişim gösteren sistematik modellerde olduğu gibi bu modelin sürekliliğinin sağlanması önemlidir. İnsan ve mekanın sık zaman aralıklarıyla içsel ve dışsal nedenlerle sürekli değiştiği göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. İnsanın fiziksel, psikolojik, sosyolojik boyutlardaki içsel değişmesi, ona ve yaşamına etki eden ekonomik, teknolojik boyutlardaki dışsal değişimi elbette yaşadığı mekanı da değiştirecektir. Çalışmanın başında yapılan “insan mekanı değiştirirken, mekanda insanı değiştirir” kabulüne dönüldüğünde, bu şekilde oluşan mekanların aynı öze sahip değişebilir bir modelle ölçülmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.
- Bununla birlikte bir model yaratılırken onu oluşturan tüm bilgilerin bu sistem içine dahil olması gereklidir. Hiç bir ögenin sistem dışında kalmaması ya da birbirini küme dışına itmemesi önemlidir. Bu model bağlamında da düşünme sistemini oluşturan tüm değişkenlerin birbirini sistem dışında bırakmaması göz önünde tutulmuştur.

Bu bağlamda modeli oluşturan ilkeler şu şekilde sıralanabilir;

- Devinme
- Gelişme
- Kapsama

Şekil 3.4. Yaşanabilirlik değerlendirme modeli ilkeleri (A.S.Melikoğlu Eke)

Gelişme İlkesi;

Canlıların yaşamında yapı, işleyiş ve örgüt açılarından söz konusu olan nitelik ve nicelik ile ilgili değişimler olarak tanımlanan gelişme, tüm sistemler için geçerlidir. Mekan da, kullanıma dayalı olarak değişip, gelişmektedir. Gerek kullanıcı ihtiyaçları gerekse gelişen koşullara uygun şekilde biçimlenen mekanlar kullanım açısından süreklilik sağlamaktadır. Bu bağlamda model değişime uygunluk göstermelidir. Bunun için yaşanan değişimlere uyum sağlamak açısından gelişebilir niteliğe sahip olmalıdır.

Devinme İlkesi;

Devingenlik, hareketi işaret etmektedir. Hiyerarşik bir sisteme dayandırılan bu modeli oluşturan öğeler arasında da bir hareket söz konusudur. Gerçekleşen bu hareket kendi içinde tekrarlanabilen bir döngü oluşturmaktadır. Çünkü mekanlar kalıcı olarak tasarlansalar bile insan-mekan-çevre ilişkilerine dayalı bir değişim ile birbirlerini üretmektedirler. Bu bağlamda sistemi oluşturan ilintilerin zaman içinde devinmesi, modelin de devinmesini gerektirmektedir. Çünkü yaşanabilir mekanın canlı bir varlık olarak kabul edilmesi onun, kullanıcıyla beraber devinen öze sahip olmasını gerektirir.

Kapsama İlkesi;

Oluşturulan model ilintiler sistemine dayandırılmıştır. Sistem içindeki her bir öğenin eksiksiz ve birbiri ile zıtlık oluşturmayacak şekilde kurgulanması gerekmektedir. Bundan dolayı modelin tüm öğelerinin aynı kapsam içinde olması bütününe hakim olmayı sağlamaktadır. Birbirine karşıtlığın olması dengeyi bozmakta, sistem yapısını bozuma uğratmaktadır.

3.1.2. Kurgusal Yapılanma

3.1.2.1. Modelin Bileşenleri

İnsanı saran yapılı çevre, onu oluşturan tüm elemanların birbiri ile uyumlu ilişkiler kurmasına olanak veren bir bütündür. Bu elemanların biçimselliği ya da işlevselliği desteklediği gibi estetik, çevresel, psikolojik sistemleri de desteklemesi gerekmektedir. Ama bazen bu değerler mekanı insana yaklaştırmaya yetmeyebilir. İşte bu noktada beklenen özellikler farklı bir boyutta aranmaktadır. İnsan yaşamını sürdürdüğü bu mekanı kendisi için yaşanabilir düzeye taşımaya çalışmaktadır.

Anlaşıyor ki mekan yaratma eyleminde insanın kullanıcı olarak beklentileri ile yine insanın tasarımcı olarak fantazileri aynı noktada kesişmelidir. Kesişmediği durumlarda ise kullanıcı mekanı dönüştürerek onu kendilemekte ve mekana erişmeye çalışmaktadır. Bu durum mekanda yaşanabilir düzeyi yakalamak için farklı girişimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

İnsanoğlu önceleri kendi mekanını yaratırken en temel ihtiyacı olan güvenliğini sağlamayı amaç edinmiştir. Doğal koşullardan korunmak amacıyla bir barınma mekanı yapmıştır. Kendi kendinin mimarı olan bu insanın yaşam şartları geliştikçe mekandan beklentileri de çeşitlenmiş, değişmiştir. Çünkü artık yaşam düzeni değişmiştir. Bu değişim zamanla mimarlığın bir disiplin olarak yaşanabilir mekanlar yaratmak için uygulanma gelmesine olanak vermiştir. Bu durumu daha iyi kavramak için farklı yaklaşımlara bakmak gerekmektedir.

Bunlardan ilki Antik çağdan bugüne ulaşan mimarlık üzerine tek bilimsel eser olarak kabul edilen De Architectura'nın yazarı Vitruvius'tur. O'na göre mekanın;

- Kullanışlılık (Utilitas)
- Sağlamlık (Firmitas)
- Güzellik (Venustas) ile ifade edilmesi mümkündür.

Vitruvius, bir mekanın biçimlenme ilkelerini böyle sıralarken aynı zamanda bir mekanda aranması gereken bileşenleri de ortaya koymuştur.

Zaman içinde gelişen, gelişerek değişen mekan ve mekan anlayışı aslında hep insan ile var olmuştur. Tarih yakınlaştıkça olumlu gelişmelerin yanında yaşanan olumsuzluklar insanla mekanı birbirinden uzaklaştırmıştır.

Bu durumun farkında olan bilim adamları, mimarlar, tasarımcılar yeni parametrelerle günün şartlarını yakalamaya, eksiklikleri yok etmeye uğraşmışlardır.

Örneğin Gür (1996), kitabında “Mekan Örgütlenme Paradigmaları” adıyla bir dizi parametre ortaya koymuştur. Bu parametreler şunlardır;

- Fiziksel Konfor
- Güvenlik
- İşlevsel konfor (Görevsellik ve Toplumsal Etkileşim)
- Plastik değerler/Biçimsel Estetik
- Anlam/Simgesel Estetik
- Çevre Bilinci/Eğitsellik’tir.

Bu yaklaşımların yanında özellikle sanayi devrimi ve dünya savaşları’na kadar mekanın biçimi mimarlık alanının egemen boyutu iken, günümüzde artık işlev sorunları, teknoloji sorunları, ekonomi sorunları ve doğal denge sorunlarını çözebilecek mekan anlayışı önem kazanmıştır. Gür’ün ortaya koyduğu paradigmalarda da görüldüğü gibi mekanın tek bir boyutla ifadesi artık mümkün olamamaktadır.

Farklı bir bakış açısından ise mekanın sadece fiziki boyut taşımadığı, insanın gündelik hayatına, bireysel ve toplumsal olarak var olmasına, birçok sosyal, kültürel, ekonomik ve politik ihtiyacının yerine getirilmesine ve aktivitelerinin gerçekleşmesine imkan sağlaması gerektiği ortaya çıkmıştır (Sadri, 2012).

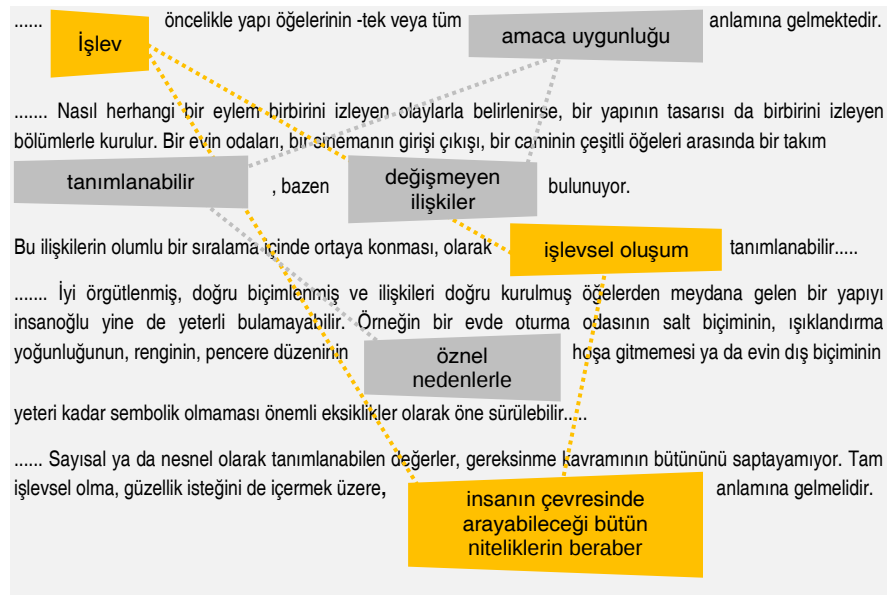
Kültürlerarası çevre-davranış ilişkileri ve bununla etkileşimli diğer disiplinler ile ilgili çalışmalarıyla bilinen Rapoport’a göre ise; yaşam biçimi ve çevre arasındaki uyumu sağlamak için yeni tasarlanacak çevrelerde şu adımları önerilmiştir (Rapoport, 1980; Gür, 1996);

- Grubun doğası, karakteristikleri, yaşam biçimleri, davranış kuralları, çevresel tercihleri, imgeleri, biliş şemaları, zaman/me kan taksonomileri vb belirlenmelidir.
- İletişim ve mahremiyet gereksinimlerinde kullanılan mekanizmalar, savunmalar, iletişimde vurgulanan çeşitli duyu sal modalitelerin bilinmesi gereklidir.
- Yer, konut ve diğer nesnelerle anlatılan sosyal statü simgeleri, toplumsal kimliğin ortaya konmasının temel yolu anlaşılmalıdır.
- Etkinlik dizgelerinin doğası, mahrem yanları ve zaman/me kan içindeki dağılımları bilinmeli ve düzene nasıl yansıdığı, egemenlik alanı davranışı ve ona ilişkin sınır öğeleri ve sınırlama uygulamaları bilinmelidir.
- Toplumsal örgütlenme, toplumsal ilişkiler ve bunların oluşturduğu ağlar, bu ağların çevre dizgeleriyle oluşturduğu bağlar, hareket örüntüleri ve etkileşim sıklıkları ve konumları bilinmelidir.

İnsanla yapı arasındaki ilişkilerin doğasından kaynaklanan mimarlık kavramlarını açıklayan kitabında ise Doğan Kuban, mekanı anlamak için işlevin önemini anlatmıştır. O'na göre işlev;

- Amaca uygun olması,
- Tanımlanabilir sıralı ilişkiler içermesi,
- İnsanın çevresinde arayabileceği bütün niteliklerin beraber gerçekleştirilmesi gibi özelliklere sahiptir.

Tekilliğin olmadığı “tam işlevsellik” anlayışı ile biçimlenen mekanın insanı içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aşağıda yapılan analiz ile Kuban'ın işleve bakışını ilintiler kurarak irdelemek mümkündür.

Şekil 3.5. Kuban'ın işlev analizi (Kuban, 2010)

Farklı bir açıdan ise Llewelyn Davies Yeang insanın makro çevresini oluşturan kentlerin, yaşanabilirliğini araştırırken bir dizi kriter önermiştir. Taslağa göre yaşanabilirliğin boyutlarını dört temel konu ve onüç parametre olarak önermektedir (İnceoğlu, Aytuğ, 2009). Bunlar;

- Çevresel Kalite (Environmental Quality)
 1. Gürültülü mü? - Sessiz mi? (Noisier-Quieter?)
 2. Kirli mi? - Temiz mi? (Dirtier-Cleaner?)
 3. Kalabalık ya da az kalabalık (More or less congested?)
 4. Yapım kalitesi, iyi ya da kötü (Building quality, Better or Worse?)
- Yerin Fiziksel Kalitesi (Place Quality (Physical))
 5. Yapılı Çevrenin kalitesi “ürün” (Quality of the built environment ‘product’)
 6. Terkedilmiş mekânın seviyesi (Levels of derelict land)
 7. Parkların ve yeşil mekânların kalitesi (Quality of parks and green spaces)

8. Halk mekânının kalitesi (Public realm quality)
- Yerin İşlevsel Kalitesi (Place Quality (Functional))
 9. Yayaların gezileri kolay-zor (Pedestrian journeys: easier-or harder?)
 10. Halk ulaşımı kalitesi (Public transport quality)
 11. Servislerin canlılık ve yaşanabilirliği, (Vitality and viability of services)
- Güvenli Yerler (Safer Places)
 12. Suç oranları (Crime levels)
 13. Sosyal olmayan davranışlar (Anti-social behaviour)

Ülkemizde yapılan bazı raporlar ve çalışmalar da yaşanabilirliği tanımlayarak yaşanabilir mekan ölçütlerini belirlemiştir. 1996 yılında hazırlanan Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı'na göre yaşanabilirlik; bireysel ve toplumsal refah ve mutluluk ile kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu doyuma doğrudan katkıda bulunan insan ve yerleşimlerinin mekansal özellik ve nitelikleriyle ilgilidir. Raporda insan yerleşimlerinin, her çocuk, kadın ve erkeğin yaşanabilir insan yerleşimleri açısından gereksinim ve isteklerine cevap verecek şekilde tasarlanmalı, geliştirilmeli, yönetilmeli, korunmalı ve iyileştirilmelidir. Rapora göre yerel yaşanabilirlik ölçütleri şu şekilde sıralanmıştır (Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996);

- Yeterli sağlamlık koşullarının ve çevresel niteliklerin sağlanması ile yaşam ve sağlık hakkının korunuyor olması,
- İnsanların emniyet ve güvenlik içinde olması, ev ve sokak hayvanlarının yaşamlarının sağlık koşullarına ve hayvan haklarına uygun olarak düzenlenmesi,
- Konutun, tüm spekülasyon biçimlerine konu olmasının önlenmesi ve insanların gereksinimleri karşılamak için yeterli konuta mülk edinmek zorunda olmadan erişebilmesi,
- Yerleşimlerde ayrımcılığın önleniyor olması,
- Dengeli arazi kullanım planlamasının olması,
- Nitelikli ulaşım ve toplu taşımacılığın sağlanması ve yaya önceliklerinin korunuyor olması,
- Her türlü hizmetin kolay ve hakça erişilebilirliğinin ve mevcudiyetinin sağlanıyor olması,
- Yaşam pratiklerinin ve geleneklerin korunuyor olması,
- Doğal ve fiziksel çevrenin sürdürülebilir ve kendi gelişmesini gerçekleştirebilir olması,
- Çeşitlilik içinde birlik anlayışıyla sosyal bütünleşmeyi sağlayabiliyor olması,
- Komşuluk duygularının geliştirilebiliyor olması,
- Yerel kuruluşların niteliğinin ve mevcudiyetinin olması,

- Ekonomik ve sosyal güvenlik öğelerinin sağlanmış olması,
- Yaşanabilirlik koşullarının sağlanması için gerekli izleme ve denetim mekanizmalarının var olması ve işlerliklerinin olması,
- Bu koşulların o yerleşmede yaşayan tüm insanlara ulaşabilmesinde çaba gösterilmesidir.

Yine aynı raporda yaşanabilir mekanı insan hakları temeline dayandırarak her insanın bu niteliğe sahip mekanlarda yaşamaları gerektiğine dikkati çekmiştir. Özellikle konut üzerinden değerlendirildiğinde “konutun bir çatı, dört duvar ya da sadece bir ticari mal olmadığı” vurgulanmıştır. Rapora göre yaşanabilir konut;

- Yasal yararlanma güvenliği,
- Yeterli hizmetlere, malzemeye ve altyapıya sahip olması,
- Pahasının ödenebilir olması,
- Oturulabilir nitelikte olması,
- Erişilebilirliği,
- Uygun yerde olması,
- Kültürel yeterliliği şeklinde sıralanan boyutlar içinde; insanların bir yerde güvenlik ve barış içinde, özel hayatın gizliliğini koruyarak, onurlu yaşam hakkını gerçekleştirmelerine olanak vermelidir.

Bu çalışmalarla birlikte yaşam çevrelerine ve insan-mekan ilişkisine bağlı kriterlerin bulunduğu en iyi çalışma Kevin Lynch’in teorisidir. Lynch, yaşanabilirliği değişik toplumlar tarafından üzerine uzlaşılan yerleşmelerin gerçekleştirmesi gereken performans ölçütlerinin bir araya gelerek tanımladıkları bir ilke olarak kabul etmiştir.

Sözünü ettiği ve teoremini oluşturan bu performans ölçütlerini ise ortaya koyduğu 5 boyutu ile açıklamaktadır. Bunlar;

- *Yaşama uygunluk*; bir yerleşmenin, insanın yaşama fonksiyonlarını destekleme, biyolojik gereksinimlerini karşılama, kapasitelerini geliştirmeye yardımcı olma derecesi olarak tanımlanabilir. Bu boyut içinde yeterli ve sağlıklı içme suyunun ve enerjinin varlığından, atıkların sağlık koşullarına uygun olarak uzaklaştırılmasından, güvenliğe, insanların gürültüye maruz kalmasına kadar pek çok şey yer alabilir.
- *Anlamlı olmak*; bir yerleşmenin içinde yaşayanlarca açık olarak algılanabilmesi, mekanda ve zamanda farklılaşmış yapısının zihinsel bileşiminin olanaklılığı, çevre, duyum ve zihinsel kapasitelerimiz ve kültürel kuruntular arasında uyum bulunması olarak tanımlanabilir. Bu boyut içinde çevreyi öğrenebilme, kimlik,

çoğulcu yaşam biçimlerinin gerçekleştirilebilmesi, yaşadığı çevreyi anlamlı bulmak gibi öğeler bulunmaktadır.

- *Kullanım amacına uygun olmak*; bir yerleşmede kullanım mekanlarının biçim ve büyüklüklerinin, akım kanalları ve techizatın kapasitelerinin, halkın meşgul olduğu yada meşgul olmak isteyeceği faaliyetlerin miktarına ve düzenine uygun ve yeterli olması diye tanımlanabilir. Bu boyut içinde herkese yeterli konuttan, trafik sıkışıklığı dolayısıyla zaman kaybedilmesine, özürhülerin gereksinimlerine uygun kaldırımların bulunmasına kadar pek çok şey kendisine yer bulacaktır.
- *Erişebilir olmak*; bir yerleşmede yaşayanların diğer insanlara, faaliyetlere, kaynaklara, hizmetlere, bilgiye vb erişebilir olmasıdır. Tabiki erişilenler yeterli miktarda ve çeşitlilikte olmalıdır. Günümüz dünyasında erişebilirliği yerleşme içiyle sınırlı tutmamak, küresel ölçekte ilişkiler ağı içinde ele almak gerekecektir.
- *Yaşayanlarca denetleme*; mekanların ve faaliyetlerin yaratılması, geliştirilmesi, işletilmesi ve bunlardan yararlanılması konusunda orada yaşayanlar, çalışanlar ve onları kullananların söz sahibi olması. (Lynch, 1981).

Buraya kadar mekanın yaşanabilirliğini konu alan araştırma ve yaklaşımları Çizelge 3.2.'de özetlemek mümkündür. Aynı zamanda çizelgeye eklenen önerilen değerlendirme modeli ile irdelenen çalışmalarla bağ kurulması sağlanmaya çalışılmıştır.

Çizelge 3.2. Çeşitli yaşanabilir mekan bileşenleri (A.S.Melikoğlu Eke)

VITRIVIVUS	LYNCH	RAPOPORT	GÜR	HOLT-JENSEN	LLEWELYN DAVIES YEANG	CABE	YAŞANABİLİRLİK DEĞERLEME MODELİ
utilitas Kullanışlılık	vitality Yaşama uygunluk	Grubun doğasını bilmek	Fiziksel konfor		Çevresel kalite	Kazanç değeri	❖ BİLEŞENLER
firmitas Sağlamlık	sense Anlamlı olmak	İletişim ve mahremiyet	Güvenlik	Estetik	Yerin fiziksel kalitesi	Kullanım değeri	▪ Tanımlanabilen Bileşenler
venustas Güzellik	fit Kullanım amacına uygun olmak	Sosyal simgeleri bilmek	İşlevsel konfor	İşlevsellik	Yerin işlevsel kalitesi	İmaj değeri	▪ Fizyolojik
	access Erişebilir olmak	Davranış dizgelerini bilmek	Anlam/simgesel estetik	Sosyal ilişkiler	Güvenli yerler	Sosyal değeri	▪ Psikolojik
	control Yaşayanlarca denetleme	Toplum-çevre ilişkisi sistemini bilmek	Plastik değerler/biçimsel estetik	Kişisel değişkenler		Çevresel değeri	▪ Sosyolojik
			Çevre bilinci/egitsellik			Kültürel değeri	▪ Tanımlanamayan Bileşenler
							▪ Anlam
							▪ Benlik
							▪ Öz
							▪ Aidiyet vb.
							❖ DEĞERLER
							▪ Okunaklılık
							▪ Uyumluluk
							▪ Erişilirlik
							▪ İşlevsellik
							▪ Sürdürülebilirlik
							▪ Evrimsellik
							▪ İletirlik
							▪ Algılanırlık

Mekansal örgütlenmeler Gür'ün de söylediği gibi kompleks ve dinamik denge yapısına sahiptirler. Birbirinin aynı olmayan birçok değişken bu örgütlenmenin oluşmasında etkindir. Doğrusal olmayan bir düzene sahip mekan örgütlenmeleri, onu oluşturan bir bileşenin küçük bir değişimi ile farklı bir boyut kazanabilmektedir. Bu nitelikteki bir mekan örgütlenmesini Gür, şu şekilde formüle etmiştir (Gür Ş. Ö., 1996);

$$\text{Mekan Örgütlenmesi} = \begin{array}{c} \text{İnsanın} \\ \text{güdü ve} \\ \text{amaçları} \\ \text{(ÖZNE)} \end{array} + \begin{array}{c} \text{Mekan öge} \\ \text{ve} \\ \text{bileşenleri} \\ \text{(TÜMLEÇ)} \end{array} + \begin{array}{c} \text{İnsan} \\ \text{etkinliği} \\ \text{(YÜKLEM)} \end{array}$$

Mekan örgütlenmesinin bu şekilde çözümlenmesi, onu oluşturan öğeleri daha iyi anlamak için de olumlu bir yaklaşımdır. Çünkü bu öğelerde meydana gelen bir değişim, mekanın da farklılaşmasına neden olacaktır. Bununla birlikte model çerçevesinde yaşanabilirlik değerlemesini yapabilmek için mekanın kullanıcısı tarafından kullanılması ve deneyimlenmesi gerektiği savunulmaktadır. Yukarıdaki işlemsel ifadede görüldüğü gibi mekan örgütlenmesinin özne ve tümleci olmadan herhangi bir insan etkinliği yani kullanım ya da deneyimleme gerçekleşemez. Modelin tanımında da değinildiği üzere önerilen değerlendirme sistemi çevre-insan-mekan arasındaki ilişkiler ile ilintiler bütününe dayandırılmaktadır.

Bu anlamda mekanın yaşanabilirlik değerlemesinin amaçlandığı bu model, algoritmik şekilde düzenlenen model bileşenlerinden ve değerlerinden oluşmaktadır. Öncelikle bileşenlerin neler olduğunu irdelemek gerekmektedir. Buna göre değerlemenin yapılacağı bileşenler tanımlanabilen ve tanımlanamayan olmak üzere iki gruba ayırarak irdelenmiştir.

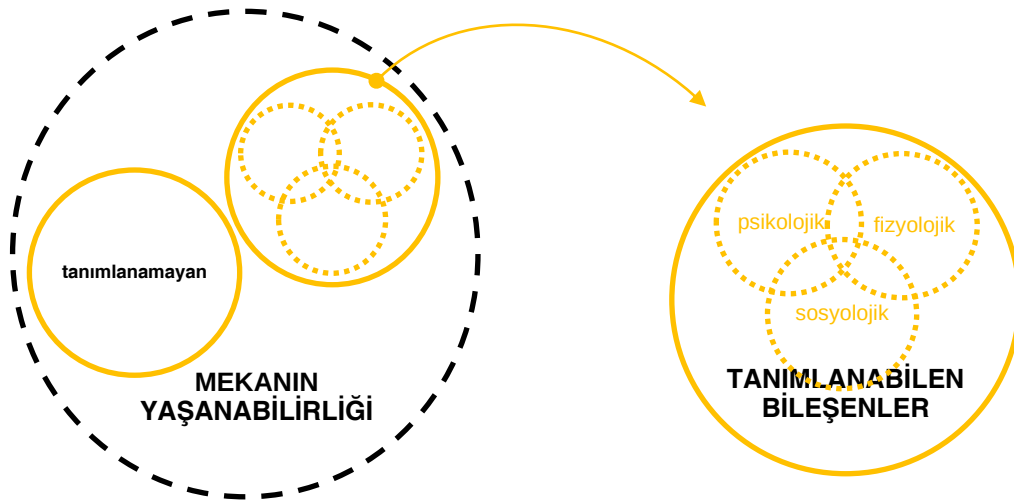
Modeli oluşturan tanımlanabilen bileşenler, mekanın kullanıcısı ile kurduğu fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik ilintilerden oluşmaktadır. Çünkü mekan, tek boyutu ile algılanan, kullanılan, aktarılan yalın bir nesne değildir. Bu yüzden mekanın, sadece fiziksel özellikleri onun yaşanabilirlik değerini etkilememekte bununla birlikte sosyolojik ve psikolojik nitelikleri de oldukça önemlidir.

Tanımlanamayan bileşenler ise mekanın özünü oluşturan, kullanıcı ile tinsel bağ kurmayı sağlayan; mekanın ruhu, anlamı, benliği, kimliği gibi kavramlardır. Tanımlanabilen bileşenler mekanın somut yanını oluştururken, tanımlanamayan bileşenler mekanın soyut özünü ifade etmektedir.

3.1.2.1.1. Tanımlanabilen Bileşenler

Mekan yaratmanın temel amacı, doğadan korunmak ve yaşamın sürdürülmesi için ihtiyaç duyulanların karşılanması için kullanılabilir bir ortam oluşturmaktır. Kendiliğinden oluşmayan mekan, insan tarafından yok olandan var olana doğru devam eden bir sürecin ürünüdür. Farklı etkilerle beslenen bu süreç, farklı mekanların yaratılmasını sağlamıştır. Günümüzde insan ve yaşamı üzerinde artan bu etkiler, mekanın çeşitlenmesi arttırmıştır. Ancak asla atlanmaması gereken birkaç durum vardır ki bunlar mekan örgütlenmelerinin temelini oluşturmaktadır. Aynı Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teoremi'nde olduğu gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması daha üst ihtiyaçların oluşmasını engellemektedir.

Buradan kaynakla çalışmada mekanın, kullanıcısıyla ve bulunduğu çevreyle olan ilişkisinin dayandığı ve yaşanabilirlik değerlemesini etkileyen tanımlanabilir bileşenler aşağıdaki Şekil 3.6.'da görüldüğü gibi belirlenmiştir.

Şekil 3.6. Mekanın tanımlanabilen bileşenleri (A.S.Melikoğlu Eke)

Mekanın yaşanabilirlik değerlemesinde kullanılacak tanımlanabilen bileşenler şu esaslara göre yapılandırılmıştır;

- Fizyolojik Bileşenler; mekanın, kullanıcısına ait fiziksel gereksinimleri ve bulunduğu çevrenin fiziksel öğeleri ile ilişkisi üzerinden oluşturulmuştur.
- Psikolojik Bileşenler; mekanın duyuşsal öğeleri ile insanın algı sistemlerinin ilişkisine dayandırılmıştır.
- Sosyolojik Bileşenler; mekanın sahip olduğu kültürel ifadeler ile kullanıcının sosyal belirleyiciler arasındaki bağlantı düşünülerek kurgulanmıştır.

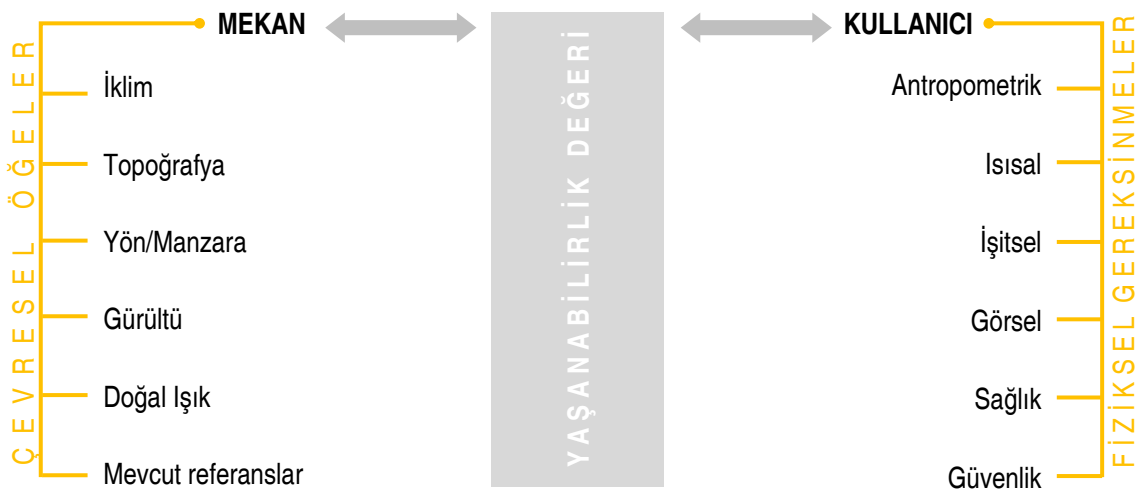
3.1.2.1.1.1. Fizyolojik Bileşenler

Mekanın yaşanabilirlik değerlemesini yaparken kullanılan fizyolojik bileşenler; çevresi ve kullanıcı ile kurulan somut fiziksel ilintiler şeklinde ortaya konulmuştur. Bir mekan, içinde bulunduğu doğal ortamdan ve kullanıcılarının fiziksel gereksinimlerinden etkilenmektedir. Mekana ait bu özellikler hem tasarımın hem de kullanım aşamasının ayrılmaz bir parçası olarak görülmelidir. İyi bir şekilde tasarlanmış mekan bu çevresel ve fiziksel özellikleri taşımakta ve yaşanabilirliğini arttırmaktadır.

Çevreye ait öğelerin neler olduğu, aralarındaki ilişkiler, bağlantılar ve sistemler mekanın kavranmasına temel oluştururken aynı zamanda tasarım aşaması için de kullanılabilir veriler olarak tasarımcıya yön vermektedir. Bununla birlikte mekanın nesnelliğinin yanında yaşama ait kodları, kullanıcıya ait fiziksel gereksinimlerin de önemini arttırmaktadır. Çünkü mekanın yaşam döngüsü içinde kullanımı, kullanıcının fiziksel gereksinimlerine cevap verilip verilmediğini ortaya koymaktadır.

Fitch, insan ve ürünlerinin yer aldığı çevreyi fiziksel konforun sağlanmasına yönelik olarak incelemiştir. Çevreyi; termal, atmosferik, maddesel, ışık, ses, nesneler evreni ve mekan-yer çekimsel olarak sınıflandırmıştır. İnsanı ise metabolik mekanizmalar, algı sistemleri ve kas-iskelet sistemi şeklinde üç temel mekanizmada ele almıştır (Gür Ş. Ö., 1996).

Bu modelde kabul edilen fizyolojik bileşenler aşağıdaki Şekil 3.7.'de görüldüğü gibi kabul edilmiştir.

Şekil 3.7. Fizyolojik bileşenlerin sınıflandırılması (A.S.Melikoğlu Eke)

İKLİM	Havanın sıcaklık, basınç, nem, rüzgâr gibi koşullarını topluca belirten terim olan iklim, mekan için aranan bir konfor durumudur. İçinde yaşanılan mekanın, iklim koşullarını sağlıyor olması, kullanıcı olan insanın belirli değerlere ulaşmış hava sıcaklığı, yüzey sıcaklıkları, hava hareketi ve nem etkisinde minimum enerji harcayarak iklimsel çevresine uyum yapabilmesini sağlar. Bu yüzden iklimin, iç mekanın niteliği üzerinde doğrudan bir etkisi bulunur. İklimle uyumlu tasarlanan mekan, hem çevre koşullarından maksimum düzeyde korunma sağlarken hem de onlardan yararlanma arasında sağlanan hassas bir denge sağlamaktadır. Böylece iklimle uyumlu bir mekan ekolojik sürdürülebilirlik anlamında da pozitif bir değer taşımaktadır.
TOPOĞRAFYA	Coğrafi ve topografik durum; çevrenin, su ve toprağın, arazinin ve iklimin özelliklerinden oluşmaktadır. Coğrafya ve topoğrafyanın, insanların kaderinde önemli bir rol oynadığını ve onları psikolojik ve biyolojik olarak etkilediklerini; ovalar, tepeler ve dağların insanlarda belli bir duyarlılık ve düşünce tarzı yaratılmasındaki etkisini ortaya konulmuştur (Corbusier, 2009). Bir bina genellikle topoğrafyaya yanıt verecek ve ona uyum gösterecek şekilde tasarlanabilir. Mekanın topografya ile uyumlu olması onun, hem ekonomik hem de çevreye müdahale yönünden fayda sağlamaktadır.
YÖN MANZARA	Özellikle iç mekan için yön ve manzara çevresel bağlamda etkin bir bileşendir. Çevresel bağlamda güneşin etkisi açısından kaynaklanan yönler, hakim rüzgar yönü ve manzara yönü mekanın önemli çevresel bileşenini oluşturmaktadır. Mekanın belirli bir fiziki ve doğal simgeye ya da manzaraya doğru yönlendirilmesi bu açıdan uyumluluk durumu oluşturmaktadır. Manzara, iç ve dış mekan arasındaki iletişimi sağlaması bakımından görselliği ve mahremiyeti yüklenmektedir. Ya da ekolojik sürdürülebilirlik anlamında mekanın yönü verimlilik için oldukça önemlidir. Örneğin güneşe doğru yönlendirilen bir yaşam alanı için yön olumlu iken bu ışık niteliğinin istenmediği mekan için olumsuzluk oluşturmaktadır. Bu anlamda yön ve manzara uygun ortamlar için hem görsellik hem de enerji verimliliği bakımından aranması gereken bir bileşendir.

GÜRÜLTÜ	Günümüzde yaşadığımız çevrenin kalitesini ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen önemli faktörlerden biri gürültüdür. Kullanım amacına göre bir mekanda gürültü belli bir sınırı aşmamalıdır. Bunu sağlamak üzere biçim, malzeme ve yapı elemanlarının seçiminde bu çevresel öğeyi kontrol edecek sistemler önerilmelidir. Kullanıcının işitsel konforunu oluşturmak için mekanın bulunduğu çevrenin gürültü kontrolü sağlanmalıdır. Bundan dolayı mekanın, gürültü bileşeni ile kullanım amacının uyumlu olması beklenmektedir. Böylece mekanın kullanılabilirliği olumlu düzeyde artacaktır.
IŞIK	Işık, iç mekan için en temel öğedir. Kuban “mekan ışıkla varolur. Aydınlık yaşamın vazgeçilmez bir öğesi olduğu kadar sınırlanan boşluğun niteliklerini görmeye olanak vermesi bakımından da mekanın ayrılmaz bir parçasıdır (Kuban, 2010).” ve iç mekanın, mimari doğal ışıklandırma olanaklarının artmasına paralel bir gelişme gösterdiğini belirtmektedir. Işık olmadan biçim görselleştirilemez, mekan anlaşılamaz ve atmosfer yaratılamaz (Brooker & Stone, 2012). Doğal aydınlatma, güneş ve gök ışığından elde edilen gün ışığıyla yapılan aydınlatmadır. Temeli güneşe dayanmaktadır. Doğal aydınlatmada, pencereler büyük önem taşır. Camlı yüzeyler ne kadar fazla ise, gün ışığından da o kadar çok yararlanılmaktadır. Pencerelerin yüksek olması ise, gün ışığının mekanı daha fazla aydınlatmasını sağlar. Mekanda doğal ışığın kullanılması ise çevresel bağlamda sürdürülebilirliği ve işlevselliği güçlendirmektedir. Çevresel bir veri olarak doğal ışığın uygun tekniklerle mekana adapte edilmesi ekonomik, sağlık ve ekolojik temelde olumlu sonuçların yaratılmasını sağlamaktadır.
MEVCUT REFERANSLAR	Mevcut referanslar, mekanın içerisi ve dışarı ile kurduğu ilişkiye dayanmaktadır. Mekanın çevresinde bulunabilecek simgesel, tarihsel bir yapı ya da bulunduğu sokağın hatta kentin özelliklerinin hepsi çevreyle kurduğu uyum anlamında oldukça önemli referanslar taşımaktadır. Yanlış kurulan ilişkiler mekanların okunaklılığında ve sürdürülürliğünde etkili olmaktadır. Örneğin yeniden işlevlendirilen başarılı binalarda görüldüğü gibi mevcut referansları değerlendirerek yorumlanan ikinci bir katman önerilmesi; çevre ile uyumu, farkedilebilirliği ve devamlılığı sağlarken aynı zamanda kullanıcının belleğini de önemsemektedir. Böylece daha önceki yaşamın izleri etkileşimler ve ilişkiler kurulmasını sağlamaktadır. Geçmişin okunması geleceğin devamlılığında bu yüzden oldukça önemlidir. Bu anlamda mevcut referanslar mekan için ekonomik, çevresel ve kültürel anlamlarda kritik bir noktada yer almaktadır.

ANTROPOMETRİ

Mimari mekan, insan için tasarlanmıştır. Bunun için önce insan ölçülerinin optimum düzeyde anlaşılması gerekmektedir. Mekan insan ölçülerine oranla meydana gelmektedir. Antropometri, insan gruplarının çeşitli faktörlerden kaynaklanan farklılıkları ve benzerliklerini saptayarak daha geniş bir insan kitlesine uygun tasarımlar yapma imkânı sağlamaktadır. Bu tasarımlar için belirlendiği vücut ölçüleri arasında, vücut hareketsiz ve belirli bir standart pozisyondayken alınan yapısal vücut ölçüleri ve vücut hareket halindeyken alınan fonksiyonel vücut ölçüleri bulunur. Bunlar statik ve dinamik antropometrik ölçülerdir. Bu ölçüler tasarlanan mekanın hacmini belirlemektedir. Mekanın boyutları ile insan bedeninin ölçüleri arasında bir uyum ilişkisi söz konusudur. Tasarlanan donatı ve mekanların bu ölçülere uygunluğu mekanın sağlıklı olmasını, böylece kullanılabilirliğini arttırmaktadır.

İSİSAL

Bir mekanın fonksiyonunu yerine getirmesi ısısal kullanıcı gereksinimini sağlaması ile gerçekleşmektedir. Mekandan beklenen ısı seviyesi, insanın yaşamını, mekanı kullanımını etkilemeyecek düzeyde tutulmalıdır. Isı, kullanıcıyı başta fizyolojik olmak üzere psikolojik olarak da etkiler. Isısal konforun sağlanmadığı mekanda kullanıcı eylemleri gerçekleştirmekte zorlanır, psikolojik olarak eylemi yapmaktan kaçınmaktadır. Bununla birlikte Mutlu, ısı kaynağının mekanda sosyal ilişkileri kurduğunu da belirtmektedir. Türk evinde ocağın daima mekanın belli bir yerinde önemli bir yer tuttuğunu, odayı, oturma düzenini etkilediğini belirtmiştir (Mutlu, 1973). Önerilen modelde ısısal bileşen kullanıcının gereksinim duyduğu uygun sıcaklık, nem, radyasyon, ve hava hareketleri dikkate alınarak değerlendirilecektir.

İŞİTSEL

Ses, mekanın fiziksel olarak işlevini yerine getirmesinde önemli bir performans ölçütüdür. Bir konser salonunda yapılan müziğin duyulmaması kullanıcının mekandan doyum sağlayamamasına neden olmaktadır. İşitsel gereksinimler, görsel veya dokunsal gereksinimler kadar önemlidir. Akustik bilimi de işitsel konforu sağlayan, ses ve ses dalgalarının bilimsel olarak incelenmesidir. Bir iç mekanın kendine özgü akustik nitelikleri aynen kullanılabilirliği gibi farklı yöntemler kullanılarak değiştirilebilir. Mekanın işitsel konforunun sağlanmasında; istenmeyen seslerin mekana girmesini önlemek, oluşan ses ve gürültünün diğer mekanlara ulaşmasını engellemek, akustik anlamda birbirine uygun olmayan işlevleri birbirinden ayırmak gibi akustik kontrol olarak tanımlanan yöntemler uygulanmaktadır (Dodsworth, 2012). Böylece kullanıcının mekan işlevine uygun olarak beklediği fizyolojik gereksinim sağlanmış olmaktadır. Model kapsamında yapılacak işitsel değerlendirme, kullanıcının işitme gereksinimini karşılayacak sesin uygun şiddette olması ve ses yansıma-dağılımı gibi özellikleri üzerinden yapılacaktır.

GÖRSEL

Mekan, fiziksel olarak görülmesi gereken bir nesnedir ve görüldüğünde kullanıcıda psikolojik vb etkileri yaratmaktadır. Bundan dolayı mekanın görülür olması kullanıcı için temel bir fiziksel gereksinimdir. Görsel performans ve en iyi görme koşullarının sağlanması aydınlatmanın biliminin amacıdır. Yalnızca gözün görme fonksiyonu ve fizyolojik optik gereksinimleri dikkate alınarak yapılan bir aydınlatma yetersiz kalabilir. Aydınlatmada iyi görme koşulları ve rahatlık duygusunun sağlanması da önemlidir. Kullanıcıların mekanda gerçekleştirecekleri eylemin özelliklerine göre, değişik aydınlatma biçimleri ve değişik ışık kaynakları sağlanabilir. Ancak mekan tasarımında gerçekleştirilmek istenen etkilerle kullanıcının görsel ihtiyacı kasıtlı olarak da engellenebilir. Bu düşünce ile biçimlenen mekanlarda psikolojik etkinin yaratılması temel amaç olmaktadır. Ancak genel olarak mekanın algılanabilmesi ve kullanılabilmesi için kullanım amacına uygun olarak kullanıcının görsel fiziksel gereksinimini sağlayacak tasarım ihtiyacıdır. Çalışmada görsel bileşenin, mekandaki ışık şiddeti-aydınlık düzeyi gibi fizyolojik özelliklerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

SAĞLIK

Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı'na göre mekan, insanın beden ve akıl sağlığı için gerekli koşullara sahip olmalıdır. Yaşanabilir bir yerleşmede yaşayanlara yeterli ve sağlıklı su, temiz hava sağlanmasından, atıkların sağlık koşullarına uygun olarak uzaklaştırılmasına, gürültüye karşı korunmasına ve güvenlik gibi koşulları içerir. Mekan, eğer orada insanların sağlık ve biyolojik fonksiyonları destekliyorsa yaşanabilir. Sennett mekanın sağlıklı olmasını kent üzerinden şu şekilde dile getirmiştir; "18.yy'da Aydınlanma planlamacıları, şehri insanların serbestçe dolaşıp nefes alabilecekleri bir yer, insanların sağlıklı kan hücreleri gibi içinde aktığı akışkan atardamar ve toplardamarlardan oluşan bir şehir haline getirmeye çalıştılar. Tıp devrimi, insan mutluluğunun standardı olarak ahlakın yerine sağlığı geçirmiş gibiydi, sağlıkta hareket ve dolaşım tanımlanıyordu" (Sennett, 2011). Bu çalışma kapsamında sağlık bileşeni kullanıcının ihtiyaç duyduğu sağlıklı mekan kriterlerinden mekan içine temiz su getirilmesi, çöp ve atıkların yok edilmesi, mikrop ve zararlılardan korunması üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

GÜVENLİK

Güvenlik insanın temel gereksinimlerindendir. Güvenlik işlevini yerine getiremeyen konumların diğer işlevleri başarıyla karşılamaları zordur. İnsanı insana karşı koruyamayan, insan konfor eğrileri içinde barındıramayan mekannın ne görevsel, ne simgesel ne de doyumsal özellikleri sağladığı söylenebilir (Gür Ş. Ö., 1996). Kullanıcıların mekandan beklediği güvenlik ihtiyacı sağlıklı bir yaşam için gereklidir. Çalışmada bu bileşenin değerlendirilmesi kullanıcının güvenlik ihtiyacını karşılaması için mekanın yapısal sağlamlığının uygun olması, yangın, doğal afetlere, hırsıza ve eylem alanındaki kazalara karşı korunması bağlamında ele alınacaktır.

Mekan örneği >>Tianzhoushan Tea House // Archiplein

Proje Çin'in 5 kutsal dağından biri olan Taoist'de, Anhui ilinde bulunmaktadır. Çevre, doğa ve bina arasındaki yeni ilişkisi, tipik çin resminden ilham alınarak tanımlanmıştır. Bu tür resimlerde, bina ve doğa birbirinden ayrılmazdır. Bu tür resimler temsili olarak; bütüne entegre olmuş mimari kompozisyonun ana tema olarak alınmadığı resimlerdir. Doğal formların yönünü yeniden üretmekte ve manzaranın genel hareketini izlemektedir. Bu özel durum için tasarımcıların kabul ettiği bakış açısı geliştirilen “yok olma felsefesi” dir. Strateji yapının, var olan topografyanın devamı oluşunu göz önüne alarak yere olan etkisini azaltmak üzerine kurulmuştur. Bina doğal hareketin akışı tarafından kıvrılmış ve ölçülerini küçülten bir takım farklı yüzlerle tanımlanmaktadır.

Şekil 3.8. Tianzhoushan Tea House Projesi (<http://www.archdaily.com/428643/tianzhoushan-tea-house-archiplein/>)

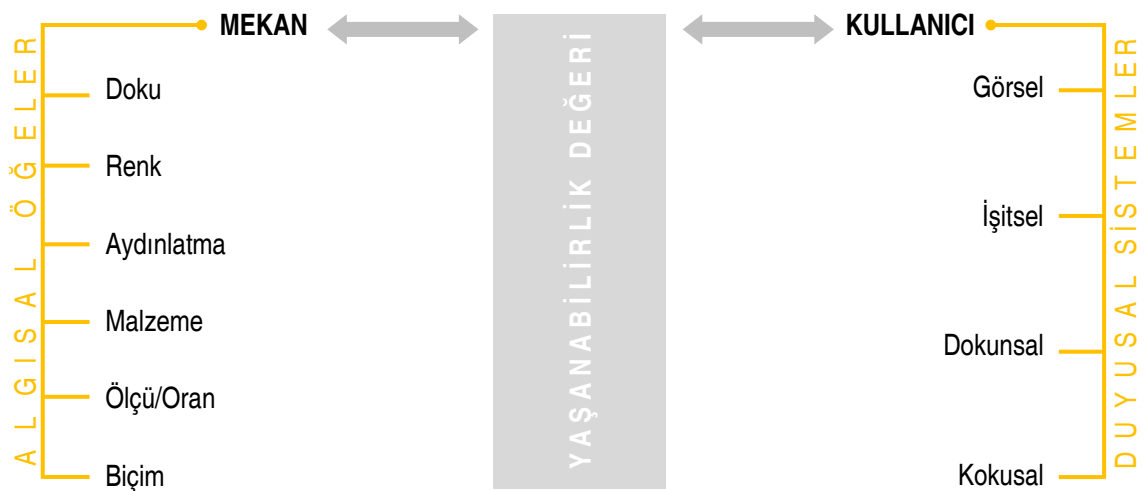
3.1.2.1.1.2. Psikolojik Bileşenler

Modelin oluşturulmasında ve yaşanabilirlik değerlemesi yapılırken kullanılacak tanımlanabilen bileşenlerin bir diğeri ise psikolojik bileşenlerdir. Çalışmada psikolojik bileşenler, algı ve algılamayı etkileyen faktörler üzerinden kurgulanmıştır. Algılamanın, kullanıcının mekanı kullanmasında etkili olduğu bilinmektedir.

Algılama, beş duyu yardımıyla dış dünyayı tanımak, bireyin çevresinde kendisiyle ilgili gördüğü bir nesnenin varlığını farketmesi olarak tanımlanabilir (Arıkan & Odabaşı, 1995). Birey dünyayı tüm duyu organlarıyla görsel, işitsel, dokunsal, kokusal ve tadsal yollarla algılamaktadır. Şöyle ki algılamak, herhangi bir olayı, nesneyi, ilişkiyi belli bir yönde görmek, duymak, dokunmak, koklamak, tatmak ve sonuçta hissetmektir.

Çalışma ve model kapsamında ele alınan psikolojik bileşenleri açıklarken mekanın algıyı oluşturan öğeleri ile kullanıcının duysal sistemleri esas alınmıştır. Çünkü psikolojik bileşenler mekana ait atmosferin oluşturulmasında oldukça önemlidir. Mekan algısını oluşturan öğeler, kullanıcının duyu organlarıyla duyumsanmaktadır. Böylece mekanın kullanılabilirliğini etkilemektedir. Görüldüğü gibi mekana ait doku, renk, aydınlatma, malzeme, ölçü, oran ve diğer düzenleme ilkeleri kullanıcıyı etkileyerek onda görsel, işitsel, dokunsal ve kokusal tepkiler oluşmasını sağlamaktadır.

Bundan dolayı mekanın sadece fiziksel boyutunun değil, psikolojik boyutunun da kullanılabilirliği etkilediği anlaşılmaktadır. Heidegger'de "insanlar çevrelerini önce oraya yerleşerek ve duygusal tepkiler vererek anlamlandırır" diye belirtmiştir (Sharr, 2013).

Şekil 3.9. Psikolojik bileşenlerin sınıflandırılması (A.S.Melikoğlu Eke)

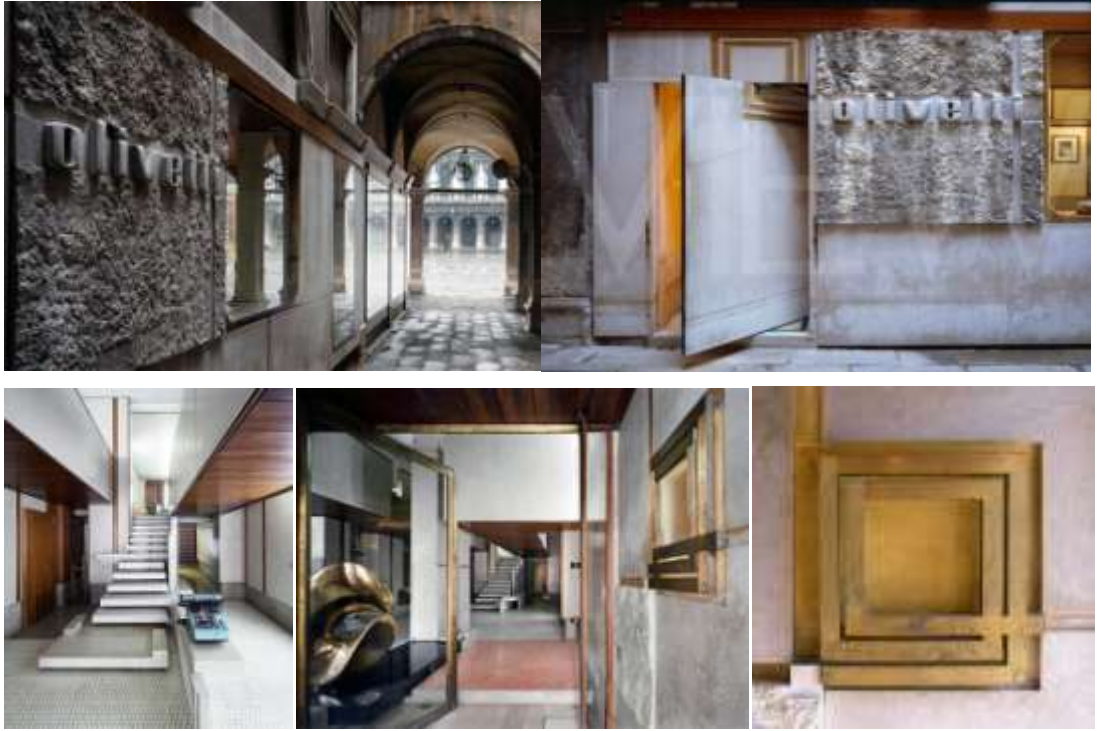
DOKU	Bir yüzeyin üçboyutlu yapısından dolayı sahip olduğu özel bir niteliklerdir. Doku çoğunlukla bir yüzeyin pürüzlülüğünü ve pürüzsüzlüğünü anlatmak için kullanılır. Ching, dokuyu iki ana tipte incelemiştir. Dokusal doku gerçektir ve dokunarak hissedilmektedir. Görsel doku ise gözle görülmektedir. Bütün dokusal dokular görsel doku özelliği taşımaktadır (Ching, 2006). Bu anlamda görme ve dokunma duyularımızın iç içe olduğu söylenebilir. Doku, mekan tanımlamak, donatmak ve güzelleştirmek için kullanılan bir niteliklerdir. Bu yüzden mekanın istenilen kullanım şekline ve kimliğine uyumlu olmalıdır. Örneğin büyük bir hacimde doku, mekanın ölçeğini azaltmak için veya mekanın içinde daha samimi bir alan yaratmak için kullanılabilir. Küçük dokusal farklılıklarla örülü bir hacim kimliksiz olabilir. Sert ve yumuşak, düz ve pürüzlü, parlak ve mat dokusal yüzeylerin birleşimleri çeşitlilik ve ilgi yaratmak için kullanılabilir. Bundan dolayı çalışmada bu bileşenin değerlemesi mekana uygun dokusal özellikleri bağlamında yapılacaktır
RENK	Işığın cisimlere çarptıktan sonra yansıyarak gözümüzde bıraktığı etkiye renk denir (Sağocak, 2005). İzgi'de rengi, bireyin göz ve beyin aracılığı ile kimliğine bağlı öznel değişkenlikte algıladığı ve yarattığı ışık duygu olarak tanımlamıştır. Renkler kullanıcıyı etkileyen bir atmosfer yaratmak amacıyla kullanılan mekan bileşenleridir. Renk kullanımı konusunda sabit kurallar koymak mümkün değildir. Rengin yaratıcı bir şekilde kullanımı, mekanın imajını ortaya çıkarmakta ve ruhsal durumun yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Renklerin gereğinden fazla kullanımı, dikkat çekici olmakla birlikte, kullanıcıların böyle bir ortamdan rahatsızlık duymalarına da neden olabilmektedir. Mekan tiplerine göre renklerin kullanılması değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin beyaz rengin temizliği ve hijyeni simgelemesi, gıda ve sağlık mekanlarında daha sık kullanılmasını sağlamaktadır. Çalışmada bu bileşenin değerlemesi mekana uygun renk özellikleri bağlamında yapılacaktır.
AYDINLATMA	Aydınlatma, ışığın nesneler ve renkler üzerindeki ve içindeki fiziksel değişikliklerin etkilerini, iyi görünüşün sağlanmasını, ışık kaynaklarının amaca uygun olarak seçilmesini, kullanılmasını araştıran ve uygulayan, bir bilim ve sanat dalıdır (Pırılkan, 2005). Aydınlatma, mekan içindeki düzenlemelerin plastik ve estetik değerlerini arttırabilir. Böylece insanın iç dünyasının zenginleşmesine katkı sağlanmaktadır. Doğru bir aydınlatma, kullanıcının bulunduğu mekandan hoşnut olmasına yardımcı olur, güvenlik hissini arttırmaktadır. Aydınlatma ile sağlanan ışık, mekandaki renkleri ve dokuları etkileyerek psikolojik etkiler yaratmaktadır. Yüzeyin sahip olduğu renk ve doku özellikleri ona etki eden aydınlatmanın niteliği ile ilişkilidir. Mekanda kullanılan aydınlatma türü ve niteliğinin uygun olmaması renklerin soluk ve görünmez olmasına, dokuların farkedilememesine neden olmaktadır.

MALZEME	Mekanlarla önce malzemeler aracılığı ile en temel düzeyde görüp dokunarak bir ilişki kurulmaktadır. Bir malzemenin görünüş ve dokusu, duygu ve atmosferi özgün bir şekilde kullanıcıya iletmektedir. Mekanda kullanılan malzeme tasarımcının uyandırmak istediği etki, atmosfer ile ilişkilidir. Bu yüzden malzemenin estetik niteliği oldukça önemlidir. Dodsworth (2012), basit bir şekilde kullanılmış dürüst malzemelere dokunmanın ve bakmanın keyif verdiğini belirtmiştir. Örneğin taş, yeryüzü ile gerçek bir bağlantı kurar ve net ve dürüst bir malzemedir (Dodsworth, 2012). Ahşap, doğa ile ilişkiyi kuran, sıcaklık ve güzel bir malzemedir. Metal malzemeler ise, mekana modern ve güçlü bir görüntü katar bazen de maskülen bir etki yaratmaktadır. Malzemelerin basit ve sade şekilde kullanılması mekanda güçlü bir etki katabilir ve kullanıcıda farklı duygular yaratabilir. Tekstil malzemesi ise, ışığı emerek ya da yönlendirerek ışık gölge değişimleriyle dramatik etkiler üretmektedirler (Dodsworth, 2012). Bu anlamda tekstil, mekanda keyifli deneyimler yaratabilmenin bir aracı olabilmektedir.
ÖLÇÜ ORAN	Mekan bağlamında ölçünün kaynağı insandır. Mimarlıkta öğelerin, mekanların boyutlarının matematiksel, fiziksel olarak ölçülmesi önemli olmakla birlikte ölçüye vurulan sonuçların duygusal etkisinin değerlendirilmesi de önemlidir (İzgi, 1999). Mekanın eni, boyu ve yüksekliği arasındaki ölçü ilişkisi oranı vermektedir. Bir parçanın diğer parçalarla be bütünle kurduğu bu harmonik ilişki insanın mekanla, mekanın öğeleriyle ve çevrenin mekanla arasındaki oranları yaratmaktadır. Bu oranların farklı şekillerde uygulanması ile algıyı etkileyen düzenler ortaya çıkmaktadır. Düzenlerin kullanılması da güzellikle ilgili değerleri yaratmaktadır. Mekan ait oranların doğru kurgulanmaması algıyı bozmakta ve psikolojik olarak mekanın değeri düşürmektedir. Bundan dolayı çalışmada mekanın oran ve ölçülerinin işlevsellik, uyumluluk değerlerinin belirlenmesi düşünülmektedir.
BİÇİM	Mimarlıkta biçim ve mekan beraber varolmaktadırlar. Biçim, üç boyutuyla kendisini çevreleyen mekanın hacmini belirginleştirerek orada bir etki alanı ya da hakim olduğu bir bölge oluşturmaktadır. Böylece bir mimari mekanı tanımlamaktadır. Bacon; "Mimari biçim, mekan ve kütle arasındaki temas noktasıdır. Mimari biçimlerin, dokuların, malzemelerin, ışık ve gölge ayarının, rengin hepsi mekanı biçimleyen bir niteliği ya da ruhu inceden inceye duyumsatmak için bir araya gelirler" demiştir (Bacon, 1974). Biçimin yarattığı algı durumu şu şekilde oluşmaktadır (Ching,2010); Değişken bir perspektif veya bakış açısı bir biçimin değişik görünümlerini sunar Biçimden uzaklık onun görünen boyutlarını belirler Biçimin ışıklandırma koşulları onun şeklinin ve yapısının anlaşılabilirliğini etkiler Biçimi çevreleyen görsel alan onun anlaşılıp tanınmasını sağlar.

GÖRSEL	Nesnelerin görsel biçim, boyut, renk ve dokularını algılayışımız onları gördüğümüz görsel çevreye ve bu nesnelerin bu çevrede birbirleriyle ve görsel ortamlarıyla kurdukları ilişkiye göre şekillenmektedir (Ching, 2006). Kullanıcının görsel etkilenmesi ışık ile meydana gelmektedir. Işık, mekan içerisindeki yüzeylerin üzerine düşer, onların renklerini canlandırır ve dokularını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle günışığı meydana getirdiği değişken ışık ve gölge değerleri ile mekana canlılık vererek, mekanın içindeki biçimleri belirginleştirir (Ching, 2010). Günışığının oda içindeki yoğunluğu ve dağılımı mekanın biçimini netleştirebilir veya bozabilir, oda içinde renkli bir atmosfer oluşturabileceği gibi kasvetli bir ortam da yaratabilir. Bu yüzden kullanıcı görsel olarak mekanın doku, renk, biçim gibi öğelerinden psikolojik olarak etkilenmektedir. Renklerin psikolojik etkileri, insanın zihinsel aktivitelerini, fiziksel performansını, psiko-sosyal durumunu etkilemekte, insan-donanım-çevre sistemi içinde önemli bir rol üstlenmektedir (Sağocak, 2005).
İŞİTSEL	Sesler yaşamı anlamlandırılırken kullanılmaktadır. Mekanın algılanmasında da görsel ve dokunsal duyuların yanında işitme duyusu çevreye verilen tepkileri belirlemektedir. Kullanıcının mekana ait iç güdüsel tepki ve duygularını görüntüler kadar sesler de etkilemektedir. Yani işitsel deneyim, o yere ait deneyim ve algıları biçimlendirmektedir. Temposu, biçimi, sevilirlik derecesi gibi unsurlar kullanıcıda mekanla ilgili tepkiler uyandırmakta ve davranışlarını etkilemektedir.
DOKUNSA	Mekanın psikolojik olarak algılanmasında dokunma hissinin önemi fazladır. "Hakikaten hissedilen" derken Loos'un kastettiği, yalnızca görme duyusunu değil, geri kalan duyuları da içeren bir mekan algısıdır. Loos'a göre mekanın mimari mekan olarak değerlendirilebilmesinin tek ölçütü budur. Loos dokunma duyusunu bütün duyulardan üstün tutar. O, mekanlarında insanların tözü dört bir yanlarında hissetmelerini, tözden etkilenmelerini, mekanın kapalı olduğunu bilmelerini, dokuyu ahşabı hissetmelerini, rahat oturmaktan ve iskemleyi dışsal bedensel duyularının geniş kesiminde hissetmekten çekinmemelerini istediğini söylemiştir (Colomina, 2009).
KOKUSAL	Kokular, uyarıların yorumlanmasında önemli bir ipucu olabilmektedir. Diğer uyarılar gibi koku da duygulanım yaratmaktadır (Karalar, Barış, & Velioğlu, 2006). Bazı mekanların kendilerine has kokuları vardır. Bu kokular kullanıcıların duygularını etkilemektedir. Çünkü bu kokular o mekan ile örtüşen, ortamda varlığı doğal karşılanan hatta kullanıcı tarafından aranan kokulardır. Mekanın kokusu, ses, doku gibi diğer duyularla birlikte mekanın atmosferini oluşturmakta bu yüzden mekanın değerlemesi açısından ele alınması gereken bir bileşendir.

Mekan örneği >> Olivetti Showroom // Carlo Scarpa

Venedik'te San Marco meydanının kuzey yönünde yer almaktadır. 1957-58 yıllarında tasarlanmış ve bitirilmiştir. Scarpa mekanı kendine sağlanan uzun, dar ve karanlık sokaklardan açık bir mücevher kutusuna dönüştürmüştür. İlave edilmiş pencereleri ve içerinin şeffaflığıyla, Scarpa iç ve dış mekanı birleştirerek ve showroom'un ışık almasını sağlamıştır. Bu şekilde mekan, kullanıcılarına daha rahat olacak biçimde sunmuştur. Mekanda belirgin şekilde öne çıkan, showroom'un arkalarına doğru ilerleyen Scarpa'nın güçlü mermer merdivenidir. Merdivenin taş tablaları prınç çubuklarla desteklenmekte ve merdivenin formu ikinci düzeye ve balkonlara zemin oluşturmaktadır. Merdivenler hafif uçan bir şekilde ortaya çıkmakta ve odanın görünmesine izin vermektedir. Scarpa ışığı; dış cepheye eklenmiş pencerelerle, ikinci kattaki ahşap gridlerle ışığı alma miktarını ayarlayarak, yapay aydınlatmayı iç mekan için seçtiği malzemeyle kontrol etmektedir. Camla bölünmüş zemin ve sınırlı yumuşak taş duvarlar ışığı mekanda yansıtır ve dar olan showroomu ferahlatmaktadır. Zeminde farklı renklerde mozaikler kullanılmıştır. Ana girişteki mozaikler kırmızı, yan girişler mavi, arka kısmı sarı, merkez beyazdır. Binanın diğer göze batan önemli özelliği ise girişin yanındaki Alberto Viani'nin "Nudo al Sole" adlı heykelidir. Heykel, üzerine su akan, siyah mermer zemine oturmaktadır. Sahip olduğu bu özelliklerle bina bugün Olivetti'nin müzesi olarak anılmaya başlamıştır.

Şekil 3.10. Olivetti Showroom (<http://www.archdaily.com/155074/ad-classics-olivetti-showroom-carlos-scarpa/>)

3.1.2.1.1.3. Sosyolojik Bileşenler

Mekan tasarlama sanatı olan mimarlık ilk insanların korunma ihtiyacının sonucu olup, zaman içinde gerçekleşen toplumsallaşma ve işlevsel örgütlenme, değişik yapı tiplerinin ortaya çıkmasını sağlamış ve mimarlık eylemine yön vermiştir. Toplum olarak örgütlenen insanların mimarlık ile kurduğu ilişkiyi Kuban şu şekilde özetlemiştir;

- Toplumdaki insanların karşılıklı ilişkilerinin gerektirdiği eylemler yapı gereksiniminin niteliğini belirlemektedir.
- Toplumun sahip olduğu kültürün özellikleri; yapı biçimlenmesini, niceliksel gereksinimlerin ötesinde saptayıcı önemli bir etmendir.
- Yapıcının yaratıcı kişiliği, içinde yetiştiği toplum kültürünün etkisi altında oluşur yani mimar, içinde yetiştiği toplumun davranışlarından soyutlanamaz (Kuban, 2010).

Görüldüğü gibi insanın mekan içinde birey olarak var olmadığı bu yüzden sadece fizyolojik ve psikolojik niteliklerle ortaya konulamayacağı ortadadır. İnsanın topluluk içinde diğer insanlarla birlikte sosyolojik olarakta var olmaktadır.

Modern mimarlık ve şehirciliğin anayasası sayılan Atina Anlaşması'nın ikinci maddesine bakıldığında şu açıklama dikkati çekmektedir (Corbusier, 2009);

“Ekonomik, toplumsal ve siyasal değerlerin yanında yer alan, insan karakterine bağlı psikolojik ve fizyolojik değerler de, bireysel ve toplumsal düzene ilişkin kaygılardan ileri gelen çekişmelere dahil edilmişlerdir. Yaşam, ancak insan karakterini yöneten bu iki çelişen ilke “-birey ve topluluk-“ birbiriyle uyduğu zaman gelişebilir.”

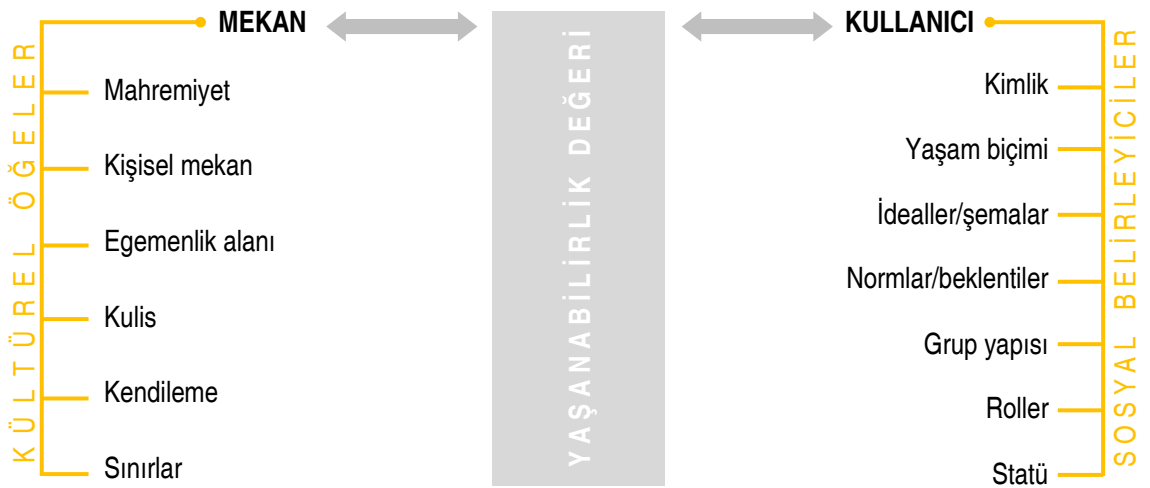
Böylece insanın, kendini ortaya koymasında “toplum” olmanın önemi ifade edilmiştir. Aynı maddenin açıklamasında; “İnsan yalnızca kendi gücüyle yetinmek zorunda kalmış olsaydı, kendisine ancak bir kulübe yapabilecekti ve güvensizlik içinde birtakım tehlikelerle ve yalnızlığın sıkıntılarından dolayı daha da ağırlaşan yorgunluklarla dolu bir yaşam sürecekti. Belli bir topluluğa bağlandığı zaman ise, kaçınılmaz bir sıkı düzenin baskısını üzerinde hissetmekle birlikte, zorbalığa, hastalığa ve açlığa karşı da belli ölçüde korunmuş olmaktadır. Konutunu mükemmel bir duruma getirmeyi düşünebilir ve toplumsal yaşama katılma konusundaki temel gereksinimini tatmin edebilir.” denilmektedir.

Bu bakış açısıyla mekan tasarımında sosyolojik-toplumsal verilerin dikkate alınmaması yaşamayan mekanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Çünkü insanların içinde bulunduğu sosyolojik durumuna zıt özelliklerdeki mekanları kullanması olanaksızlaşır. Çünkü mekan, insanın toplumsal ilişkilerini düzenleyen bir köprü durumundadır. Örneğin 1954 yılında St. Louis'te inşa edilen Pruitt Igoe toplu konutlarının 1970'te yıkılması, fiziksel sebeplerinin yanında buranın insan ilişkilerine ve yaşayanların sosyal yaşam biçimine uygun olmamasından kaynaklandığı da düşünülmektedir.

Antikiteye bakıldığında da durum bundan farklı değildir. Zevi, bir Yunan mabedi için "bu mekan yaratıcı bir biçimde hiçbir zaman düşünülmemiştir çünkü hiçbir sosyal işlevi karşılamıyordu. Bu da mabedin, dini cemaatin evi olarak değil, tanrıların içine girilemez barınağı olarak kabul edilmiştir. Törenler mabedin çevresinde, dışında sürmektedir (Zevi, 1990)." derken mekanın biçimlenmesinde aranması gereken sosyal etkiye dikkat çekmiştir.

Yaşanabilirlik değerlendirme modelinde kullanılacak sosyolojik bileşenleri mekanın kültürel öğeleri ile kullanıcının sosyal belirleyicileri oluşturmaktadır. Toplumsal yaşamın bir ifadesi olan kültür ve onu oluşturan öğeler mekanın biçimlenmesinde etkindir. Bu yüzden belirli bir grubun ortak özelliklerini oluşturan kültürle ilgili verilerin mekan değerlemesinde kullanılması gerekmektedir. Bununla birlikte kullanıcıyı sosyal bir varlık olarak oluşturan kimlik, statü, yaşam biçimi gibi belirleyiciler, mekana karşı doyum oluşturmaktadır. Bir kişi için mekanın yaşanabilirliği sosyal bağlamda sağlanması beklenen doyum ile de ölçülmesi gerekmektedir.

Şekil 3.11. Sosyolojik bileşenlerin sınıflandırılması (A.S.Melikoğlu Eke)

MAHREMİYET	Mahremiyet kişi veya gruba optimum yaklaşma koşulu olarak tanımlanmaktadır. İnsanın zihinsel kurgusunda her ortam ve onun doğurduğu davranış için “ideal mahremiyet” bulunmaktadır. Bu tanım sosyal norm ve kültürel değerlere bağlı olarak varolmaktadır (Gür Ş. Ö., 1996). İnsan ve çevresi ile uyum ve iletişimde merkezi rol oynayan mahremiyet, mekansal örgütlenmenin gerçekleşmesinde önemli bir kriterdir. Bir kültürel değer olan mahremiyet, mekan içinde kişinin kurduğu bir sınırdır. Bu sınırların mekandaki ifadeleri de kamusal veya özel alanların oluşmasını sağlamaktadır. Mahremiyet mekan içinde görsel ve işitsel olarak iki şekilde uygulanmaktadır. Görsel ilişkinin ve gürültünün mekanın kullanımına uygun şekilde kurgulanması bu anlamda oldukça önemlidir. Bu anlamda mekanın mahremiyetinin sosyal kodlarla uyumlu olması beklenmektedir. Ancak bu şekilde kullanıcı ile iletişim kurmakta ve mekanın kullanılması sağlanmaktadır. Çalışma kapsamında mekanın mahremiyeti işitsel, görsel, kişisel ve toplumsal gizlilik göz önüne alınarak değerlendirilecektir.
KİŞİSEL MEKAN	Bir diğer sosyolojik ve kültürel ifade olan kişisel mekan, kişinin sahip olduğu mahremiyet değerinden kaynaklanmaktadır. Bir insanın diğerleriyle arasına çizdiği görünmez alan, kişisel mekanı oluşturmaktadır. Gür, kişisel mekanı çeşitli özellikleriyle tanımlamaktadır. O’na göre her bir bireye göre yaratılan gözle görülmez sınırlar vardır; sınırlar toplumda onay gören davranışların zonlarını belirlerler; davranış konumu değişince zonun ölçüsü de değişir; zonların etkisi, sosyal örgütlenme biçimi ve yarı sabit donatılarla yumuşatılabilir; zonlar uyarı verilmeden zorlanırsa kişide gerilim yaratılır; zonlar ve sınırlarının denetimi, bilgi akışını mahremiyet açısından ayarlar ve düzene sokar (Gür Ş. Ö., 2000). Buradan da anlaşıldığı üzere bu sınırları zorlayan mekanların kişisel alanı ve mahremiyeti zorladığı ve yaşanabilirliği düşürdüğü söylenebilir. Mekanı oluşturan kişisel alanlar, kullanıcı ile uyumlu olduğunda iletilebilirliği artmakta ve kullanılmaktadır.
EGEMENLİK ALANI	Egemenlik alanı kişi ve grup sınırlarını betimleyen bir davranış mekanizmalarının gerçekleştiği mekan parçasıdır. İnsanın bilişsel kurgusunda sosyal norm ve kültürel değerlerle belirlenmiş mekana ait bir mekanizmadır. Egemenlik alanı, zihinden fiziki biçime duvarlar, farklı malzemeler, dokular ya da renkler ile aktarılmaktadır. Mekanı ait bu öğeler ile oluşturulan egemenlik alanı, davranışı, topluluk içindeki ilişkileri, belirlenmiş sosyal düzeni sağlamaktadır. Bu yüzden oluşturulan egemenlik alanının, kullanıcı ve sosyal normlarla uyumlu olması beklenmektedir. Böylece mekan kullanılabilen ve yani işlevselliğini devam ettirmektedir. Aynı zamanda farklı egemenlik alanlarının oluşturulması ile mekanda çeşitlilik sağlanmakta ve zengin bir mekan düzenlemesi oluşmaktadır.

KULİS

Kulis mekanı, Gür'ün belirttiği üzere bir hazırlık mekanıdır. Kullanıcıyı, asıl eylemin gerçekleştiği mekana hazırlayan bir ara eylem alanıdır. Kültürel ve sosyolojik özelliklere paralellik göstermektedir. Özellikle konut için kulis mekanları, kültürel bir göstergedir. Mahremiyetle de ilişkili olan kulis kavramı mekanları içe dönük-dışa dönük, arka-ön, temiz-pis, kamusal-özel gibi ayrıştırarak kullanılabilirliğini etkilemektedir. Bu durum hem mekan çeşitliliğini sağlarken hem de işlevselliğini arttırmaktadır. Bundan dolayı kulis mekanları kullanıcının kültür ve sosyal değerleri ile uyumluluk göstermelidir.

KENDİLEME

Kendileme, insanın doğayla ilişkisini anlatır. İnsan doğadan yararlanmak için, yeteneklerini kullandığı her defasında, kendini gerçekleştirme süreci içinde doğayı kendiler (Bilgin, 1990). Kendileme, kabul etme ve niyetlilik gerektirmektedir. Bu da ancak beden yoluyla gerçekleşir. Çünkü insan ancak kendi isteği ile oluşan olaylar ve nesneleri kabul etmektedir. İnsan içinde yaşadığı ve deneyimlediği her mekanı sahiplenemez ancak bu mekanlara kendinden birçok özellik katmakta, kimliğini aktarmakta ya da ilişki kurmaktadır. Bu şekilde sadece sahibi olunan ev gibi özel mekana değil içselleştirilen kent, sokak gibi genel mekanlar da kendilenebilir. Kendileme, deneyimleme ile oluşan dönüştürme eylemi ile gerçekleşmektedir. Sonucunda ise mekan, deneyimleyenine paralel ortaya çıkan bir kimlik ve kişilik yansıtmaya özelliği kazanmaktadır. Bu durumun gerçekleşmediği mekanlar için uyum durumunun sağlanmadığı böylece mekana karşı doyumsuzluk görülmektedir. İnsanın mekanla oluşturduğu etki-tepki sürecinin önemli bir çıktısıdır kendileme. Bedeni ile mekana cevap veren insan aynı zamanda onu sahip olduğu öze uygun şekilde de biçimlendirmektedir. Yaşantısından kaynaklanan tüm eylemleri bu biçimlendirmenin temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden kendileme aynı zamanda kültürel bir öze de sahiptir.

SINIRLAR

Sınırlar, insanları nesnelerden ve diğer insanlardan ayıran engellerdir. Bu engeller fiziksel, psikolojik ve sosyal olabilir. Sınırların ortak özellikleri; her birinin bir bölge tanımlaması, geçirgenlik değerine, keskinliğe ve simgesel göstergelere sahip olmalarıdır (Gür Ş. Ö., 2000). Mekan içinde kullanılan yarı bölücü elemanlar, kullanılan farklı malzemeler ya da sabit/ hareketli donatılar sınırları belirlemektedir. Bu şekilde kullanıcının davranışlarını, eylemlerini değiştirebilmekte, yeni düzenlemelerin ortaya konmasını sağlamaktadır. Böylece mekanda çeşitlenmeye ve iletilirliğe olanak tanırken, kullanılabilirliği arttırmaktadır. Örneğin sınırlandırılmış konut bölümlerinin gerek işlevsel gerekse anlamsal farklar taşıdığına dayanarak kültürel farklara ve evrime ışık tutabileceği bilinmektedir.

KİŞİLİK

Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir (Arıkan & Odabaşı, 1995). Bireylerin hedeflerine ulaşmalarında büyük bir rol oynayan kişilik, davranış ve alışkanlık kalıplarının yaşam tarzının temeli olarak tanımlanmaktadır. Birey kendisinin ve dünyasının oluşturduğu görüşleri doğrultusunda bir amaç edinmekte ve bu amaca ulaşmak için bir takım davranışlar ortaya koymaktadır (Sarıkaya ve Sütütemiz, 2004; Penpece, 2006). Kişiliğin belirlenmesi genetik faktörlere, kültürel faktörlere, sosyal sınıf faktörüne ve aile faktörüne bağlıdır (Arıkan & Odabaşı, 1995). Bu faktörler, birçok durumda mekanla ilgili kararların verilmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle yaşanan kültürün yarattığı davranış biçimleri ile gelir, eğitim, meslek gibi sosyal belirleyiciler yaşanan ortama uyum sağlamak için gerekli sosyolojik bileşenler olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece kullanıcılar artan oranda, sosyal kimliklerinin bir parçası haline gelen yaşadıkları mekanlar ile bütünleşmekte ve kişiliklerinin bir uzantısı haline gelmektedir.

YAŞAM BİÇİMİ

Yaşam biçimi en yalın anlamıyla kişinin nasıl yaşadığıdır. Yaşam biçimi yalnızca bir birey için, birbiriyle ilgili küçük bir grup için ya da büyük bir grup için ele alınabilir (Karalar, Barış, & Velioğlu, 2006). İnsanın yaşam biçimi, gereksinimlerini ve isteklerini etkileyerek kullanıcı olarak davranışlarını ve dolayısıyla mekanı etkilemektedir. Rapoport'ta (2004) yaşam biçiminin insanları eylemlere ve eylem sistemlerine götürdüğünü ve bunları kültürün en somut ifadesi olarak belirtmiştir. Yaşam biçimini kişilikle de ilişkisi bulunmaktadır. Belli kişilik özelliklerine sahip bir kullanıcı, bu özellikler çerçevesinde oluşturulan bir yaşam biçimini ve doğal olarak o yaşam biçimine uygun bir mekanda yaşamak isteyecektir. Özellikle kültürel altyapı ve o kültürün sahip olduğu değerler durumun oluşmasında etkindir. Bununla birlikte demografik öğeler, ekonomik öğeler ya da psikolojik öğeler yaşam biçiminin sınırlarını çizmektedir.

**İDEALLER
ŞEMALAR**

Toplumsal değişkenlerden olan dünya görüşü, özel bir kültürün üyelerinin dünyayı nasıl gördüğünü açıklamak üzere kullanılan bir kavramdır (Rapoport, 2004). Dünya görüşlerini oluşturan değerler ise idealler ve şemalar ile normlar ve beklentilerle ifade edilmektedir. Bu kavramlar çevrenin gelişmesinde önemli rol oynamaktadırlar. İdeal, insanın toplumsal gereksinimleri ile bu gereksinimlerin somut olarak nasıl ve ne gibi karşılanacağı arasında rol oynamaktadır. Toplumda yaşayan insanın amaçlılık taşıyan eylemlerinde bir çeşit hareket ettirici mekanizma olarak iş görmektedir (Kagan, 1993). İdealler, insanların her yerde ve her zaman ulaşabilmek için çaba gösterecekleri en yüksek amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ideallerin oluşturduğu şemalar da mekanın kültürel ve sosyolojik kodunun oluşmasında etkindir.

NORMLAR BEKLENTİLER	Değerler, idealler, imgeler, şemalar insanı belirli beklentilere ve normlara, standartlara götürmektedir (Rapoport, 2004). Bunlar sadece mekan tasarımı bağlamında değil, davranışların da sınırlarını çizmektedir. Rapoport (2004) tasarımda belli normlara ve standartlara ulaşmak için belirli kuralların uygulanması, belli kısıtlamalar içinde ideallere olabildiğince yaklaşan seçimlere ulaşıldığından bahsetmektedir. Bu norm ve standartlar çevrelerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Sahip olunan kültürel temele uygun malzeme, biçim, renk vb normlara uygun biçime sahip mekanlar sosyal ve kültürel sınırları çizmekte, kullanıcı için özel ortamlar yaratmaktadırlar. Belirlenen bu normlar grup içerisinde sözlü olmayan kuralların oluşmasına, mekansal örgütlenme için de şemalar ortaya koymaktadır.
GRUP YAPISI	Toplum içinde farklı gruplar mevcuttur. Bunlar yaş, cinsiyet, meslek gibi faktörlere bağlı olarak ayrılmış sosyal gruplardır. Gruplar arasındaki farklılıklar mekan örgütlenmesinin de değişmesine sebep olmaktadır. Rapoport bir örnekle durumu “bekarların, yeni evli çiftlerin, çocuklu anne babaların, yalnız anne babaların ve çocukları büyümüş çiftlerin çok farklı ihtiyaçlar ve istekleri olduğu, yaşam tarzlarının benzemediği” şeklinde açıklamıştır. Mekandan beklentiler her grup için farklılaşmakta, değerlemeler sahip oldukları bu kodlara göre şekillenmektedir. Grupların boş zaman etkinlikleri, talep ettikleri konfor, yaşam biçimi gibi ayrımlar grup yapısının, mekan yaşanabilirliğinden ne beklediğini de ortaya koymaktadır.
ROLLER	Bireyin üyesi bulunduğu kümenin etkinliği sırasında benimsediği davranış özellikleri şeklinde tanımlanan rollerin hem değişken hem de değişmez bileşenlerinin olduğundan bahseden Rapoport, toplum içinde ve mekansal örgütlenmede farklılıkların, çeşitliliklerin oluştuğunu belirtmiştir. Kültürel ve sosyal bir gösterge olan roller, grup içindeki bireylerin ihtiyaç ve isteklerini belirlemektedir. Böylece kullanıcının yüklendiği role göre mekansal beklentileri de değişmektedir. Aynı kültürel düzende bile değişen roller mekansal örgütlenmenin değişmesine yol açmaktadır. Örneğin günümüzde değişmeler gösteren aile içindeki kadının rolü konut içindeki mekan kullanımını da etkilemiştir.
STATÜ	Statü kavramı en basit tanımıyla kişinin toplumdaki konumuna işaret etmektedir. Sosyolojide sosyal statü kavramı, çoğu zaman toplumsal rol kavramıyla ilintilidir ve rolün durağan yönünü belirtmektedir (Turner, 2001). Toplumdaki statü konumları hiyerarşik açıdan ayrıcalık ve saygınlığa göre derecelendirilmektedirler. Bundan dolayı grup içindeki statü düzeyleri mekan örgütlenmelerinin yapısını etkilemektedir. Mayer, saygınlığı sosyo-psikolojik bir kategori içinde değerlendirerek, saygınlık derecelerinin statü farklılıklarını meydana getirmektedir (Turner, 2001)

Mekan örneği >> House I // Hiroyuki Shinozaki Architects

Bu ev konutların yoğun olduğu bir bölgede üç kişilik bir aile için tasarlanmıştır. Her yaşam alanı, taş duvarlarla ışınsal bir biçimde bölünerek oluşturulmuştur. Küçük bir arsa üzerindeki bina, bulunduğu yerin özelliğinden farklı olarak derin ve rahat bir atmosfere sahiptir. Böylece mekan, insanda ferahlık ve açıklık hissini oluşturmaktadır. Bununla birlikte diğer evlerdeki insanlarla çeşitli ilişkilerin kurulmasına ve selamlaşma gibi komşuluk davranışlarına olanak tanımaktadır. Tasarımcıların da bakış açısı çevrenin evi sarmasını ve onunla iletişime geçmesini sağlayarak içsel ve dışsal sosyal ilişkileri yaratmaktır. Bu yüzden evi, çevrelenmiş kapalı bir kutu olarak tasarlamamışlardır. İç mekanda ise duvarlar ışınsal biçimde konumlandırılmıştır. Aile bireyleri düzensiz uzaklıklarla birlikte yaşamakta, bu duvarlar ile birbirine yaklaşıp ve uzaklaşmaktadır. Evin merkezi ortak bir sosyal alanı ifade ederken, duvarlarla bölünmüş yan mekanlar daha özel eylem alanlarıdır. Çatının formu da bu sosyal alanın ifadesini güçlendirecek şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 3.12. House I (<http://www.archdaily.com/454505/house-i-hiroyuki-shinozaki-architects/>)

3.1.2.1.2. Tanımlanamayan Bileşenler

“Evimiz; bedenimiz, belleğimiz ve kimliğimizin sığınağıdır.”

Pallasmaa

Fizyolojik, psikolojik, sosyolojik olarak sınıflandırılan “tanımlanabilen bileşenler”, mekanın yaşanabilirlik değerlemesini yaparken tek başına yeterli değildir. Çünkü mekan, fiziksel bir gerçeklik olmasının yanında anlama bağımlı bir “yer” kavramını da ifade etmektedir. Çalışma kapsamında sıklıkla başvurulanan “kullanılan her mekan yaşanabilir değildir” düşüncesi de bunu destekler niteliktedir.

Bundan dolayı mekanın yaşanabilirlik değerlemesini yapabilmek için tanımlanamayan bileşenlerin sisteme dahil edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu bileşenlerin mekana karşı duyulan yakınlık, onda bulunan anlam gibi insanı yaşadığı çevreyle birleştirebilen yerin özüne ilişkin nitelikler olarak kabul edilmiştir.

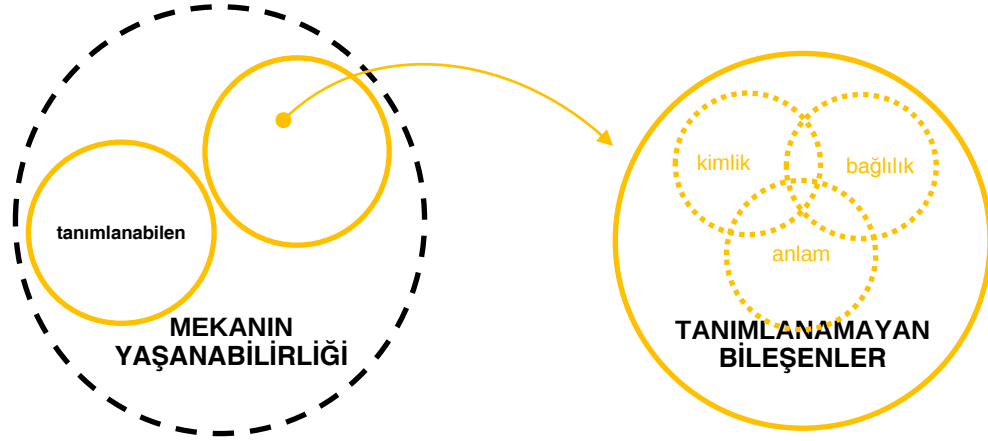
Fiziksel ve maddi dünyanın gerçeklerine dayanan pozitivist çalışmalarda sıklıkla sembolik anlamlar ve değerlendirmeler arasındaki ilişkiler ile yer duygusunun etkisi gibi önemli noktalar göz ardı edilmektedir. Bu anlamda “yaşanılan yer” olarak tanımlanan mekanın fiziksel bir çevre olarak değil, anlam yüklü bir “yer” olması beklenmektedir. Böylece mekanın yaşanabilir olması insanın öznel deneyimleri ile oluşan içsel bir gerçeklikle ilgili olan “yaşanılan yer” olmasına bağlıdır. Anlaşıyor ki “yer” çevresiyle anlam kazanan ve farklı yorumlara açık olan bir kavramdır.

Heidegger mekan ve yer ile ilgili olarak şöyle der; “mekanlar, matematiksel olarak kavranan “mekan”la değil, insan deneyimi yoluyla kavranan “yer” le varlık bulmaktadır (Sharr, 2013).

“Yer” kavramının ne ifade ettiğini Alain de Botton’un Mutluluğun Mimarisi adlı kitabından yapılan şu alıntıyla ortaya koymak mümkündür (Botton, 2010);

“... Bu ev yıllar boyu pek çok şeye tanıklık etti. Burada yaşayan çiftin ilk sevişmesini, kundağa sarılı yeni doğmuş bebeklerin hastaneden eve getirilişini gördü. Çocuklar ödev yaparken onları sessizce izledi. Gecenin bir vakti mutfakta fısıltıyla dile getirilen itirafları duyup şaşırdı. Burada yaşayanlar için yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir sığınak, onların kimliğinin koruyucusu oldu. Yıllar boyunca evin sakinleri ne zaman bir yolculuktan dönseler, çevrelerine şöyle bir bakınca kim olduklarını hatırladılar... Bu ev, içinde yaşayanların pek çok sorununa çözüm getiremez belki ama evin odalarına bakınca insan burada yaşayanların mutlu olduğunu anlayabiliyor. Kuşkusuz bu mutlulukta mimarının payı büyüktür. Mimari mutluluğun özünde ille de çok gösterişli, destansı birşey olmadığını kavramamızı,

eski parkeler üzerinde yürürken, sabah güneşinin plastik boyayla boyanmış duvarlar üzerine vuruşunu izlerken de mutlu olabileceğimizi anlamamızı sağlar.”

Şekil 3.13. Mekanın tanımlanamayan bileşenleri (A.S.Melikoğlu Eke)

Yaşanabilirlik değerlendirme modeli kapsamında mekanın tanımlanamayan bileşenleri, “yer” kavramı ile ilişkilendirilerek şu başlıklar altında irdelenmiştir.

- *Anlam*; kişi veya nesnelere verilmiş değerleri, yapılmış kabulleri, ortaklaşmış duyguları, kolektif çağrışım ve etkilenmeleri uyaran ve uyandıran özellik olarak tanımlanmaktadır (Gür, 2000). Kevin Lynch’e göre anlamlandırma; çevreyi canlandırmakta, insan deneyimlerinin şiirselliğine derinlik katmaktadır. Gerçek tasarımın formunun, anlamı reddetmek yerine güçlendirmek için kullanılması gereklidir.

Göregenli’nin (2010) aktardığı Relph’in yer ve yersizlik üzerine yaptığı çalışmasında yerin üç bileşeni; fiziksel ortam, aktiviteler ve anlamlar olarak tanımlanmıştır. Bu üç bileşen içinde anlamlar diğerlerine göre anlaşılması en zor olan ve aynı zamanda büyük bir öneme sahiptir. Bu anlamda insanların çevrelerini nasıl kavramsallaştırdıkları ve kullandıkları mekanları nasıl değerlendirdikleri oldukça önemli olmaktadır.

Gustafson’un yerin anlamını incelerken, onu birkaç boyutu ile ele almaktadır. Ona göre anlamlı bir yer; tanımlanabilir, olumlu ve olumsuz değer biçilebilir, süreklilik ve zamanla değişim gösterebilir niteliklere sahip olmalıdır.

- *Kimlik*; yerin kimliği ise; insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle, fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri ve inançları tarafından belirlenen, yerin ve kişinin kimliğini yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü olarak tanımlanmaktadır (Prohansky, 1978) (Göregenli, 2010).

Günlük yaşantı içinde gerçekleşen deneyimler yoluyla oluşan yer kimliği, insan deneyiminin ve aktivitesinin meydana geldiği tüm mekanlarda oluşmaktadır.

Heidegger'e göre "binalar insanların uğraş verdiği şeylerin izlerini maddi dünyada hem küçük hem de büyük ölçekte kaydederek bina sakininin özgün karakterini yansıtır."

- *Bağlılık*; deneyimlerin bir ürünü olarak basit bir uyaran-tepki zinciri biçiminde oluşmaktan çok, bir bellek oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır. Böylece yer ve insan arasında duygusal bir bağ kurulmaktadır. Çünkü insanlar diğer nesnelerle kurdukları gibi içinde yaşadıkları mekanlarla da farklı düzeylerde bağ kurmakta ve onları içermektedir. Bu durumu Colomina şu şekilde örneklemektedir; "Loos'un evlerinde, insanın ruh haline ya da günün saatine göre tam yerleşmelik birçok yer, bir mekandan sağlamasını, iletmesini, korumasını isteyeceği pek çok şeyi hayal etmesi kolaydır. Asıl mesele kişinin kendini evden dışlanmış hissetmesi değil, daha ziyade evin kişiyi içirme biçimindeki törenselliğidir" (Colomina, 2009).

Görüldüğü gibi yer, insanın yoğun deneyimlerini içeren, her bireye özgü, öznel değerler taşıyan bu şekilde kişinin yaşamını etkileyen, birçok sembolik anlamlar yüklenen bir fiziksel gerçekliktir.

Heidegger'de insan deneyimleri üzerine kurduğu mimarlık modelini "bir yeri anlamlandırmayı o yerdeki yerleşim faaliyetleri ve nitelikleriyle yeniden bütünleştirme" şeklinde belirtmiştir.

Buradan kaynakla önerilen modelde tanımlanamayan bileşenlerin deneyimleme ile gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bununla ilgili Gür şöyle demiştir; "mekan çevrenin insana göreli durumudur. Bu bakımdan mekan örgütlemeye ve mekan kavramada en önemli paradigma çevrenin değil insanın varoluşsal gerçekliğidir. Mekanla ilişki kuran insan önce en somut ve yararsal olana ulaşır ve somut deneyimlerinden bir soyut tanıya varır (Gür Ş. Ö., 1996)."

Liotard da, deneyimin herşeyden önce bir özneye, bir ben merciine, birinci tekil şahısta konuşan birine ihtiyacı olduğunu söylemiştir (Aydınlı, 2012).

Colomina ise Loos'un eleştirel bakışını "bazı tasarımcılar iç mekanları insanlar içinde iyi yaşasın diye değil, fotoğraflarda iyi görünsün diye yapıyorlar" şeklinde aktarmaktadır (Colomina, 2009).

Harvey bu oluşumu şöyle ifadelendirir: "Bir mekansal şema üzerinde toplanmış bilginin çoğu bireysel deneyimin sonucu olmalıdır ve şemanın bireysel deneyimle birlikte değişime uğrama olasılığı da mevcuttur. Simgeleştirmenin belirlenmesinde

bu deneyimin doğası yaşamsal önemde olabilir, örneğin mutsuz anlar nedeniyle yaklaşımdan nefret ettiğimiz bir bölge ya da tam tersine her zaman güzel anıları çağrıştıran bir yer...” (Harvey, 1988).

Mekan örneği >> Vals Kaplıca Binası // Peter Zumthor

Çağrışım yüklü mekan dizileri ve incelikli yapı detaylarıyla dikkat çeken bu bina ile Zumthor, mimari deneyimin duysal yönlerini vurgulamaktadır. Ona göre malzemelerin maddeselliği insanı dünyayla ilişkiye sokabilir, hafıza yoluyla yaşanmışlıkları canlandırabilir ve yerin ufuklarına belirgin bir nitelik kazandırabilir. Kullanılan malzemeler; yakılıp perdahlanmış taş, krom, pirinç, deri, kadife ile bina sakinlerinin giyinik ve soyunuk vaziyetteyken maddenin somutluğunu daha iyi duymaları için özenle yerleştirilmiştir. Buharlaşıp fokurdayan suyun teatral görünümü doğal ve yapay ışıklandırma ile güçlendirilmiş, ışık kadar yoğun bir loşlukta yaratılmıştır. Böylece Zumthor, yıkanma ritüelini duygusal çağrışımlarla vurgulamayı amaçlamaktadır. Çağrışımları, çeşme ve merdiven gibi anıları canlandıran öğelerle yaratarak deneyimler hayal eder. Bu şekilde insanın orayla bir bağ kurmasına, kimliğiyle ilişkilendirmesine ve anlamlandırmasına olanak vermektedir. Bir röportajında bu düşünceleri destekleyecek şunları söyler; “ziyaretçiler bu binayı tanıyacaklar, yaşadıkları Alplerde buna benzer binalar görmüşlerdir. Bu sadece basitçe inşa etmek ve hayatta kalmaktır (Sharr, 2013).”

Şekil 3.14. Vals Kaplıca Binası (<http://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals/>)

Sonuç olarak mekan, kurgusunda yer alan somut ve soyut tüm bileşenlerin toplamıdır. Mekanın tanımlanabilen ve tanımlanamayan bileşenlerini oluşturan öğelerin hepsi birbirleri ile birliktelik ve ayrılmazlık içinde mekanı oluşturmak için birleşmektedirler. Bu birleşmenin niteliği ve niceliği mekanın başarısını belirlemektedir. Mekanın yaşanabilirlik bileşenleri; çevre, mekan ve insan ile bağımlı bir ilişki düzeyinde temellendirilmiştir. Bu anlamda bileşenlerin doğru bir şekilde değerlemesinin yapılması gerekmektedir. Bunun için bir sonraki başlık, model kapsamında bileşenlerin değerlemesinde kullanılacak “model değerlerinin” irdelenmesini içermektedir.

3.1.2.2. Modelin Değerleri

“Dış yalnızca kitabın kapağıdır, giysisi, maskesidir.

Değer ise içte dahildir.”

Nietzsche

Mimari mekan; sanatsal ve biçimsel bir ifade taşımakla birlikte aslı, işlevselliğe dayalı ve içinde yaşama ait eylemlerin gerçekleştiği bir düzenlemedir. Gerçekleşmesinde sanata dayanan ilkelerin benimsenmesine ve kullanılmasına rağmen mekan, insanı ve onun yaşamını temel almaktadır. İçinde yaşantının planlanmadığı mekan, bir heykelden çok farklı olamamaktadır. Andre Bloc’un gerçekleştirdiği Habitable çalışmasında da mekanın kullanılabilirliğinin yaşanabilirliğine üstün tutulduğu görülmektedir. Yaratılan bu heykelsi mekanlar kullanılabilmekte ancak içinde bir yaşantının sürdürülebilmesi mümkün görülmemektedir.

Şekil 3.15. Andre Bloc’un Habitable çalışması

Bunun için mekanı insandan ve onun yaşamından ayrı düşünmek olanaklı değildir. Bu araştırmada ortaya konulmaya çalışılan mekan anlayışı da insan ile içiçe olan bir varlığı ifade etmektedir. Mekan artık tüm boyutlarıyla insanın varlığına bağımlıdır.

Çünkü yukarıda da söylenildiği gibi “içinde insanın yaşamına dair ipuçları taşımayan mekan, mimari değil sadece bir heykel olabilir”. Çalışmanın temelini oluşturan bu kabul, araştırmayı şekillendirmekle kalmamış, modelin değerlendirme sisteminin oluşturulmasında rol oynamıştır.

Buna göre öncelikle değer kavramının sınırlarını çizmek gerekmektedir. Değer Felsefe sözlüğünde (Cevizci, 2012), “birşeyin önem ölçüsünü gösteren, onu anlamlı, istenir, faydalı veya ilgi konusu haline getiren özellik ya da nitelik” şeklinde tanımlanmıştır. Değer, nesnel ve öznel olarak ayrılmaktadır. Nesnel değer, nesnelerin veya gerçekliğin insani değerlemeden bağımsız olarak sahip olduğu bir niteliği; öznel değer ise, nesnelere veya eylemlere insanın kattığı değeri tanımlamaktadır. Nesnel değer, nesnenin kendisinden dolayı ve bireysel görüşlerden bağımsız olarak sahip olduğu değerdir. Öznel değer ise bireysel ve kültürel bakış açıları ya da görüşlere bağlı bulunan değerdir. Bununla birlikte “değer pozitif ve negatif olarak da ikiye ayrılmaktadır. Pozitif değer, peşinden koşulan, elde edilmek veya ulaşılmak istenen, negatif değer ise sakınılması gerekene karşılık gelmektedir.”

Önerilen model, insan-mekan-çevre çerçevesinden öznel ve elde edilmek istenen pozitif bir değer olarak yaşanabilirlik üzerine kurulmuştur. Modelin bileşenlerini oluşturan sınıflamalar da bu esasa göre mekanın bulunduğu çevrenin, mekan kullanıcısının ve mevcut mekan özellikleri üzerinden oluşturulmuştur. Nitel bir modelin önerildiği bu çalışmada mekanın yaşanabilirliğini belirlemek için bir değerler sistemi önerilmiştir. Ortaya konulan değerler, modelin düşünme sisteminde belirtilen hiyerarşik düzende en üst sırada yer almakta ve tüm öğelerle farklı düzeylerde ilintiler oluşturmaktadır.

Yapılan irdelemelerden sonra değerlendirme sistemini oluşturmak için yeni değerler geliştirilmeye çalışılmış ve ilintiler kurgulanmıştır. Böylece değerler bağlantılandırılarak kuramsal ilişkiler oluşturulmuştur. Çünkü yaşanabilirlik sayılarla ölçülebilecek ve açıklanabilecek bir kavram değildir. Bunun yerine onun değerini saptamak daha doğru bir yaklaşım olmaktadır.

Bu bağlamda mekanın yaşanabilirliğini belirlemek için bileşenleri değerlemede kullanılacak model değerleri şu şekilde sıralanabilir;

- İşlevsellik
- Uyumluluk
- Algılanırlık
- Okunaklılık

- İletirlik
- Sürdürölülük
- Evrilirlik
- Erişilirlik
- Çeşitlilik

Belirlenen değlereri açıklarken izlenecek yol; değlerinin tanımının yapılması, hedefinin belirlenmesi, model bileşenleri ile ilişkisinin saptanması ile açıklamalı bir mekan örneğinin irdelenmesinden oluşmaktadır.

3.1.2.2.1. İşlevsellik Değeri

Tanım >> İşlev; “Bir yapının gerçekleştirebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme olanağı veren eylem türü ya da türleri” veya “bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi, görev, fonksiyon” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kuban’a göre işlev, gereksinimlerin belirlediği istekler ve onların programlaştırılması anlamına gelmektedir (Kuban, 2010). İşlev öncelikle yapı öğelerinin tek veya tüm, amaca uygunluğu anlamına gelmektedir.

Gür’e göre işlev; bir bütünün her parçasının kendine düşen görevi yerine getirmesi ve kendi üstündeki sistemin görevini yapmasına ve böylece bütünün işlemesine yardımcı olmasıdır (Gür Ş. Ö., 1996).

İzgi ise işlevi; gereksinim ile ilişkilendirmektedir. O’na mekanın doğuşunu etkileyen, yönlendiren en geniş anlamda gerçekleştirmenin nedeni olan olgu gereksinim ve ona bağlı işlevselliktir (İzgi, 1999). Çünkü mekanın bütünü ve onu oluşturan parçaların kurgusu, öğeleri bir veya birden çok gereksinimi yerine getirmeyi amaçlamakta ve ona göre biçimlenmektedir.

Bütünleşmenin gerçekleşmemesi ve uyumsuzluk önemli sorunlar çıkarmaktadır. Karşılansması gereken gereksinimler çözümlenmemiş olmakta, gerçekleştirilen yapı gerekli işlevleri karşılayamadığından hem emek, hem de ekonomik açıdan zarar doğurmaktadır. Bu anlamda mekanın, temel görevini aksatmadan yerine getirmesi önemlidir. Bunu gerçekleştirmek için bulunduğu çevrenin özellikleri ile kullanıcı kriterlerinin işlevsellik üstündeki etkisine dikkat edilmelidir.

Ching, iç mekan tasarımının başarısını değerlendirmek için birincil ölçütün işlevselliği olduğunu belirtmiştir (Ching, 2006). Çünkü işlev tasarımının en temel seviyesidir. İç mekanların işlevsel niteliklerini geliştirmek onları daha kullanışlı hale

getirmek, görev ve aktivitelerimizi içlerinde daha rahat ve keyifli yapabilme olanağını oluşturmaktadır.

Anlaşıldığı üzere mekanın işlevi, onu oluşturan diğer öğelerle birliktelik sağlayacak nitelikte olmalıdır. Mekanın amacını ortaya koyan işlev, mevcut ve olası imkanlar ile bağlam oluşturmaya beklenmektedir.

Hedef >> Bu model kapsamında işlevsellik, mekanın;

- Sahip olduğu eylem potansiyelini gerçekleştiren,
- Amacı, kullanım biçimi, kullanıcı ve özellikleriyle ilişki kurabilen,
- Böylece işlevlik sağlayan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> İşlevsellik değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; tüm çevresel öğeler ve fiziksel gereksinimler
- Psikolojik Bileşenlerden; tüm algısal öğeler ve duyuşsal sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm kültürel öğeler ve sosyal belirleyiciler

Mekan örneği >> Pop-Up Office Installation // Dubbeldam Architecture+Design

Modüllerin farklı şekillerde bir araya gelmesinden oluşan tasarım, kullanıcı için özelleşmiş bir mekan yaratmaktadır. Ofisler için yeni bir anlayış olan bu tasarım akışkanlık, uyumluluk ve esneklik fikirleri üzerine kurgulanmıştır. Dönüştürülmüş ahşap paletlerden üretilen modüller bireysel ve ortak çalışma olanaklarını sağlayarak mekanın işlevselliğinin artırılması kolaylaşmaktadır. İnsanın fiziksel bütünlüğünü bozmamak adına modüllerde eğrisel formların kullanılmasının yanında ahşabın vücut ile temasa geçtiği yerlerde sertliğin yok edilmesi için kumlama yapılmıştır. Sınırsız çeşitlemelere olanak tanıyan, kolay taşınabilen, yeniden ayarlanabilir olmasıyla her kullanıcıya ve işleve uygun mekanların yaratılmasını sağlamaktadır. Böylece mekanın işlevliliği artarak, tüm boyutlarıyla kullanılabilirliği artmaktadır.

Şekil 3.16. Pop-Up Office Installation

3.1.2.2.2. Uyumluluk Değeri

Tanım >> Uyum, birçok tanımı bulunan geniş kapsamlı bir kavramdır. Bunların bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (URL-1);

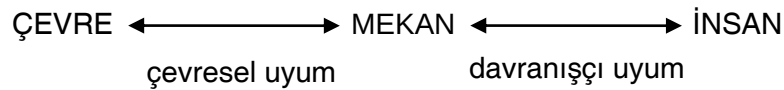
- Kademe kademe farklılaşan çevre şartlarına uyabilmek için canlıların gösterdikleri kapasite, organizmanın çevresine uyumu ile oluşan bir evrim olayıdır.
- Bireyin çevresel koşul ve etkenleri benimseme ya da çevreyle bütünleşme durumudur.

Lynch'e göre uyum, mekan organizasyonunun insanın biyolojik yapısına uygun olması şeklinde tanımlanmıştır (Lynch, 1981). Bu yaklaşım insanın fiziksel ve biyolojik temeline dayandırılmıştır. Mekan, insanın doğal ritmini yakalamalı, optimum duyuşsal uyarılmayı sağlamalıdır. Kullanıcısı ile uyumlu bir mekan, vücut dinamiklerini yüksek tuttuğundan, tüm eylemlerin olumlu düzeyde gerçekleşmesine olanak vermektedir.

İnsanın içinde bulunduğu ve davranışlarını biçimlendiren çevre, aynı zamanda oluşturduğu sınırları aşacak olanaklar sağlamaktadır. Gerçekleşen bu davranış mekana uyuma olanak vermektedir. Literatüre bakıldığında Broadbent ve Lang bazı tanımlamalar yapmışlardır (Ertürk S. , 1984).

Broadbent	Olanaklı çevre: birçok olanağın birarada uzlaştığı oluşturulmuş fiziksel mekandır. Etkili çevre: kullanıcı ile fiziksel çevresi arasındaki etkileşimden meydana gelen çevredir. Kişilerin bu ortamı algılamaları ve tüm kültürel değerlerini oluşturmaları söz konusudur.
Lang	Esnek çevre: çevreye ilişkin öğelerin o çevre içinde oynatılarak değişime olanak sağlayan çevre anlamındadır. Uyum yapan çevre: barındırdığı öğeler nedeniyle çeşitli olanaklar sağlayan, içinde farklı eylemlere olanak veren çevredir.

Çalışma kapsamında önerilen model içinde uyumluluk, insan-mekan ilişkisi temeline dayandırılmıştır. Bu da mekanın bulunduğu çevresel özellikler ile kullanıcı özellikleriyle uyumluluk göstermesi demektir.

Şekil 3.17. Çevre-mekan-insan arasındaki uyum ilişkisi

Görüldüğü üzere mimari mekan, çevre ile bulunduğu arsa, kaplayacağı alan, kütesinin yüksekliği ile birlikte insanla tümünün veya mekan bölümlerinin büyüklüğünün işlevsel ve tinsel açıdan insan yapısı ve yaşamı ile uyum sağlamalıdır. Ancak bu şekilde kullanıcı mekanı, çevresi ve vücuduyla bütünleştirmekte ve kullanmaktadır.

Bununla birlikte uyumluluk yeni davranışların ortaya çıkmasında etkindir. Uyum sağlanan mekan, zamanla kullanıcıyı tatmin etmeyebilir. Çünkü Maslow'un ihtiyaçlar teoreminde olduğu gibi mekandan beklentiler bir üst düzeye geçmekte ve ona uyum sağlamak istemektedir. Bundan dolayı kullanıcı için uyumluluk devamında değişmeyi, gelişmeyi yani evrimleşmeyi getirmektedir. Model içinde önemli bir değer olan mekanın evrilir olması farklı bir başlık altında incelenecektir.

Hedef >> Bu model kapsamında uyumluluk, mekanın;

- Çevresel uyumu gerçekleştirmek için çevreye ait fiziksel, toplumsal ve psikolojik öğeleriyle,
- Davranışçı uyumu gerçekleştirmek için kullanıcıya ait biyolojik, duyuşal ve kültürel sistemleriyle bütünleşmesini sağlayan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> Uyumluluk değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; tüm çevresel öğeler ve fiziksel gereksinimler
- Psikolojik Bileşenlerden; tüm algısal öğeler ve duyuşal sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm kültürel öğeler ve sosyal belirleyiciler

Mekan örneği >> Galindez Slope And Pau Casals Square // ACXT

Taş gibi görünen toprak dolgu temsili olarak bariyer etkisinden kurtularak bağlayıcı unsur haline getirilmiştir. Taş etkisi yüzeylerin farklı malzeme anlatımlarıyla yıkılmış, bir çok yaya tarafından uzun olmasına rağmen alternatif rota olarak kullanılan hafif eğimli merdivenler iki farklı kottaki mahalleyi birbirine bağlamıştır. Bilbao'nun en yüksek noktası olarak mekanın avantajından yararlanılmış ve şehre yüksekte bir bakış noktası yaratılmıştır. Eski ikincil merkez elektrik istasyonunun üzerine çocuk alanı tasarlanmıştır. Tüm bu öğeler taş gibi görünen şehrin içindeki bariyer olarak algılanan toprak dolguyu oturma ve kamusal alan öğeleri ile bağlamak için dönüştürülmüştür. Dahası tüm bu ölçülerle, kamusal mekanın kalitesini arttıran bir manzara haline dönüştürülmüştür. Projede yapılmak istenenleri tasarımcıları şu şekilde özetlemiştir; "Farklı malzemelerin eğimli yüzeylerini kullanarak şehre kendi

garip topografyasını ortaya çıkartacak biçimde toprak dolguyu biçimlendirmek. Üçgen yüzeyler farklı malzemelerle biçimlenmektedir. Bunlar; var olan kayalar ile, farklı renklerdeki bitki örtüsü ile, gece silüetini şekillendiren ışık ile. Toprak dolgunun fiziki bariyer etkisinin azaltılması için en üst ve en alttaki unsurların ilişkisinin yeniden tasarlamak. Şehrin bu alanındaki yüksekliği avantaj olarak kullanarak yatay platformlar oluşturmak.”

Şekil 3.18. Galindez Slope And Pau Casals Square

(<http://www.archdaily.com/9093/galindez-slope-and-pau-casals-square-acxt/>)

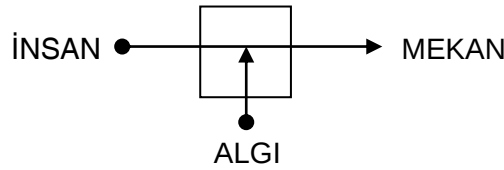
3.1.2.2.3. Algılanırlık Değeri

Tanım >> Algı, Felsefe Terimleri Sözlüğü'ne göre "Bir şeye dikkati yönelterek, duyular yoluyla o şeyin bilincine varma olayıdır. Bir nesne duyular aracılığıyla algılanır, ancak algı duysal izlenimlerden daha fazla bir şeydir, bilinçli bir farkına varmadır, duyuları bilince ileten bir olaydır."

Toplumbilim Terimleri'ne göre; "Nesnel dünyanın başta görme organı olmak üzere insanın duyu organlarını etkilemesi ve böylece nesnelerin bilinçte yansımalarıdır."

Yukarıdaki tanımlardan anlaşıldığı üzere algılama eylemi, insan ile kavrayacağı nesnenin varlığı ile gerçekleşmektedir. Mimarlık disiplini bağlamında da insan, fiziksel bir çevrede yaşamaktadır. Ancak öncelikle çevresini algılaması gerekmektedir.

İnsan ile fiziksel çevresi arasındaki etkileşimin ilk kesiştiği nokta algıdır. İnsan tarafından algılanmayan bir çevrenin varlığından söz edilmez.

Şekil 3.19. İnsan mekan ilişkisinde algının yeri (A.S.Melikoğlu Eke)

Schulz (1966)'a göre "insan içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmek, ona uyabilmek ya da onu kendine uydurabilmek için o çevreyi tanımak, anlamak zorundadır. Bu, çevreden bilgiler almak yoluyla kendiliğinden olan bir olaydır. Bu bilgileri bize uygun ve doğru hareket etmemize yardım edecek biçimde yorumlayıp değerlendiren algıdır (Ertürk S. , 1984)."

Buradan anlaşıldığı üzere algı, nesnel dünyanın öznel değerlendirmelerle meydana gelmesini sağlamaktadır. Bu da kişiye ait özelliklerin algılamada önemli olduğunu göstermektedir. Öznel özellikler ise kültürel, ekonomik, sosyal bilgileri içermektedir. Çünkü insan algılama sürecindeki nesneyi hem soyut durumdan somut duruma geçirmekte hem de sahip olduğu bilgilerle yorumlayıp dönüştürmektedir.

Bu noktada Erkman'ın ortaya koyduğu, algılamanın mimarlık açısından önemli özelliklerini aktarmak gerekmektedir. Ona göre bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Ertürk S. , 1984);

- "Algılama kişilere göre değişen bir olgudur". Kişinin algılama sistemlerine, kişiliğine, yaşadığı sosyal gruba, kültürüne ve çevresine bağlıdır.

- “Algılamada hareket önemli bir rol oynar.” Hareket eden gözlemci, çevresindeki yapıların çeşitli özelliklerini algılar. Yapısal özelliklerinin yanında asıl önemli olan, yapıların değişik anlamsal fonksiyonlarının algılanmasıdır.
- “Algılamada, insan çevreden amaçlarına uygun enformasyonlar alır.” Çevre her zaman algılayabileceğimizden daha fazla enformasyon yaymaktadır. İnsanın algı kapasitesi bu enformasyonların hepsini algılamaya yetmemektedir. Bunların seçimi ve algılanması gözlemcinin nitelik ve amaçlarıyla ilgilidir.

Sayılan bu özelliklerinden dolayı mimari mekan, diğer sanat ürünleri gibi karşısına geçilip sadece bakılarak algılanan bir nesne değildir. Kullanıcı mekanı işiterek, dokunarak, koklayarak yani onu tüm duyuları ile algılayarak kullanmaktadır. Bu şekildeki bir algılama olayı da mekanda yapılan hareketler ile gerçekleşmektedir. Kullanıcının hareket etmesi mekanın kullanıldığını kanıtlamaktadır. Bu noktada kullanıcının hareket halindeyken mekanı nasıl algıladığı ve edindiği bilgiler mekanın algılanabilirliğini göstermektedir. Bu çalışma kapsamında algılanabilirliğin, yaşanabilir mekan bileşeni olarak alınmasının sebebi de budur. Mekanı ve onu oluşturan tüm öğeler hareket halindeki kullanıcının onları kullanabilmesi ile var olmaktadır.

Mekanın algılanabilir olması, mekanın duyuşsal kavrama ile farklı deneyimlerin oluşmasına olanak sağlayabilmesidir. Önerilen model kapsamında algılanabilirliği değerlendirmek için Appleyard’ın kişilerin çevrelerini kaç düzeyde ve hangi önemde algıladığını araştırdığı çalışması temel alınmıştır. Appleyard çalışmasında bir mekanın algılanabilir olduğunu dört bileşkeye bağlamaktadır;

- Fiziksel biçimin ayırt edici özellikleri yani “imajı”,
- Mekanın görülebilir olma özelliği,
- Kişisel faaliyetler, kullanım ve diğer davranışlar için bir ortam olarak üstlendiği rol,
- Genel olarak toplum için, onun kültürel anlamına ilişkin yaptığı çağrışımlar.

Buradan yola çıkarak model kapsamında algılanırlık değeri yukarıdaki bileşgeler temel alınarak oluşturulmuştur.

Hedef >> Bu model kapsamında algılanırlık, mekanın;

- Kullanıcısının görme eylemini gerçekleştirmesini,
- Bir imaj oluşturmalarını,
- Toplumsal verilerle ilişki kurmasını,
- Kullanıcısına ait davranışları yönlendirmesini, sağlayan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> Algılanırlık değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Psikolojik Bileşenlerden; tüm algısal öğeler ve duyuşsal sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm kültürel öğeler ve sosyal belirleyicilerle

Mekan örneği >> Berlin Yahudi Müzesi // Daniel Libeskind

Yapının ana amacı, Berlinli yahudilerin ve Berlin kentinin yaşam çizgisinin derinleşmesi yoluyla tarihsel bilincin algı derecesinin en üst düzeye çıkarılmasıdır. Ancak yapının detaylı incelenmesiyle süreklilik, sürgün ve soykırım kavramları üzerinde gelişen bu yaşam çizgisinin “çok anlamlı” ışıklar saçtığını, tüm dünyayı içeren evrensel sorunların gözönüne getirildiği kavranmaktadır. Libeskind, yapının kavram ve temaların somut ve anlaşılır bir dille mimari yapıya dönüştüğünü belirtmektedir. Mimar, yapıda yer alan tüm biçimleri, yüzeyleri, dokuları, boşlukları, iç ve dış ilişkileri ile malzemeleri sorgulamasında ve yapının içeriğini en iyi temsil edeni yaratmaya çalışmıştır. Yapıyı saran metal kabuk, Libeskind’in zaman, bellek ve topoğrafya ile ilgili görecelik düşüncelerini anlatmaktadır. Müzenin içini dolaşırken dışarıyı görmekteki sınırlılıklar, içerdeki sirkülasyon çizgisi ile boşlukların ilişkileri, salonlardaki zigzag pencerelerin boşluktaki ilişkileri farklı bir atmosferin varlığını kanıtlamaktadır. içi boş beton kolonların içine yerleştirilmiş ağaçlarla oluşturulan satranç düzenli Hoffmann bahçesinde ise yabancılaştırma duyumu oluşturulmak amaçlanmıştır (Tokyay, 2002).

Şekil 3.20. Berlin Yahudi Müzesi

3.1.2.2.4. Okunaklılık Değeri

Tanım >> Ortama ilişkin verilerin kolayca okunma niteliği olarak tanımlanabilen okunaklılık, mekanın yaşanabilirliğini etkileyen bir değerdir. Okunaklılık ile ilgili araştırmaların temeli Lynch'in ortaya koyduğu bilişsel çalışmaya dayanmaktadır. Lynch'e göre çevrenin okunabilirlik özelliği, iyi ve doğru imajların oluşabilmesi için düzenli ve tanınabilir kentsel mekanların yaratılmasında aranmalıdır (Göregenli, 2010). Bu özelliğe sahip çevrelerin imajlanabilir çevreler olduğunu ve imajlanabilir bir çevrenin anlamlı, açıklayıcı, uyarıcı, ahenkli ve duysal zevk verici nitelikte olacağını belirtmiştir. Kente ait imgelerin birey tarafından algılandığı görsel bir idrak eylemi olan okunabilirliği Lynch, bilişsel haritalama tekniğinde kullanmıştır.

Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı'nda ise okunaklılık; bir yerleşmenin kolay algılanabilir ve yönlenebilir bir örgüye, hafızalarda izi olan referanslar dizgesine sahip olması anlamında kullanılmıştır (Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996). Fiziksel konfor kadar önemli kabul edilen okunaklılık özelliği ile kentin öğrenilmesini ve yaşamın her anında insanın kente göre konumunun kavranmasını kolaylaştırarak yaşam kalitesini geliştireceği düşünülmektedir.

Bundan dolayı okunaklılık, mekan değerlemesinde oldukça önemlidir. Özellikle mekanın varlığını sürdürmesinde oldukça önemlidir. Bunun için mekanın kullanıcı hafızasında yer etmesi gerekmektedir. Fiziksel olanaklarının yanında psikolojik ve kültürel değerleri ile bireysel ve toplumsal bellek yaratan mekanlar daha sonraki kullanıcılar için okunaklılık değeri yaratmaktadır.

Hedef >> Bu model kapsamında okunaklılık, mekanın;

- Kullanıcısı tarafından anlaşılmasını,
- Kullanıcısı tarafından tanınmasını,
- Belleğe yerleşerek hatırlanmasını
sağlayan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> Okunaklılık değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; Yön/Manzara, Mevcut Referanslar
- Psikolojik Bileşenlerden; tüm algısal öğeler ile duysal sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm kültürel öğeler ile sosyal belirleyiciler

Mekan örneği >> Guggenheim Müzesi // Frank Lloyd Wright

1943'ten açıldığı 1959 yılına kadar yapımı süren yapının mimari Frank Lloyd Wright'ın ölümünden altı ay sonra açılışını yapan ve mimarın son büyük eseri olan bu dikkat çekici yapı, çağdaş mimarinin en seçkin yapıtları arasında sayılmaktadır. Sokaktan bakıldığında yapı tabanından tavana doğru hafifçe genişleyen silindirik masif bir kütle üzerine sarılmış beyaz bir kurdele görünümü sergileyen yapının bu organik görünümü Manhattan binalarının tipik kutu görünümleriyle keskin bir kontrast oluşturmaktadır. İçmekanda eserlerin sunulduğu galeri hafif bir spiral çizerek zeminden yapının tepesine değin yükselir. Tablolar bu spiral galerinin duvarlarında asılı olarak sergilenirken ayrıca yol boyunca her katta özel sergileme salonları da bulunmaktadır. Guggenheim Müzesi 1992 senesinde dikdörtgen bir kule ile genişletilmiş ancak bu da New York için bir simge haline gelen yapının orijinal görünümünü bozduğu gerekçesiyle büyük tartışmalar yaratmıştır.

Şekil 3. 21. Guggenheim Müzesi

3.1.2.2.5. İletirlik Değeri

Tanım >> Bir insan doğduğu andan itibaren kendini bir iletişim ağı içinde bulmaktadır. Sırayla yakın çevresinden başlayarak tüm dünyanın etkin iletişim sistemi içine dahil olmaktadır. Hızlı bir gelişme gösteren iletişim, insanlık tarihinin başlarında el kol işaretleri ve birkaç ses ile sağlanırken, günümüzde konuşma, yazma, basım, elektronik kitle iletişimi ve sonunda uydular aracılığıyla varlığı devam etmektedir. Bu kadar etkili ve etkin olan iletişimin birçok tanımı yapılmış, kitlelere aktarılmaya çalışılmıştır.

İletişimin sözlük tanımına bakılırsa, bir yerden, bir kişiden, bir makineden bir başkasına herhangi bir ortamdan yararlanarak bilgi göndermedir (Usluata, 1994). En geniş anlamda ise iletişim, bir aklın bir başkasını etkilediğı tüm işlemleri ve insan davranışlarını içerir (Usluata, 1994). Buradan iletişimin iki yönlü bir süreç olduğu ve bir varlıkla bir varlığın ya da bir varlıkla bir nesnenin birbiriyle olan veriş-alış durumu anlaşılmaktadır. Sözü edilen durumu oluşturmak içinse bir kaynağın, iletinin, iletinin gönderilmesini sağlayacak bir kanalın, alıcının ve bir veya daha fazla etkinin var olması gerekmektedir. İletişimin gerektirdiğı bu beş öge ile amaç, iletmek isteneni karşıdakine amaçlanan biçimde iletebilmek, isteneni elde etmek ve beklenen tepkiyi uyandırmaktır. Tüm bu süreç, bir konum, zaman ve yer içinde gerçekleşmektedir.

Mekan, insan ile sürekli etki tepki halinde ve insan yaşantısı içinde etkin bir iletişim ögesi olmaktadır. Çünkü insansız düşünölemeyecek olan mekan, sosyal ilişkiler kuran ve toplumsal bir varlık olan insanın bu ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamasının yanında bireyin bireyle, toplumla, çevreyle olan iletişimini de biçimlendirmektedir.

Bu bileşeni daha iyi anlamak için birçok çalışmaya konu olan iki örnek üzerinde durulacaktır. Birisi 1954 yılında inşa edilen Pruitt-Igoe projesi, diğeri ise son yıllarda Türkiye’de yoğun bir şekilde üretilen ve eleştirilen TOKİ sosyal konut projeleridir.

St Louis’te inşa edilen Pruitt-Igoe toplu konut projesi yapımından birkaç yıl sonra kullanılamayacak hale gelmiş ve 1970’te yıkılmıştır. Bu başarısız deneyimin nedenlerinden biri de “yerleşimin informel ilişkilere imkan verecek fiziksel-mimari düzenlemelerin yokluğu”dur (Yancey, 1972; (Göregenli, 2010).

Gür ve Taneli’de (2012) Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Uygulaması üzerinden gerçekleştirdikleri çalışma ile kullanıcının mekanla ve diğeri kullanıcılarla kuramadıkları ilişki üzerine değinmişlerdir. Çalışmada gerçekleştirilen anket ile

kullanıcıların büyük çoğunluğu komşuluk ilişkilerinin zayıfladığını belirtmiştir (Gür & Taneli, 2012). Bu durum sosyal ilişkilere önem verilen yerleşmelerde kullanıcının çevresiyle kurduğu iletişimin zayıflamasına ve sonunda mutsuz olmasına neden olmaktadır.

Buradan anlaşıldığı üzere mekan, kullanıcıları ile fiziksel, psikolojik ve sosyolojik olarak iletişim halindedir. Kullanıcı, mekanda edindiği bilgilerle bazı değerlendirmeler yapmakta ve davranışlarını buna göre düzenlemektedir.

Hedef >> Bu model kapsamında iletilirlik, mekanın;

- Öğelerinin fiziksel iletişime olanak tanınmasını,
- Kullanıcılarının, bulunduğu çevre ile fiziksel, sosyal ilişki kurmasını,
- Kullanıcısı ile bağ kurmasını böylece onu içselleştirmesini sağlayan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> İletirlik değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; yön/manzara, mevcut referanslar ile antropometrik, işitsel ve görsel fiziksel gereksinimler
- Psikolojik Bileşenlerden; tüm algısal öğeler ve duyuşal sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; mahremiyet, kişisel mekan, kendileme, sınırlar ile tüm sosyal belirleyiciler

Mekan örneği >> Google Campus Dublin // CAMEZIND Evolution+Henry J.Lyons Architects

Masterplan için mimarların zekice bir çözüm bulması, neredeyse imkansız; şehrin orta yerindeki hareketli bir ortamda uyarıcı ve etkileşimli bir yerleşke yaratması gerekiyordu. Yenilikçi ofis alanları dışında Masterplan de bir yığın ek işlevin başarılı bir şekilde örgütlenmesini gerektiriyordu. Tüm bu ek işlevler Google'ın bütünüleyici iş felsefesinin bir parçası. Bu felsefe; dengeli ve sağlıklı bir iş ortamını teşvik etmek ve Google kullanıcıları arasında olabildiğince etkileşim ve iletişim sağlamaktır. Hatta deneysel araştırma ve çalışmaların gösterdiği gibi etkileşim ve iletişim, yaratıcılık ve yenilik için hayati önem taşımaktadır. 'Google Docks', 'Gasworks House' ve 'Gordon House'u birleştirip binalar ve insanlar arasında hızlı bir akış sağlamak üzere bir köprü'nün yapılması planlanmıştır. Her katın esas alanı, o katlara göre çeşitli işlevsellikler içinde entegre edilmiş bir iletişim merkezi teşkil etmiştir. Açık planlı ve esnek çalışma mekanları, alternatif çalışma bölgeleri, oyun alanları, kafeler, spor salonu, vs. Bu çarpıcı merkezler her katın eşsiz özelliklerine göre oluşturularak

Çalışma deneyimine heyecan verici, taze bir nitelik katmıştır. Bu da çeşitliliği ve işlevi kucaklayan ve ayrıca eşsiz, esnek ve sürdürülebilir olan iyi bağlanmış ve uyarıcı bir çalışma ortamı yaratmıştır.

şekil 3. 22. Google Campus Dublin (<http://www.archdaily.com/393582/google-campus-dublin-camenzind-evolution-henry-j-lyons-architects/>)

3.1.2.2.6. Srdrlrlk Değeri

Tanım >> Mekanlar, çevresine ve içinde yaşayan insanlara dolaylı ve dolaysız olarak katkıda bulunan düzenlemelerdir. Bu da bulunduğu evre ve kullanıcıları ile çift taraflı bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Mekan, kullandığı kaynaklar ile çevreyi ekolojik olarak, insan yaşamını içeren önemli bir öğe olduğundan da insanla fizyolojik ve sosyolojik bağlamda bir ilişki içindedir. Bu ilişkilerin sağlıklı devam etmesi, mekanın sürdürülebilirliğiyle ilgilidir.

Baş(2010) sürdürülebilirliği “var olma meselesi” olarak tanımlamıştır. Bunu da ancak yaşam biçimini belirleyen mimari oluşumun genetik kodlarını aktaran gelenekselin örgütlenme yapısını çözümlenerek ve bir biçimlendirme dili oluşturularak evrimsel bir uyarlanma ile gerçekleştirilebilir (Baş, 2010).

Mimarlık disiplini bağlamında sürdürülür tasarım ve yapının üç temel ilkesini Sev(2009) şu şekilde açıklamıştır;

- Kaynak yönetimi; yapıda girdileri oluşturan doğal kaynakların yeniden ve etkin kullanımı ile geri dönüştürülmesi esasına dayalıdır.

- Yaşam döngüsü tasarımı; tasarımdan yıkıma kadar bir yapıya ilişkin tüm süreçlerin tasarımı.
- İnsan için tasarım; insan ve doğal çevre arasında etkileşim oluşturma.

Bu ilkelerin gözetilmesi ile sürdürülebilir mimari mekan olgusu güçlenmekte, bütün boyutlarıyla aranan bir kriter haline gelmektedir.

İnceoğlu ise sürdürülebilirliği, farklı içerikleri ile aktarmıştır. Doğa bilimcileri çevreyi belirli bir ekolojik dengeye sahip olduğu için yaşam koşullarını yaratan yer olarak ele alırken, sosyal bilimciler için sürdürülebilir çevre belirli insan topluluklarının varlığı ile anlam kazanmaktadır. Çevre kavramı yer ve onu algılayan öznenin ayrılmaz. Söz konusu öznenin yaşam ve algı sistemine göre o yeri oluşturan tüm fiziki, yaşamsal ve davranışsal öğelerin bileşkesi çevredir (İnceoğlu & İnceoğlu, 2005).

Sürdürülebilir kalkınma stratejilerinden biri olan “yaşam kalitesini artırmak” da insanların sahip olduğu potansiyelleri doğru yönde kullanmalarını ve bundan memnuniyet duymalarını sağlayacaktır. İnsan odaklı bir strateji olarak; uzun ve sağlıklı yaşam, eğitim, standart bir yaşam düzeyi için gerekli kaynaklara kolay ulaşma, politik özgürlük, insan haklarının garanti altına alınması ve şiddetten uzak bir yaşam temelinde kurgulanmıştır (Sev, 2009).

Hedef >> Bu model kapsamında sürdürülülük, mekanın;

- Fizyolojik ve çevresel boyutlarıyla insan yaşamını destekleyecek,
- Sosyo- kültürel boyutuyla oluşturulan belleğin yitirilmesini önleyecek,
- Ekolojik sürekliliği sağlayacak ve doğal dengeyi bozmayacak
- Mevcut yapıyı çevre ile ilişki kuracak bir değer olarak düşünülmüştür.

Bileşenlerle ilişkisi >> Sürdürülülük değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; iklim, topoğrafya, yön/manzara, doğal ışık, mevcut referanslar ile tüm fiziksel gereksinimler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm kültürel öğeler ve sosyal belirleyiciler

Mekan örneği >> Soe Ker Tie House // TYIN Tegnesture

2008 yılının baharında TYIN, Thai-Burmese sınırındaki küçük bir köy olan Noh-Bo'da Karen mülteci çocukları için bir ev tasarlamak ve uygulamak için ziyaret etmiştir. Burma'daki 60 yıllık çatışma 100 binlerce insanı evlerinden kaçmaya zorlamıştır. Bu çatışma birçok çocuğu küçük umutlarıyla beraber yetim bırakmıştır.

Norveçli Ole Jorgen Edna 2006 yılında Noh-Bo da bir yetimhane açmış buna ek olarak yeni yurtlara ihtiyaç duyulmuştur. Yetimhane 24 çocuğu barındırmakta, ama hedef 50 evdir. Soe Ker Tie projesinin amacı çocuklara kendilerini evde hissedecekleri ve etkileşim içinde olacakları oynayacakları kendi özel mekanlarını yaratmaktır. Soe Ker Tie evi TYIN'ın mimari bilgisi ile yerel bilginin harmanlanmasıdır. En göze çarpan özelliği ön ve arka cephede kullanılan yerel dalda bambu tekniğidir. Bütün bambular yerleşim yerinin yakınlarında yetiştirilmektedir. Evin çatısının özel formu uyuma alanında doğal vantilasyonu sağlarken ve aynı zamanda kuraklık zamanları için yağmur suyunun biriktirilmesine imkan vermektedir. Nemden ve çürümeden korunmak için birimler yerden beton zeminle koparılmıştır. Projenin malzemede ekonomik yaklaşım, nem gibi iklimsel verilerin kontrol altına alınması, canlandırıcı sosyal ilişkilere imkan verebilecek şeklindeki sürdürülebilir tasarım ilkeleriyle gerçekleştirilmesi Karen insanların geleceğe bağlamaktadır.

Şekil 3. 23. Soe Ker Tie House (<http://www.archdaily.com/25748/soe-ker-tie-house-tyin-tegnestue/>)

3.1.2.2.7. Evrilirlik Değeri

Tanım >> Evrim kelimesi genelde bir varlığın zamanla artan değişimi kavramıyla özdeşleştirilir. Bir kavram olarak evrilebilirliğin en derin kökleri biyolojik ve sosyal bilimlere dayanmaktadır (Rowe, 1998). Sistemlerin boyutu ve karmaşıklığı artarken daha uzun süre yaşamaları istenmektedir. Ancak bir sistemin ömrü boyunca, özellikle mimarlık gibi uzun vadeli bir sistemin, teknolojisi, kullanıcıların ihtiyaçları değişmektedir. Bu yüzden bu değişikliklere uyum sağlayabilecek, evrilebilir sistemler geliştirmek oldukça önemlidir.

İlk olarak Charles Darwin'in ortaya attığı evrim, biyolojide canlı türlerinin nesilden nesile kalıtsal değişime uğrayarak ilk halinden farklı özellikler kazanma süreci olarak tanımlanır. Evrim, bir canlı popülasyonunun genetik kompozisyonunun rastgele mutasyonlar yoluyla zamanla değişmesi anlamına gelir. Genlerdeki mutasyonlar, göçler veya çeşitli türler arasında yatay gen aktarımları sonucu türün bireylerinde yeni veya değişmiş özelliklerin ortaya çıkması, evrim sürecini yürüten temel etmendir (Evolution, 2012).

Yeni yaşam olanaklarına ve gereksinimlerine cevap verebiliyor olma şeklinde de tanımlanabilen evrilirlik Bilgin'e göre (1995); psikofizik ve sosyal algının analizi, çevrenin maddi değişimleri konusunda dikkate alınması gereken bir olguyu ortaya koymaktadır. Bu olgu insanların bizzat değişkenlerden çok değişkenlerin değişimine duyarlı olduğunu belirten bir sistemler kuramı yasasında ifadesini bulmuştur. Tüm biyolojik insan modelleri, ısı, ışık, ses gibi belirli bir fiziksel değişkenin zaman içinde değişimine karşı insanın duyu organlarının bir duyarlılık gösterdiğini varsayarlar. Bu duyarlılık, bizzat değişkenin kendisinden daha net ve ayırdedici bir anlam taşımaktadır. Şöyle ki, değişimlerin algılanması, durumların algılanmasından daha belirgin olmaktadır.

İnsan, içinde bulunduğu mekana bazı uyumlanma davranışları göstermektedir. Bu davranışları da çeşitli uyum stratejilerini takip ederek gerçekleştirmektedir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gür Ş. Ö., 1996);

- Makro çevreyi değiştirmek,
- Mezo ya da mikro çevreyi değiştirmek,
- Değer ve algıları değiştirmek.

Örneğin bir mekanın ilk hali kullanım sonrasına göre değişiklik gösterebilir. Çünkü kullanıcı mekanı olasılıklar dahilinde devamlı değiştirmeye ve kendilemeye

çalışmaktadır. Böylece mekan ilk halinden oldukça farklı bir görünüme sahip olabilir, evrilebilir.

Baş'ta mekanların yaşamlarını sürdürmelerinde başlıca etkenin, tasarım işlerliğinin devam ettirilebilir olmasında aramaktadır. O'na göre günümüzde yapı öğelerinin kullanım beklentileri, hızlanan yaşam temposunun gerektirdiği değişim süreçleri ile artan bir çeşitlilik göstermekte, sadece yıpranmış veya işlevini tamamlamış yapı öğelerinin değişimi ile yapı, mimari tasarım işlerliğinin sürdürülmesinde nesiller boyu aktarılabilecek uzun soluklu karakteristik özellikler kazanmış olmaktadır (Baş, 2010). Bunu gerçekleştirmek için ise yapının dönüşüm ve evrim sürecine uyulanabilmesini sağlayan bir kurgulama gerekmektedir.

Sonuç olarak mekanın evrilebilir olması onun kullanıcı ile ilişkisini güçlendirmekte, yaşam süresini uzatmakta, toplumsal bir değer olarak kabul edilebilirliğini yükseltmektedir.

Hedef >> Bu model kapsamında evrilirlik, mekanın;

- Değişebilme potansiyeline sahip,
- Uyarlanma imkanı sağlayan,
- Fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik sistemleri destekleyen bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> Evrilirlik değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; tüm fiziksel gereksinimler
- Psikolojik Bileşenlerden; tüm algısal öğeler ile duygusal sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm sosyal belirleyiciler ile kendileme

Mekan örneği >> Deskontalia Store // VAUMM

Mağaza şehir merkezin bulunmaktadır. Mekana, beyaz ve boş bir mekan uygulaması yapılmıştır. Depoyu bir dükkana değil, dönüşümlerin gerçekleşebileceği bir mağazaya dönüştürme çabasıyla taş duvarlar ya da döküm sütunlar gibi eski unsurlar ve daha çağdaş yeni reçine döşeme de yine beyaza boyanmıştır. Mukavva kutular da mimari dile ait bir modüle çevrilmiştir. Küçük mukavvalar duvarları ve çatıyı sararak kullanıcının etkileşim kurabileceği farklı ortamlar yaratan bir heykele dönüştürülmüştür. Duvarlar sadece kutu kitaplıklar değil, ayrıca kabuğun birer parçası. Mukavvalar farklı şekillerde organize edilebiliyor. Taşınabiliyor, değiştirilebiliyor veya yerini başka nesneler alabiliyor. Mukavvaların kompozisyonu, mağazanın diğer kısmı olan Deskontalia web sitesi kadar kolayca

dönüştürülebilmektedir. İnternette alışveriş yapılmasından dolayı mağazada internet sitesi, kullanıcılarla etkileşim kuran iki projektörle gösteriliyor. Mobilya da bu değişen duruma dahil olduğu için modül temelli tasarımı, mağazanın birçok konfigürasyonuna olanak sağlıyor.

Şekil 3. 24. Deskontalia Store (<http://www.archdaily.com/330034/deskontalia-store-vaumm/>)

3.1.2.2.8. Erişilirlik Değeri

Tanım >> Evrensel tasarım uyarlanan veya özelleşen tasarım ihtiyacı olmaksızın mümkün olabildiği kadar bütün insanlar tarafından kullanılabilen ürünler ve çevrelerin tasarımıdır. Evrensel tasarımda bütün insanlar tarafından kullanılabilen çevreler yaratmak amaçlanmaktadır. Engele sahip insan faktörü evrensel tasarım için zorunluysa, bu faktör tasarlama ve planlama yapılırken bütün nüfus için yeterli değildir. Çocuk, yaşlı, kadın, erkek, herkesin ihtiyaçları ve istekleri de evrensel tasarım için zorunludur.

Evrensel tasarımın amacı ulaşılabilir olma özelliği ile birlikte, mümkün olabildiği kadar büyük bir kitle tarafından kullanılabilecek ürünler, yapılar ve çevrelerin tasarlanmasıdır.

Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı'nda erişirlik ulaşılabilirlik temelinde ele alınmıştır. Rapora göre yaşayanların çok zaman kaybetmeden, büyük rahatsızlıklara

uğramadan istedikleri noktalara ulaşmaları için, mekanın erişilebilir niteliklere sahip olması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996).

Erişilebilir bir mekan bazı prensipler ile kurgulanmaktadır. Bu prensipler çevreyi, ürünleri ve iletişimi kapsayan bütün tasarım disiplinlerinde uygulanan temel evrensel tasarım prensipleridir. Bunlar;

- Prensip 1: Eşit Kullanım
- Prensip 2: Kullanımda Esneklik
- Prensip 3: Basit ve Sezgisel Kullanım
- Prensip 4: Algılanabilir Bilgilendirme
- Prensip 5: Tasarımda Hata Payı
- Prensip 6: Düşük Fiziksel Güç Harcanması
- Prensip 7: Yaklaşım ve Kullanım İçin Boyut ve Alan Sağlanması

Model kapsamında erişilirlik değerine ulaşmak için yukarıda sıralanan bazı prensipler kabul edilmiştir. Ancak diğerleri ise farklı değerler kapsamında ele alındığından erişilirliğe dahil edilmemiştir. Basit ve sezgisel kullanım okunaklılık değeri, algılanabilir bilgilendirme algılanırlık, düşük fiziksel güç harcanması işlevsellik, yaklaşım ve kullanım için boyut ve alan sağlanması prensibi ise uyumluluk değeri içinde ele alınarak irdelenmiştir.

Hedef >> Bu model kapsamında erişilirlik, mekanın;

- Kullanıcı hareketlerine ve sirkülasyona olanak vermesi,
- Farklı yeteneklere sahip insanlar için kullanılabilir ve satın alınabilir olması,
- Kişisel tercihler ve yeteneklerin geniş alanını barındırması,
- Hatalara ve tehlikelere karşı koruma özelliklerini sağlayan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> Erişilirlik değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; tüm fiziksel gereksinimler
- Psikolojik Bileşenlerden; tüm duyuşsal sistemler ile algısal öğeler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm sosyal belirleyiciler ile kültürel öğeler

Mekan örneği >> Gröadians // Richard Gibson Architects

Tasarımın niteliği ve ilkeleri, Gröadians kendi içinde güçlü bir kimliğe sahip ve ayrıca çevre ölçek ve sınırlarıyla iyi bağlantı kurup onlara uyum sağlamaktadır. Konutlar gelişmiş ulaşım ve güvenlik gözlemi için sokağa doğru yönlendirilmiş. Yaşam alanlarının büyük pencereleri sabah ve akşamüstü ışığı ve güneşini iyi alıyor. Evler, sakinleri için korunak sağlamaktadır. Cepheler sokaklarda görsel bir ilgi uyandırıyor ve Lerwick'in özgün cephelerine göndermede bulunuyor. Özellikle karanlık kış aylarında, bir yandan içten dışa doğru neşeli bir canlılık sağlamak, bir yandan da Shetland'ın doğal renklerini öne çıkarmak için belirgin bir dış cephe renk yelpazesi kullanılmış. Tamamen uyumlu bir ulaşım sahıptir. Sokak rampaları, biraz daha dik olan bağlantı yoluyla hemen hemen aynı hizadadır. Sitenin büyük kısmında tekerlekli sandalye erişimine sahip yaya kaldırımını bulunuyor. Çocuklar, çoğu mutfak veya oturma odasından iyi bir görünüş açısına sahip sokakta veya merkezi yeşil alanda oynayabiliyor. Konutlar, güvenlik ve erişilebilirliğe yönelik standartlara tamamen uygundur. Sokaklar yayaların kullanması için daha güvenli ve erişilebilir bir ortam sağlıyor. Yüzey malzemelerinin çeşitli kullanımları da beraberinde görsel zenginlik ve çekicilik getiriyor. Tüm yollar ve tesisatlar, yerel otoritelerin ve tesisat sağlayıcıların yüksek, uyarlanabilen standartlarına göre tasarlanmıştır.

Şekil 3. 25. Gröadians Projesi (<http://www.archdaily.com/184838/groadians-richard-gibson-architects/>)

3.1.2.2.9. Çeşitlilik Değeri

Tanım>> Mekan, insan davranışlarına ve çevre koşullarına cevap veren eylemlerin sonuç ürünüdür. Yaşamak için farklı ve çeşitli eylemler gerçekleştiren insanın yaşadığı ortamlar da bu davranışları barındırmalıdır. Bundan dolayı mekanın çeşitliliğe olanak tanıyan bir niteliğe sahip olması beklenmektedir.

Gür'e (1996) göre, bir fiziksel konumun kolay ve çabuk değiştirilebilmesi, devingen donatı, kolay değişen duvar, perdeler gibi nesnelerle tasarlanması kişi ve grupların gelişme sürecini hızlandırır. Esnek mekanlar, katı mekanlardan çok daha fazla kullanıcıya çeşitli kullanıma, alt mekanların paylaşımına olanak verir (Gür Ş. Ö.,1996). Gür bu nitelikteki mekanları "olanak barındıran" mekanlar olarak tanımlamıştır.

Mekan içerisindeki fiziksel öğelerin, psikolojik duyuların, sosyal örgütlenmeye ait eylemlerin çeşitlerinin artması mekanın zenginleşmesini sağlamaktadır. Böylece mekan, çeşitlenmeyi destekleyen bir esnek sisteme uygun olarak kurgulanmaktadır.

Rapoport'da mekanlardaki çeşitliliğin nedenini orada gerçekleştirilen eylemler olduğunu belirtmiştir. Değişkenliğe sebep olan eylemleri de dört bileşene ayırarak incelemiştir (Rapoport, 2004);

- Eylemin kendisi,
- Nasıl yapıldığı,
- Öteki eylemlerle sisteme nasıl bağlandığı,
- Eylemin anlamıdır

Hedef >> Bu model kapsamında çeşitlilik, mekanın gerçekleştirebileceği;

- Eylem sayısından,
- Eylemin yapılış şeklinden,
- Kullanıcı fiziksel, psikolojik vb özelliklerinden kaynaklanan bir değer olarak kabul edilmiştir.

Bileşenlerle ilişkisi >> Çeşitlilik değerinin modeli oluşturan bileşenlerle ilişkisi aşağıdaki gibidir.

- Fizyolojik Bileşenlerden; tüm fiziksel gereksinimler
- Psikolojik Bileşenlerden; algısal öğeler ile duyu sistemler
- Sosyolojik Bileşenlerden; tüm sosyal belirleyiciler ve kültürel öğeler

Mekan örneği >> Counter Culture Coffee Training Center // Jane Kim Design

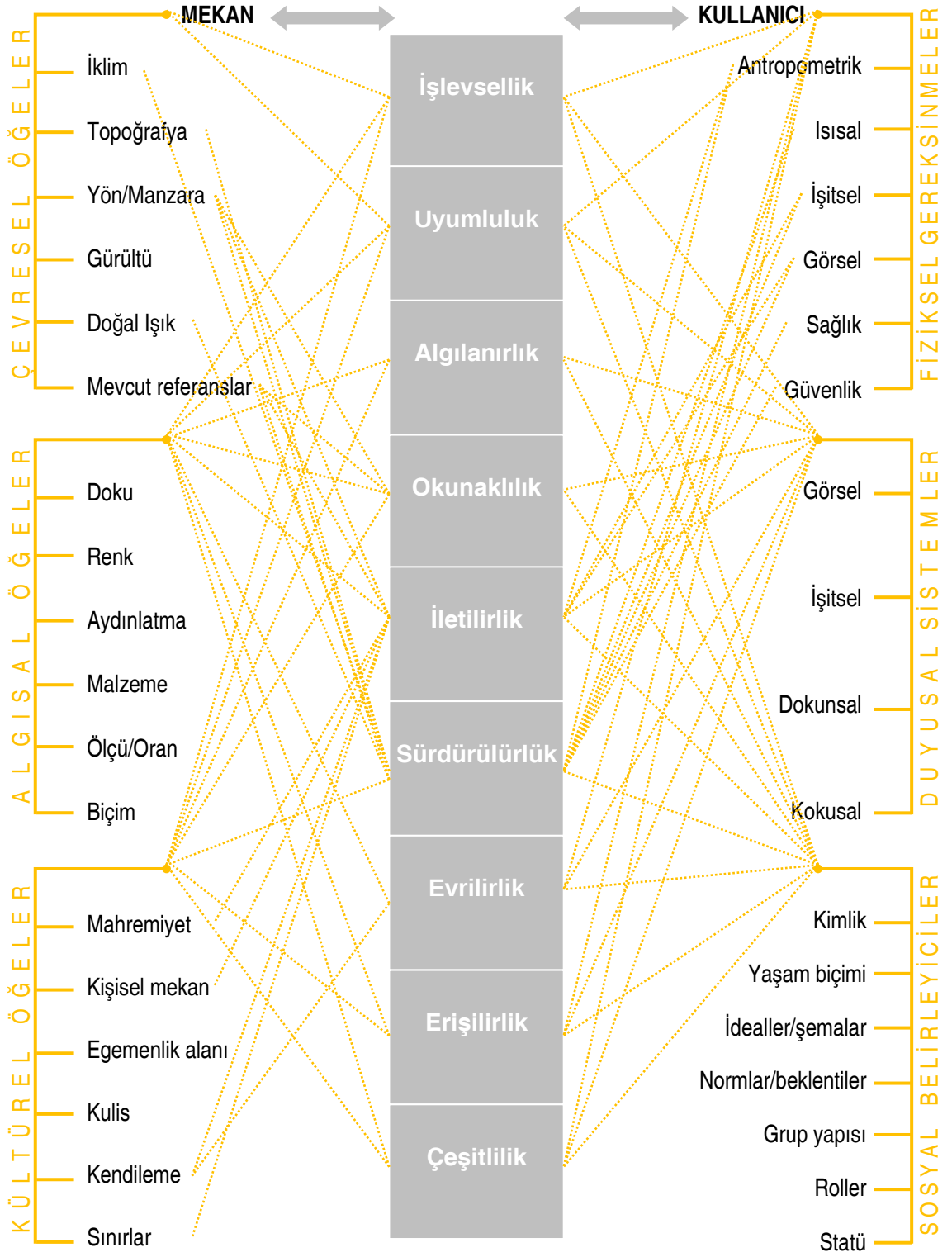
Profesyonel kahveciler ve evde kahve yapanlar için bir eğitim merkezidir. Bu merkez gelecek nesil özel kahvede evrimleşmenin yeri olarak tanımlanmıştır. Eğitimin yanında profesyonel kahveci ve kahve tutkunları; kahve yapım ve servisi, davetli şeflerle yemek günleri, yarışma eğitimi ve profesyonel teknik servis atölyeleri düzenlenmektedir. Paslanmaz çelik tezgah oturma alanının karşısında ve mekanın merkezinde bulunmaktadır. Tekil ve tek parça olarak kurgulanan tezgah, grupların kullanıma imkan sağlamaktadır. Aynı zamanda bu alan sunum ve eğitimin odak noktası haline getirilmiştir. Ahşap oturma alanı kurutma tezgahının karşındaki duvarda bulunmaktadır. Farklı oturma düzenleri, aynı zamanda masa ve dolapları da içermektedir. Ahşap perde ofislere ve depolama alanına imkan veren merdiveni saklamaktadır. Mekanın arkasında 20 katılımcıya öğrenme eğitimi sunulabilen, gelecek nesil espresso eğitim odası bulunmaktadır. İki U şeklindeki tezgah eğitimcilere odanın iki tarafına da eğitim verme imkanı sağlamaktadır. Hareketli cam kapılar mekanı eğitim alanının diğer tarafından koparmakta ve doğal ışığa izin vermektedir.

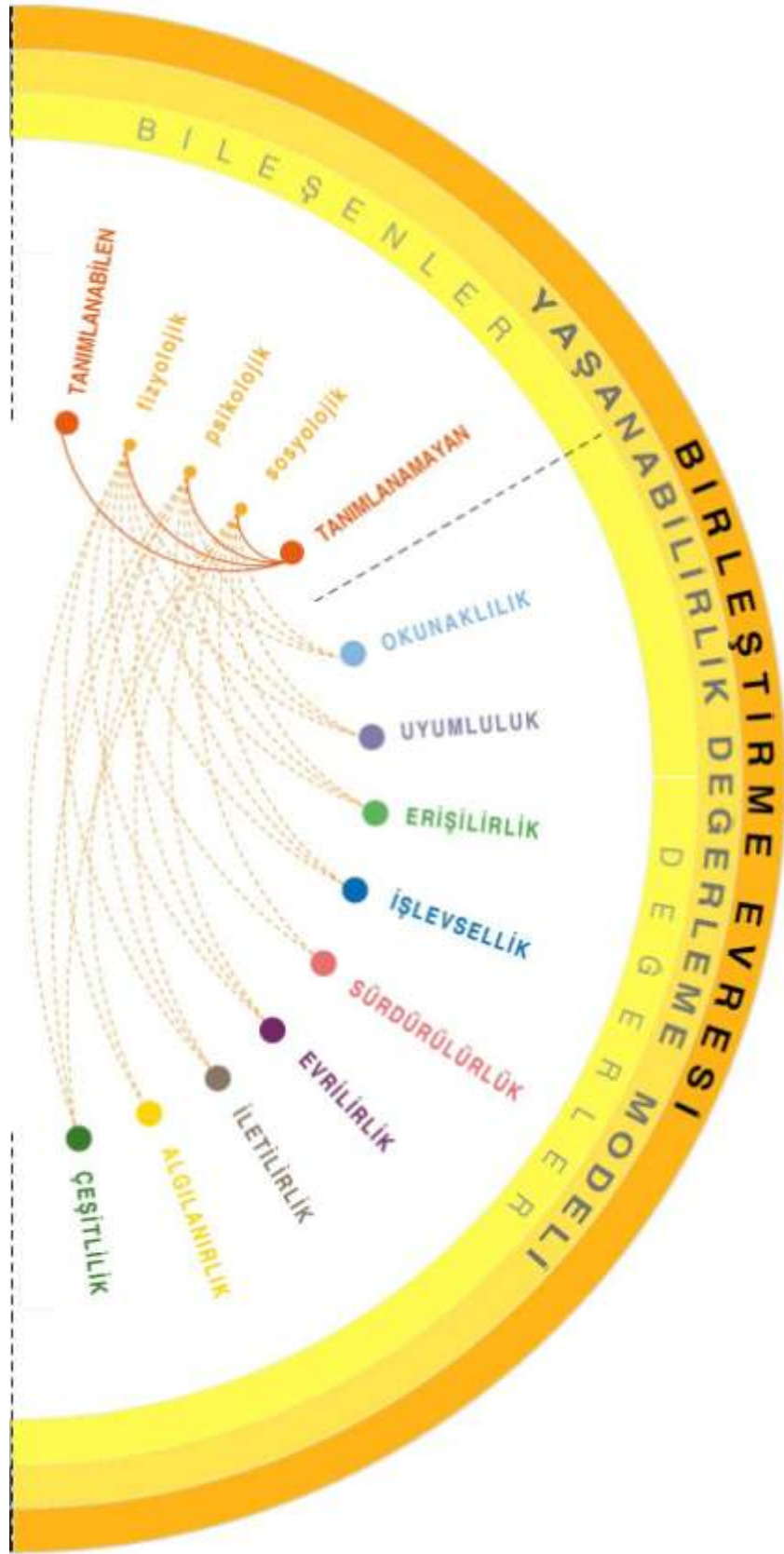

Şekil 3. 26. Counter Culture Coffee Training Center

(<http://www.archdaily.com/442990/counter-culture-coffee-training-center-jane-kim-design/>)

Çizelge 3.3. Modeli oluşturan bileşen-değer ilintileri (A.S.Melikoğlu Eke)

Şekil 3. 27. Birleştirme evresine ait ilinti haritası (A.S.Melikoğlu Eke)

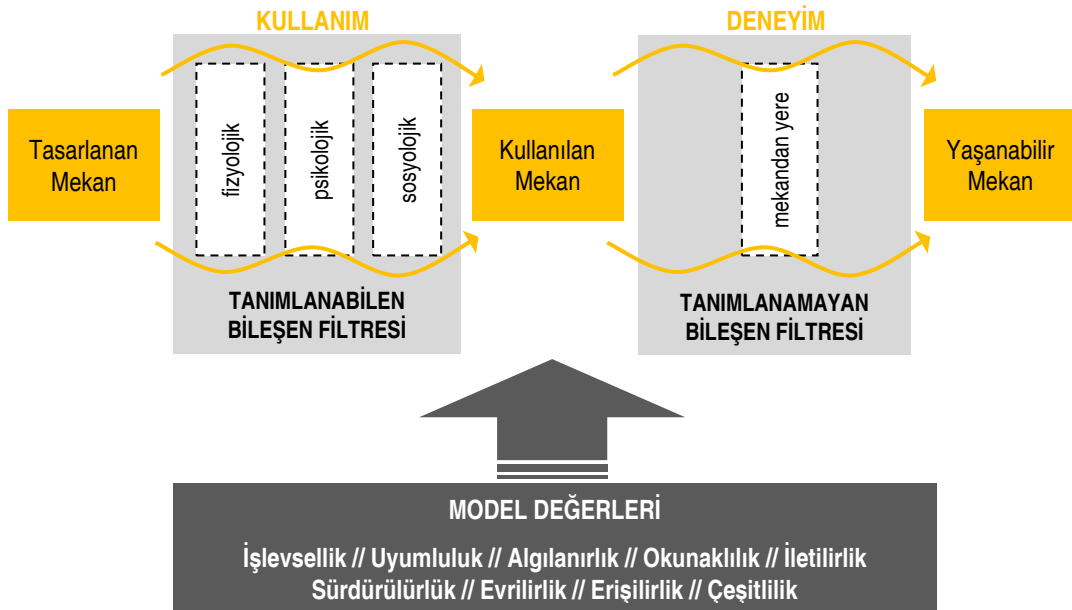
3.1.3. Sistematik Modelleme

Mekanın yaşanabilirlik değerlemesine yönelik bu model, üç ana başlıkta incelenmiştir. Kavramsal yapılanmada modelin amacı, tanımı, düşünme sistemi ve ilkelerine değinilmiştir. Kurgusal yapılanmada modeli oluşturan bileşenler ve değerler açıklanmıştır. Sistematik modelleme olan bu başlık altında ise önerilen modelin değerlendirme adımları belirlenerek sistem strüktürünün oluşturulmasına çalışılacaktır.

Yaşamın her anında gerçekleşen zihinsel bir eylem olan değerlendirme, bireylerin ölçüm konusunda tutumlarını belirtmek üzere kendilerine sunulmuş seçenekler ya da ölçüm boyutunu simgeleyen bir süreklilik üzerindeki çeşitli konumlar arasından seçimler yapmalarını içeren değerlendirici yargı olarak tanımlanmaktadır.

Birşeye değer biçme anlamındaki değerlendirme, tasarım disiplinleri için farklı ölçek ve düzeylerde yapılmaktadır. Mimarlık ve iç mimarlık alanlarında kentten iç mekana her ölçekte; tasarım aşamasından kullanım aşamasına her düzeyde kullanılmaktadır. Çünkü insan-mekan-çevre iletişimine dayanan öznel verilerin yoğun olarak kullanıldığı bu disiplinler, değerlendirme yöntemi ile gelişebilmektedir.

Buradan kaynakla araştırma kapsamında önerilen değerlendirme modeline ait düşünce haritası aşağıda gösterildiği gibidir.

Şekil 3. 28. Sistematik modellemeye ilişkin düşünce haritası (A.S.Melikoğlu Eke)

Düşünce haritasında ve modelin tanımında da belirtildiği gibi, değerlemesi yapılacak mekan; kullanıcı tarafından kullanılan ve deneyimlenen mekandır. Çünkü yaşanabilirlikten bahsedilen mekanın insan ve yaşamla ilişki kurması gerekmektedir. Bundan dolayı çalışmada önerilen yaşanabilirlik değerlendirme modeli, tasarlanmış ancak deneyimlenmemiş mekanlar için kullanılmak üzere kurgulanmamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi tasarlanan bir mekan, insanın fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerine cevap vermelidir. Bu şekilde kullanılabilir niteliğe sahip olmaktadır. Ancak mekanın yaşanabilir olabilmesi, çok daha önemli olan mekanın “yer” anlamını taşımasıdır. Bu da deneyimleme ile gerçekleşmektedir.

Bu modelde mekanın yaşanabilirlik değerlendirme; tanımlanabilen bileşen değeri (V_i), tanımlanamayan bileşen değeri (V_{ui}) ve her ikisi arasındaki etkileşimin sonucuna dayandırılmıştır. Buna göre yaşanabilirlik değerlendirme; fizyolojik, psikolojik, sosyolojik bileşenlerin oluşturduğu tanımlanabilen ve yere ilişkin anlam, kimlik, bağlılık gibi tanımlanamayan bileşen değerleri ile bağıntılıdır.

Bu doğrultuda mekanın yaşanabilirlik değerlendirme modeline ait eşitlik şu şekilde kurulmuştur;

$$LSV = f(V_i, V_{ui})$$

Eşitliğe göre kullanılan;

- “LSV” mekanın yaşanabilirlik değerini,
- “ V_i ” mekanın tanımlanabilen bileşen değerini,
- “ V_{ui} ” mekanın tanımlanamayan bileşen değerini ifade etmektedir.

Tanımlanabilen bileşen değerini gösteren “ V_i ” değeri; “ V_f ” işlevsellik, “ V_{ad} ” uyumluluk, “ V_p ” algılanırlık, “ V_l ” okunaklılık, “ V_c ” iletilirlik, “ V_s ” sürdürülülük, “ V_e ” evrilirlik, “ V_{ac} ” erişilirlik, “ V_d ” çeşitlilik değerlerinden oluşmaktadır.

Eşitliğin uygulaması ise yukarıda belirtilen değerlerin elde edilmesiyle gerçekleşmektedir. Buna göre 3.1.2.2. başlıklı “Modelin Değerleri” kısmında pozitif ve negatif olarak ikiye ayrıldığı ifade edilen değer kavramı, modelin değerlendirme sistematüğini oluşturmaktadır. Her bileşenin, “değerleme cetveli” kullanılarak pozitif ve negatif değerlendirme yapılacaktır. Buna dayanarak Çizelge 3.3. doğrultusunda bileşenlerin ilintili oldukları değerler tespit edilecektir. Çizelge 3.4’te gösterildiği gibi her bir bileşenin değerlendirme yapılarak V_i ve V_{ui} değerlerine ulaşılabilecektir. Pozitif değer, mekanın olumlu yönlerini ifade ederken, negatif değer olumsuz yönleri göstermektedir. Elde edilen değerler, modeli oluşturan eşitliğe yerleştirilerek yaşanabilirlik değerlendirme yapılabilecektir. Örnek vermek gerekirse; mekanın

“işlevsellik” değerine ulaşmak için öncelikle tanımlanabilen bileşenlerden hangileri ile ilintili olduğuna bakılmalıdır. Çizelge 3.3’te görüldüğü gibi fizyolojik bileşenlerin tümü ile ilintili olan işlevsellik değerine (Vf) Çizelge 3.4.’te verilen değerlendirme cetveli ile ulaşılabilecektir.

Çizelge 3.4. Bileşen değerlendirme cetveli örneği (A.S.Melikoğlu Eke)

BİLEŞENLER // İşlevsellik (Vf)		Pozitif değer (+)	Negatif değer (-)
FİZYOLOJİK	Çevresel öğeler	İklim	+
		Topoğrafya	+
		Yön/Manzara	+
		Gürültü	-
		Doğal Işık	-
		Mevcut Referanslar	+
	Fiziksel Gereksinimler	Antropometrik	+
		Isısal	+
		İşitsel	-
		Görsel	+
		Sağlık	+
		Güvenlik	-
		Vf =	?
			?

Pozitif ve negatif değerlendirme cetvelinin kullanılmasıyla elde edilen değerler(Vi ve Vui), eşitliğe yerleştirilerek mekanın yaşanabilirlik değerlemesi yapılabilecektir. Bu eşitliğe göre;

$$LSV = f(V_i, V_{ui}) \text{ ise}$$

= pozitif değer , pozitif değer → YAŞANABİLİR

= pozitif değer , negatif değer → YAŞANABİLİRLİĞİ KISITLI

= negatif değer , pozitif değer → YAŞANABİLİRLİĞİ KISITLI

= negatif değer , negatif değer → YAŞANAMAZ

Bu şekilde önerilen model ile sayısal bir ölçümden çok niteliksel bir değerlendirme yapılabilecektir. Çalışmanın başından itibaren ve modelin tanımında da ortaya konulduğu gibi mekan ölçüyü aşarak içinde başka değerler barındırmaktadır.

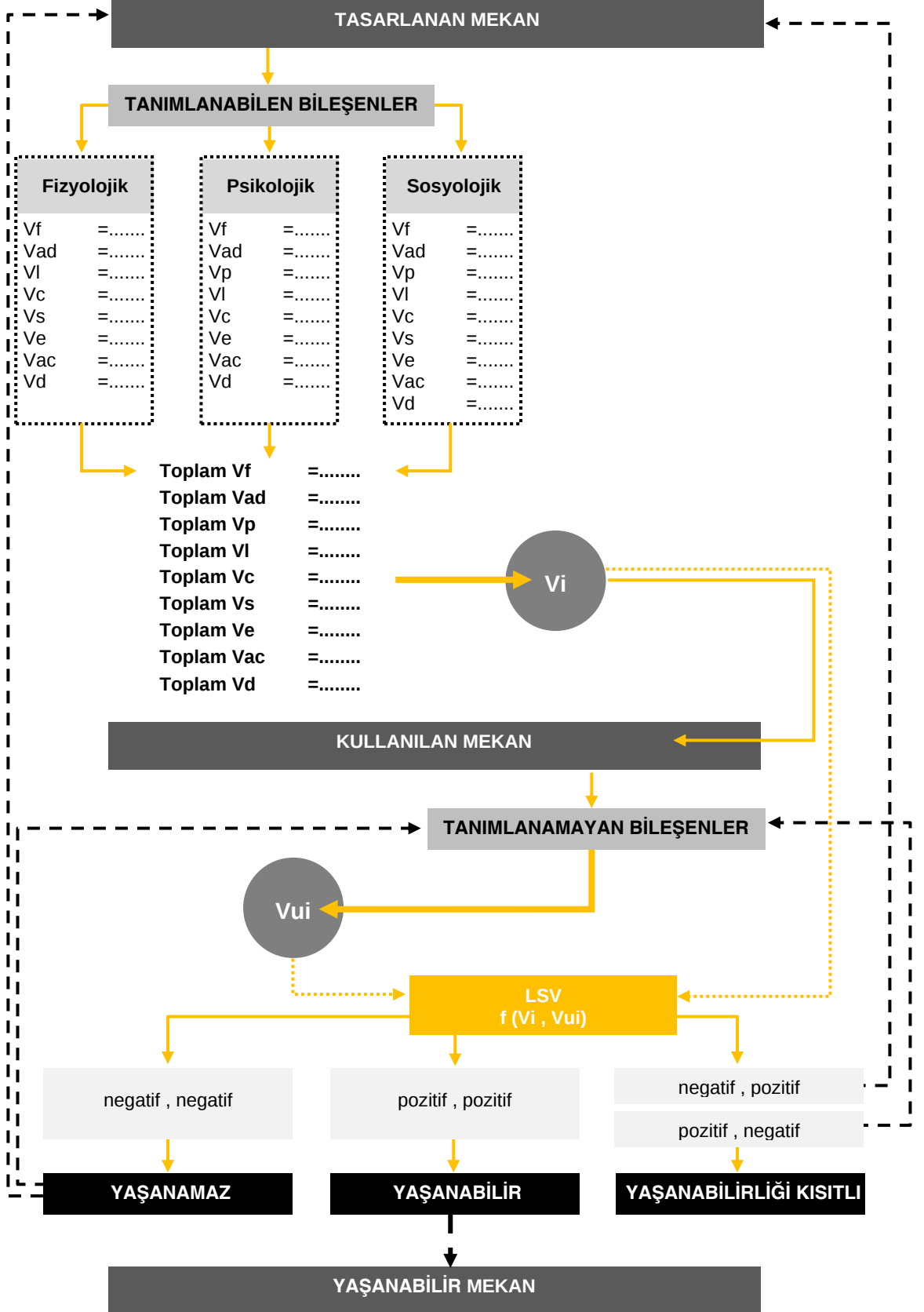
Bu doğrultuda her yeni model, farklı bir sistematik temele sahip olmalıdır. Modeli farklı kılan işte bu kendine özgü biçimdir. Modelin uygulama temeli ise bir “algoritma sistemine” dayandırılmıştır. Bir sorunun çözümü için, sonlu sayıda adım biçiminde tanımlanmış, sonlu bir kurallar kümesi şeklinde tanımlanan algoritma, hem fikirleri düzenlemeye yardımcı olurken hem de bir sistematik düzen yaratmaktadır. Böylece model içinde akışın takip edilmesi ve sonuca ulaşılması kolaylaşmaktadır.

Algoritma, mimarlık gibi karmaşık sistemlerde problemi daha küçük adımlara ayırmak için kullanılmaktadır. Bu şekilde sonsuz sayıda istenmeyen durumdan kaçınmak için yapılan ayrıştırma seçimleri azaltmakta, probleme odaklanmayı

sağlamaktadır. Bu model kapsamında mekanın yaşanabilirlik değerlemesini yapabilmek için oluşturulan algoritmanın adımları şu şekildedir;

- Adım 1: değerlemesi yapılacak mekanı belirle,
- Adım 2: mekanın tanımlanabilen bileşenlerini belirle,
- Adım 3: tanımlanabilen fizyolojik bileşenleri bileşen-değer ilinti çizelgesini kullanarak değerle,
- Adım 4: tanımlanabilen psikolojik bileşenleri bileşen-değer ilinti çizelgesini kullanarak değerle,
- Adım 5: tanımlanabilen sosyolojik bileşenleri bileşen-değer ilinti çizelgesini kullanarak değerle,
- Adım 6: tanımlanabilen fizyolojik bileşenin Vf, Vad, Vp, VI, Vc, Vs, Ve, Vac, Vd değerlerini belirle,
- Adım 7: tanımlanabilen psikolojik bileşenin Vf, Vad, Vp, VI, Vc, Vs, Ve, Vac, Vd değerlerini belirle,
- Adım 8: tanımlanabilen sosyolojik bileşenin Vf, Vad, Vp, VI, Vc, Vs, Ve, Vac, Vd değerlerini belirle,
- Adım 9: toplam Vf, Vad, Vp, VI, Vc, Vs, Ve, Vac, Vd değerlerini ayrı ayrı belirle,
- Adım 10: Vi değerine ulaşmak için Vf, Vad, Vp, VI, Vc, Vs, Ve, Vac, Vd değerlerini topla,
- Adım 11: tanımlanamayan bileşenleri değerle,
- Adım 12: Vui değerini belirle,
- Adım 13: Vi değeri ile Vui değerini eşitlikteki yerlerine koy,
- Adım 14: (Vi)pozitif değer , (Vui)pozitif değer ise yaşanabilir,
- Adım 15: (Vi)pozitif değer , (Vui)negatif değer ya da,
(Vi)negatif değer , (Vui)pozitif değer ise yaşanabilirliği kısıtlı,
- Adım 16: (Vi)negatif değer , (Vui)negatif değer ise yaşanamaz,
- Adım 17: “yaşanabilirliği kısıtlı” çıktıysa tanımlanamayan **veya** tanımlanabilen bileşenlere geri dön ve bunları geliştirmeye çalış,
- Adım 18: “yaşanamaz” çıktıysa tanımlanamayan **ve** tanımlanabilen bileşenlere geri dön ve bunları geliştirmeye çalış,
- Adım 19: “yaşanabilir” çıktıysa mekanı yaşanabilir olarak tanımla.

Belirtilen algoritma adımlarının şematik anlatımı ise aşağıdaki Şekil 3.29'da görüldüğü gibidir.

Şekil 3. 29. Modele ait algoritmik değerlendirme adımları (A.S.Melikoğlu Eke)

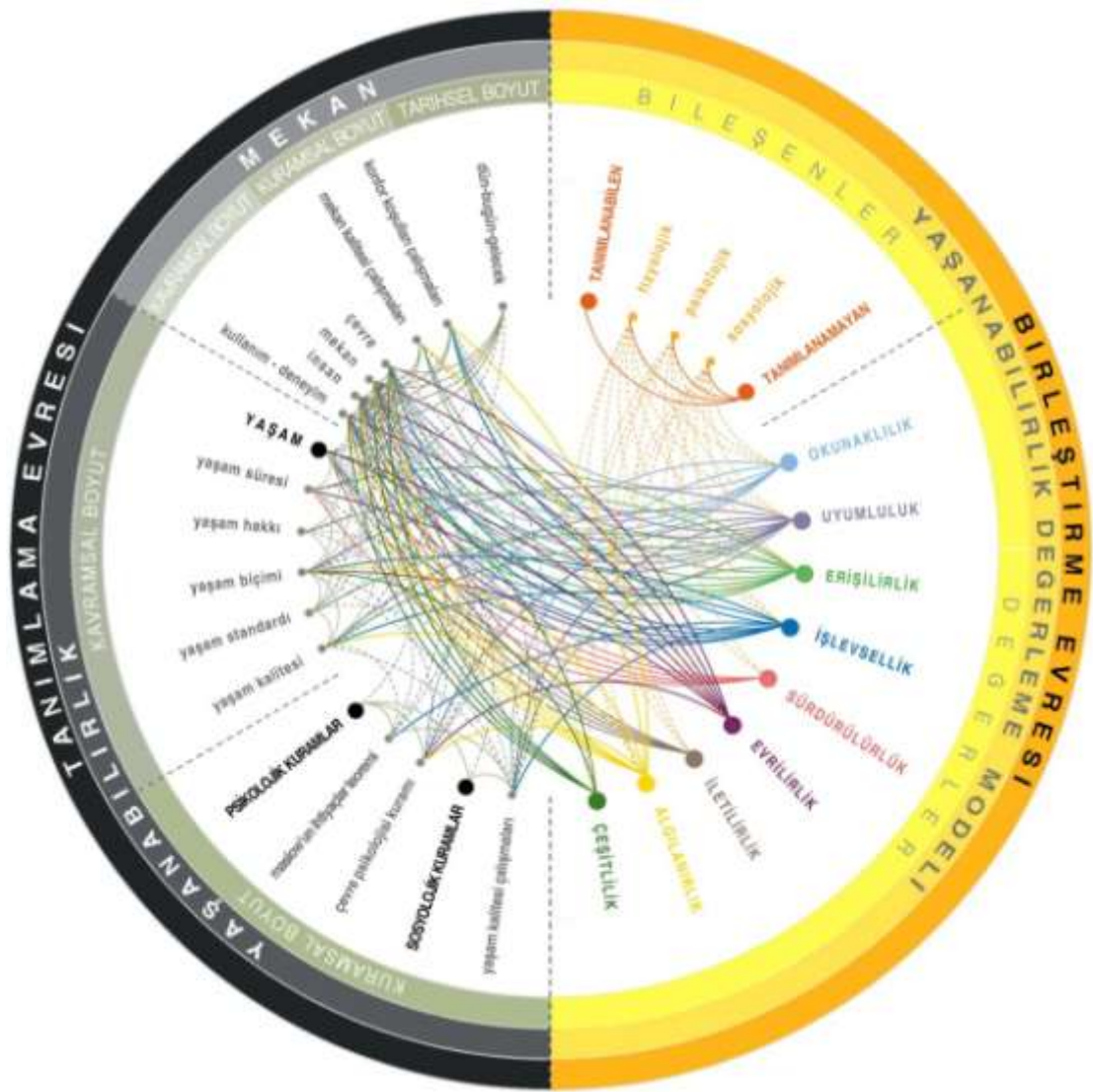
4. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Mekan ve yaşanabilirliğini konu edinen çalışmalar, yaşam çevreleriyle ilgili problemlere çözüm bulmak amacıyla yapılmaktadır. Günümüzde mekan ve insan arasındaki uzaklık farkedilmese de sonuçlarını yaşamamak imkansızdır. Fiziksel ihtiyaçları karşılamakta bile yetersiz kalan çoğu konutta yaşamaya mecbur bırakılan insanların buralardan yaşama değer katmasını beklemeleri pek mümkün değildir. Bundan dolayı öncelikle mevcut mekanların “hastalık”larını teşhis etmek gereklidir. Ancak bu şekilde tedavinin uygulanması için bir yöntem geliştirilebilecektir. Buradan kaynakla bu araştırma mevcut mekanlar üzerinden değerlendirme yapılmasına imkan verecek bir model önerirken aynı zamanda gelecek için bir tasarım sistematığına de kapı aralamaktadır.

“Mekanın Yaşanabilirlik Değeri Üzerine Sistem Odaklı Bir Model Önerisi” başlıklı bu tez çalışmasının sonuçlarını üç ana başlık kapsamında ortaya koymak mümkündür. Bunlar;

- Çalışmanın geneline ilişkin sonuçlar
- Önerilen modele ilişkin sonuçlar
- Günümüze ilişkin sonuçlar ve geleceğe ilişkin öneriler

Bir sistem kurmak, onu oluşturan tüm parçalara hepsini içine alacak bir açıyla bakmayı gerektirir. Parçaların anlaşılması, içselleştirilmesi, birbirleriyle ilişkilerinin doğru biçimde kurulması bütüne hakim olmayı kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayı mekanın yaşanabilirlik değerlemesi üzerine çalışılan bu araştırma bütüncül bir bakış açısına ve ilintilere dayanan bir sisteme sahiptir. Böylece çalışmanın bütününde mekan ve yaşanabilirlik ile onları oluşturan alt kavramlar arasındaki ilintiler modelin oluşturulmasında etkin rol oynamıştır. Bu anlamda çalışmanın geneline ilişkin en önemli sonuç ortaya konulan “İlintiler Haritası”dır. Aşağıda görülen bu harita ile mekana ve yaşanabilirliğe ait tüm bilgiler aktarılırken, modeli oluşturan ilişkiler de kolaylıkla görülmektedir.

Şekil 4.1. Araştırmanın ilintiler haritası (A.S.Melikoğlu Eke)

Yukarıdaki ilintiler haritasında görüldüğü gibi modeli oluşturan tüm değer ve bileşenler tesadüfi olarak değil yoğun bir analiz ve sentez aşamasının sonucudur. Bundan dolayı çalışmanın anlaşılmasında, tüm araştırmaya hakim olmak oldukça önemlidir. Kavramlar, kuramlar ile modeli oluşturan değerler ve bileşenler arasında kurulan her ilinti, çalışmanın içerisinden sentezlenerek üretilmiştir. Böylece mevcut örgütlenme yapılarını, yeniden düşünmek ve tasarlamaya olanak tanıyabilecek sistem odaklı bir model oluşturulmuştur. Ortaya konulan bu sistem oluşturma odaklı yaklaşımın, daha sonraki çalışmalar için de düşünme biçimi üretmek adına oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile değerlemeye yönelik yeni bir model önerilmiştir. Önerilen modele ilişkin sonuçları şu şekilde maddeleştirerek ortaya koymak ve özetlemek mümkündür;

- Yaşanabilirlik; bir yerleşim yerinde insanların yaşamasına elverişli tüm koşulların değerlendirilmesi ve ölçülmesine ilişkin parametreler bütünü olarak kabul edilmiştir.
- Mekanın yaşanabilirlik değerinin, insanlar tarafından kullanılması ve deneyimlenmesi olanaklı mekanların sahip olduğu bileşenlerin “değerlemesi” ile elde edileceği kabul edilmiştir.
- Yaşanabilirlik değerlendirme modeli; insanın içinde çeşitli eylemleri gerçekleştirdiği, yaşamını sürdürdüğü, ondan etkilendiği ve onu etkilediği mekanın yaşanabilirliğini, yaşama değer katan bileşenlerle değerlemesini sağlayan bir model olarak tanımlanmıştır.
- Model ile değerlendirme yapılacak mekan; yaşanmakta olan, kullanıcısı tarafından deneyimlenen ve bir değerlendirme yapmaya olanak sağlayacak kadar veriye sahip olan düzenlemeler olarak ortaya konulmuştur. Bu model kapsamında değerlendirme yapılacak mekan “yaşamın parçası olabilen” böylece deneyim biriktiren bir öze sahiptir. Bundan dolayı yalnızca nicelik olarak değil nitelik olarak da değerlendirme düşünülmüştür.
- Model iki temel amaç göz önüne alınarak kurgulanmıştır. Birincisi; kullanılmakta olan mekanların yaşanabilirlik değerlemesini yapmak, ikincisi ise; yeni bir tasarım anlayışı olarak “yaşanabilir tasarım”ın geliştirilmesidir. Modelin amacını ortaya koyarken kullanılan şematik anlatımda da görüldüğü gibi kullanım aşamasında olan bir mekana ait veriler model için farklı boyutlarda girdiler oluştururken, model ile yapılan değerlendirme sonucunda toplanan çıktılar yeni oluşturulacak yaşanabilir tasarım yönteminde kullanılacak önemli girdileri oluşturmaktadır.
- Modelin düşünme sistemi ise; niteliksel verilere ve nedensel ilintilere dayandırılmıştır. Özellikle insan-mekan-çevre ilişkisi ile kullanım-deneyim eylemlerine dayandırılan bileşen ve değerler, modelin güçlü yanını oluşturarak, diğer modellerden ayırmıştır.
- Modelin ilkeleri de hem sınırı belirlerken hem de bu modele ait bir özgünlük sağlamıştır. Modelin gelecekte farklı işlevlere sahip mekanların değerlemesine uygun olabilmesi, artan ihtiyaçlara cevap verebilmesi için gelişebilir ve devinebilir olması gerektiği düşünülmüştür. Ancak bu şekilde kullanılabilirliği artarak, uygulama alanı genişleyebilecektir. Bununla birlikte modeli oluşturan bütün

- Modele ait sistematik modellemede ise toplanan verilerin nasıl kullanılacağına ve modelin algoritmasına değinilmiştir. Pozitif ve negatif değerlendirme cetveline göre her bir bileşenin değerlemesi yapılacaktır. Bunu Çizelge 3.4.’te görmek mümkündür. Değerleme cetvelinden elde edilen veriler “ $LSV = f(V_i, V_{ui})$ ” eşitliği kullanılarak, Şekil 3.17’de belirtilen adımlar takip edilecektir. Sonuçta pozitif veya negatif değerler ile yaşanabilirlik değerlemesini yapılırken, mekanı yaşanabilir, yaşanamaz ve yaşanabilirliği kısıtlı şeklinde yorumlamak mümkün olacaktır. Buna göre yorumlama aşağıdaki skala kullanılarak kolaylıkla yapılabilecektir.

- mekanın yaşanabilir olması; tanımlanabilen bileşen değeri ile tanımlanamayan bileşen değerinin pozitif olmasına,
- mekanın yaşanamaz olması; tanımlanabilen bileşen değeri ile tanımlanamayan bileşen değerinin negatif olmasına,
- mekanın yaşanabilirliğinin kısıtlı olması; her iki bileşenden birinin pozitif diğerinin ise negatif olmasına bağlı olduğu kabul edilmiştir.

Günümüze ilişkin sonuçlar ve geleceğe ilişkin öneriler ise çalışmanın amacına referans gösterilerek şu şekilde maddeleştirilebilir;

- Eğitim felsefesi açısından; mekan tasarımı, deneyimi iletmeye yönelik somut bir araçtır. Sürecin başında ise tasarımcı vardır. O, ilk olarak yaratmak istediği etkiyi duyumsar, sonra da yaratmak istediği mekanı görselleştirmektedir. İşte günümüzde yaşanan başarısızlığın sebebi, tasarımcıların mekanın özüne inemeyişidir. Tasarımcının, insanın yaşam ve deneyimlerini anlayamaması başarısız mekanların yaratılmasında önemli bir sebeptir. Bu yüzden mimarlık ve iç mimarlık gibi mekan tasarımı eğitimlerinde öğrencilerin yerin ve insanın özünü anlayarak bağlamı doğru yorumlamaları gereklidir. Bunun için okulların ders planlarına, içeriklerine ve yöntemlerine yaşanabilir tasarım anlayışının adapte edilmesi gereklidir.
- Evrensel tasarım açısından; mekan tasarımı, insanların kullanması için yaşamlarını içeren bir boşunu yaratma eylemidir. Ancak günümüzde belli bir kesimin bu gereksinimi karşılanırken diğerlerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Bu yüzden mekan tasarımı herkes için ve her türlü eylem unutulmadan yapılmalıdır. İnsanla sıkı sıkıya bağ kurması beklenen mekanın önce bireyin sonrada tüm toplumun yaşamını yükseltecek, değer katacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.
- Bilinçlenme ve bellek kazanımı açısından; her insan yaşam niteliğini arttıracak, geliştirecek mekanlarda yaşama hakkına sahiptir. Bu bir yaşam hakkıdır. Ancak günümüzde bunun mümkün olmadığı bilinmektedir. İnsanlara sunulan her mekanın yaşanabilir olmadığına bilinmesi yine de aynı nitelikte mekanlar yaratılmasına devam edilmesi çözümsüzlük yaratmaktadır. Bu anlamda öncelikle mevcut mekanlara yapılacak bir değerlendirme ile farkındalık yaratarak, yaşanabilir mekanların yaşayanlarca talep ettirilebileceği düşünülmektedir. Böylece bir bilinçlenme oluşturularak olumsuzlukların önüne geçilebileceği düşünülmektedir.
- İyileştirme ve sağlıklılaştırma açısından; çalışmada dikkat çekilmeye çalışılan noktalar ile önerilen bu modelin odağında aynı zamanda bir iyileştirme düşüncesi de vardır. Çünkü mekanın iyileştirilmesi insan yaşamının iyileştirilmesi demektir. Aynı zamanda çalışmada önerilen modeli oluşturan bileşen ve değerlere tasarıma başlanmadan önce dikkat edilmesi iyileştirme adına yol gösterici olabilecektir. Böylece oluşturulan yaşanabilirlik değerlendirme modeli tasarım aşamasında önleyici bir görev de yüklenmektedir.

Sonuç olarak bu model, tasarım kuramı bağlamında yeni bir bakış açısının geliştirilmesini sağlarken, yaşama geçirilebilir ve kendine uygulama alanı bulabilecektir. Bu şekilde mimarlık kuramı ve uygulamasına bir katma değer oluştururken, mekanın yaşanabilirliği konusunda yapılacak yeni çalışmalar içinde kılavuz olabilecektir.

KAYNAKLAR

A) Kitap ve Kitap Bölümleri için gösterim

Aksoy, Ö. 1977. Biçimlendirme. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları No:83.

Aksoy, Ö. 1974. Uyum Sürecinin Mimarlık Sistemi İçinde Örneklenmesi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Alexander, C. 1964. Notes on the Synthesis of Form. Cambridge: Harvard University Press.

Altman, I., & Werner, C. 1985. Home Environment. New York: Plenum Press.

Arcan, E. F., & Evci, F. 1999. Mimari Tasarıma Yaklaşım 1 Bina Bilgisi Çalışmaları. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.

Arıkan, R., & Odabaşı, Y. 1995. Tüketici Davranışları ve Tüketici Bilinci. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Arslan, D. 1995. Mağaza Zincirlerinde Markaların Taşıdığı Ticari İmajın İç Mekana Yansıtılması ve İmaj Devamlılığının sağlanması Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Artun, N. A., & Ojalvo, R. 2012. Arzu Mimarlığı Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydınlı, S. 2012. Aylak-Muğlak Kent Deneyimleri. N. A. Artun, & R. Ojalvo içinde, Arzu Mimarlığı- Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek (s. 257-291). İstanbul: İletişim Yayınları.

Avar, A. A. 2009. Lefebvre'in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan-Diyalektiği. TBMMO Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya 17 "Mimarlık ve Mekan Algısı" , 7-17.

Aydınlı, S. 1992. Mimarlıkta Görsel Analiz. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Baş, D. 2010. Mimari Düşüncenin Biçimleniş Yapım Dili. İstanbul: Es Yayınları.

Banerjee, T., & Southworth, M. 1996. City Sense and City Design. London: The MIT Press.

- Bechtel, R. B., & Churchman, A.** 2002. Handbook of Environmental Psychology. New York: John Wiley&Sons Publication.
- Benjamin, W.** 2013. Pasajlar. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bielefeld, B., & Khouli, S. E.** 2010. Adım Adım Tasarım Fikirleri. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Bilgin, N.** 1991. Eşya ve İnsan. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bilgin, N.** 1995. Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Botton, A. D.** 2010. Mutluluğun Mimarisi. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bozdayı, M.** 2004. İç Mekan ve İnsan. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü.
- Brooker, G., & Stone, S.** 2012. İç Mimarlıkta Bağlam+Çevre. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Budak, S.** 2009. Psikoloji Sözlüğü. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cevizci, A.** 2012. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Ching, F.** 2006. İç Mekan Tasarımı. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Ching, F.** 2010. Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Colomina, B.** 2009. Mahremiyet ve Kamusalılık Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari. İstanbul: Metis Yayınları.
- Corbusier, L.** 2009. Atina Anlaşması. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Correa, C.** 2011. Bir Kaynak Olarak Mekan. TBMMO Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya 24 "Mimarlığın Toplumsal Sorumluluğu" , 58-62.
- Crang, M., & Thrift, N.** 2000. Thinking Space. Routledge.
- Cüceloğlu, D.** 1991. İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- David Rowe, J. L.** 1998. Defining Systems Evolvability - A Taxonomy of Change. International Conference and Workshop: Engineering of Computer-Based Systems (s. 45). Maale Hachamisha: IEEE Computer Society.
- Demirkaya, Y.** 2010. Çekmeköy'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kentsel Yaşam Kalitesi. İstanbul: Çekmeköy Belediye Başkanlığı.
- Dodsworth, S.** 2012. İç Mekan Tasarımının Temelleri. İstanbul: Literatür Yayınları.

- Dovey, K.** 2010. *Becoming Places Urbanism/Architecture/Identity/Power*. Routledge.
- Erdoğan, N.** 1999. *Bina Bilgisi I (Mimari Tasarıma Hazırlık İlkeleri) Ders Notları*. Edirne: Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı.
- Ertürk, Z.** 1981. *Mimari Tasarlama: Süreçler, Görsel Modeller ve Teknikler Açısından Bir İnceleme*. Trabzon.
- Franck, K. A., & Lepori, R. B.** 2007. *Architecture From The Inside Out*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- Göregenli, M.** 2010. *Çevre Psikolojisi İnsan Mekanı İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gür, Ş. Ö.** 2000. *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Gür, Ş. Ö.** 1996. *Mekan Örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayıncılık.
- Haraççı, D.** 2009. *İnsan- Mekan İlişkisi*. İstanbul: Doğu Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, D.** 1988. *Social Justice and The City*. Blackwell Publishers.
- Heimsath, C.** 1977. *Behavioral Architecture:Toward an Accountable Design Process*. McGraw-Hill.
- Hülswitt, T., & Brinzanik, R.** 2012. *Sonsuza Kadar Yaşayacak Mıyız?* İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- İmamoğlu, O.** 1979. *Konutlara İlişkin Beğeni ve Tercihler*. Ankara: Çevre, Yapı ve Tasarım Çevre Mimarlık Bilimleri Derneği.
- İmamoğlu, O.** 1979. *Psikoloji-Mimarlık Üzerine*. Z. Ertürk içinde, *Tasarım ve İnsan Bilimleri*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat-Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- İmamoğlu, V.** 1979. *İç Uzamlar İçin Genel Bir Değerlendirme Ölçeği*. Z. Ertürk içinde, *Tasarım ve İnsan Bilimleri* (s. 98-108). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat-Mimarlık Fakültesi Yayını.
- İnceoğlu, M., & İnceoğlu, N.** 2005. *Mimarlıkta Söylem Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.
- Israel, T.** 2003. *Some Place Like Home Using Design Psychology to Create Ideal Places*. John Wiley&Sons Publication.
- İzgi, U.** 1999. *Mimarlıkta Süreç, Kavramlar ve İlişkiler*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

- Jormakka, K.** 2012. Adım Adım Tasarım Yöntemleri. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kagan, M.** 1993. Estetik ve Sanat Dersleri. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Karalar, R., Barış, G., & Velioğlu, M.** 2006. Tüketici Davranışları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kiesler, F.** 1991. Mekan Kenti Mimarlığı. U. Conrads içinde, 20.yy Mimarisinde Program ve Manifestolar. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Korff, D.** 2006. Yaşam Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2.Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap. Belçika.
- Kuban, D.** 2010. Mimarlık Kavramları. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Lynch, K.** 1981. Good City Form. MIT Press.
- Marshall, G.** 2003. Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meyer, H.** 1991. Bina Yapımı. U. Conrads içinde, 20.yy Mimarisinde Program ve Manifestolar. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Moore, C., & Yudell, R.** 1977. Body, Memory And Architecture. Yale University Press.
- Moussavi, F.** 2009. The Function of Form. Actar and Harvard Graduate School of Design.
- Mutlu, A.** 1973. Bina Bilgisi Genel Konular. D.G.S.A. Yayınları.
- Neuman, W. L.** 2006. Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık Hizmetleri.
- Pallasmaa, J.** 2005. Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Pamir, A. H.** 1979. Çevresel Karmaşıklık Çevresel Bilme Kişisel ve Toplumsal Çatki Düzeni. Z. Ertürk içinde, Tasarım ve İnsan Bilimleri. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat-Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Petruccioli, A.** 2008. Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Kent Dokusunun Öğrettikleri. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Porter, T.** 1997. The Architect's Eye: Visualization and Depiction of Space in Architecture. London: E&FN Spon.
- Ragon, M.** 1998. Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- Rapoport, A.** 2004. Kültür, Mimarlık, Tasarım. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Sağocak, M. D.** 2005. Ergonomik Tasarımda Renk. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Salingaros, N. A.** 2006. A Theory of Architecture. UMBAU-VERLAG Harald Pschel .
- Salingaros, N.** 2013. Unified Architectural Theory; Form, Language, Complexity. Portland: Sustasis Foundation.
- Schomberg, Y., Polakit, K., & Prosperi, D.** 2011. Spatial Partitioning Of Livability Indices: South Florida Case Study. Real Corp 2011: Change For Stability Lifecycles Of Cities And Regions, (s. 895-904). Essen.
- Sennett, R.** 2011. Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sev, A.** 2009. Sürdürülebilir Mimarlık. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Sharr, A.** 2013. Mimarlar için Heidegger. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Smith, D. L.** 2011. Environmental Issues For Architecture. New Jersey: John Wiley&Sons Inc.
- Soygeniş, S.** 2010. Mimarlık Düşünmek Düşlemek. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Tanyeli, U.** 2011. Rüya, İnşa, İtiraz Mimari Eleştiri Metinleri. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Taşcıoğlu, M.** 2013. Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekan. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Tekeli, İ.** 2009. Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ.** 2010. Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuan, Y. F.** 1977. Space and Place The Perspective of Experience. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Turner, B. S.** 2001. Statü. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Usluata, A.** 1994. İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wright, F. L.** 1991. Genç Mimarlık. U. Conrads içinde, 20.yy Mimarisinde Program ve Manifestolar. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

Wright, F. L. 1991. Organik Mimarlık. U. Conrads içinde, 20.YY Mimarisinde Program ve Manifestolar. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

Yörükan, T., & Yörükan, A. 2005. İnsanca Yaşamak İçin Şehir ve Konut Le Corbusier'in Katkılarıyla. Ankara: Babil Yayıncılık.

Yürekli, F. 2010. Mimarlık Mimarlığımız. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Zevi, B. 1990. Mimariyi Görmeyi Öğrenmek. İstanbul: Birsen Yayınevi.

Zumthor, P. 2006. Thinking Architecture. Birkhauser.

Zweig, S. 1995. Dünün Dünyası Bir Avrupalının Anıları. İstanbul: Can Yayınları.

Ana Britannica. 1994. İstanbul: Ana Yayınları ve Encyclopaedia Britannica INC. Cilt No:32.

B) Tezler için gösterim

Çoban, A. 2007. Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi; Ankara Örneği. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Ertürk, S. 1984. Mimari Mekanın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma. Trabzon: Doktora Tezi, Karadeniz Üniversitesi .

Ertürk, Z. 1977. Kullanıcı konforu açısından boyutsal gereksinimlerin saptanması için bir yöntem. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi.

Günel, B. 2006. İnsan-Mekan İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psiko-Sosyal Kalitenin İrdelenmesi. İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Sipahi, S. 2002. Ülkemiz İllerinin Yaşanabilirlik Açısından Analitik Hiyerarşi Prosesi Tekniği İle Sıralanması. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

C) Süreli Dergilerdeki Makaleler için gösterim

Aluçlu, İ., & Aytuğ, A. 2009. Özel Sektör Yönetim Binalarında Sistem İyileştirme Modeli. Megaron , 44-52.

Andrews, C. 2001. Analyzing Quality of Place. Environment And Planning B:Planning And Design Vol:23 , 201-217.

Bilgin, N. 1990. Fiziksel Mekandan İnsanlı ya da İnsani Mekana. Mimarlık Dergisi , Sayı 241, 62-65.

Collins, R. 1984. Statistics Versus Words. Sociological Theory , 329-362.

Duncan, O. 1961. From Social System To Eco-System. Social Inquiry , Vol:31.

Erol, Ş. Y., & Karadayı, A. 2013. Bir Yaşam Tercihi Olarak Kapalı Siteler: İstanbul için Bir Çalışma. Mimarlık , Sayı 369.

Ertaş, H. 2013. Sistem Odaklı Tasarım. XXI Mimarlık, Tasarım ve Mekan Dergisi , s. 26-31.

Gezer, H. 2008. Mekan ve Mekanın Algılanması. Mimarlıkta Malzeme , 33-42.

İnceoğlu, M., & Aytuğ, A. 2009. Kentsel Mekanda Kalite Kavramı. Megaron , Vol:4 Sayı:3.

Leby, J. L., & Hashim, A. H. 2010. Liveability Dimensions And Attributes Their Relative Importance In The Eyes Of Neighbourhood Residents. Journal of Construction in Developing Countries , 67-91.

Myers, D. 2007. Building Knowledge About Quality of Life for Urban Planning. Journal of the American Planning Association , 347-358.

Prohansky, H. 1978. The City and Self-Identity. Environment And Behavior , 147-170.

Şenkal, F. 2003. Giydirmeye Cepheli Binalarda Konfor Koşulları Üzerine Bir Araştırma. Yapı Dergisi .

Tokyay, V. 2002. Süreklilik-"Sürgün"- "Soykırım" Berlin Yahudi Müzesi. Yapı , 68.

Veenhoven, R. 2000. The Four Qualities Of Life . Journal Of Happiness Studies, Vol:1 , 10-11.

Sadri, H. 2012. Mimarlık ve İnsan Hakları 1. Mimarlık, Sayı 365.

D) Akademik Konferanslarda Yayınlanmış Bildiriler için gösterim

Gür, M., & Taneli, Y. 2012. Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Uygulaması'nın Yaşam Kalitesi Bağlamında İrdelenmesi. 24.Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi (s. 175-183). Bursa: TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi.

Parlak, B. 2011. Yaşanabilir Bir Samsun; Kentsel Yaşanabilirlik Analizi. Samsun Sempozyumu. Samsun.

E) Raporlar

Community and Quality of Life: Data Needs for Informed Decision Making. 2002. Nisan 20, 2012 tarihinde The National Academies Press: http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=10262&page=R1 adresinden alındı

Parkinson, M., Champion, T., Simmie, J., Turok, I., Crookston, M., Katz, B., et al. 2006. State of the English Cities A Research Study. London: The Office of the Deputy Prime Minister Publications.

Tekeli, İ., Güler, Ç., Vaizoğlu, S., Algan, N., & Dünder, A. 2003. Yaşam Kalitesi Göstergeleri Türkiye İçin Bir Veri Sistemi Önerisi. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları Sayı:6.

Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı. İstanbul: Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, 1996.

WHOQOL, T. W. 1995. The World Health Organization Quality of Life Assessment (WHOQOL): Position Paper From The World Health Organization. Social Science & Medicine, Vol:41, Issue:10 , 1403-1409.

F) İnternet

URL-1 (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>) BSTS / Büyük Türkçe Sözlük.

URL-2 National Research Council Committee On Identifying Data Needs For Place Based Decision Making(CB), 2002, Concept Of Livability And Indicators. (Community And Quality Of Life: Data Needs For Info), National Academic Press.

URL-3 <http://inet-tr.org.tr/inetconf6/tammetin/yasam.html>

URL-4 http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=6459

Alexander, C. (1973). The Grass Roots Housing Process. Building Living Neighborhoods: <http://www.livingneighborhoods.org/library/grassroots.htm> adresinden alınmıştır.

Büyük Türkçe Sözlük. (tarih yok). Nisan 10, 2013 tarihinde Türk Dil Kurumu: <http://tdkterim.gov.tr/bts/> adresinden alındı

Karadayı, F. (2010, Ocak 23). Çevre Psikolojisinin Alanı ve İlkeleri. Nisan 10, 2013 tarihinde Aktüel Psikoloji Güncel Psikoloji Haberleri: http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=6459 adresinden alındı

Kütükçüoğlu, T. A. (2000, Kasım 6). Türkiye'de Yaşam Kalitesi ve İnternet. Nisan 10, 2013 tarihinde <http://inet-tr.org.tr/inetconf6/tammetin/yasam.html> adresinden alındı

Mimarlığı Sosyolojik Olarak Anlamak. (2012, Aralık). Mayıs 2013 tarihinde TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya30.pdf> adresinden alındı

Mimarlığın Toplumsal Sorumluluğu. (2011, Mart). Mayıs 2013 tarihinde TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya24.pdf> adresinden alındı

Mimarlık ve Gündelik Yaşam. (2011, Aralık). Mayıs 2013 tarihinde TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya27.pdf> adresinden alındı

Mimarlık ve Mekan Algısı. (2009, Aralık). Mayıs 2013 tarihinde TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi: <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya17.pdf> adresinden alındı

G) Film

Azem, İ. (Yöneten). (2012). Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir [Sinema Filmi].

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında İzmir’de doğdu. 2001 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İç Mimarlık bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 2005 yılında birincilik derecesi ile tamamladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü kadrosu İç Mimarlık bölümünde araştırma görevlisi olarak atandı. Öğrenimi sırasında 2006-2007 güz yarıyılında Erasmus Bursu ile Almanya’da Fachhochschule Coburg University of Applied Science’ta öğrenim gördü. Ayrıca 2008 yılında yurtiçinde düzenlenen D.T.M. 1.Ulusal Mobilya Tasarım Yarışmasında “Ofis Mobilyası” kategorisinde Adyton özel ödülünü kazandı. “Marka Mekanı Olarak Vitrin Tasarımının Önemi; Tüketici Davranışları Üzerinden Deneysel Bir Çalışma” başlıklı yüksek lisans tezini Doç. Dr. Ayhan USTA danışmanlığında 2008 yılında tamamladı. Yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra iki yıl İnoksan A.Ş. firmasında iç mimar olarak görev aldı. Bu sürede Tusid Endüstri Ürünleri Yarışmasında “Helios” isimli tasarımı ile Özel Çevre Ödülünü kazandı. Akademik çalışmalarına yurt içi ve dışı bilimsel toplantılara çeşitli bildiriler ile katılarak devam etmektedir.